ეროვნული ბიბლიოთეკა

SAYI : 38 FİYATI: 1.900.000 TL ISSN 1301 - 6784
EKİM - ARALIK 2000

çveneburi

KÜLTÜREL DERGİ

ჩვენებური

ᲙᲣᲚᲢᲣᲠᲣᲚᲘ ᲙᲠᲔᲑᲣᲚᲘ

DUYURU

Kafkasya, Gürcüstan, Acara ve Artvin bölgesi müzik ve dans kültürü konusundaotuz yılhk birikimiile uzman.

Birçokmüzik albümüne icra, düzenleme, çok seslendirme ve müzik yönetmeni olarak imzasını atan (Bayar Şahin, Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu, Kafdağı Müzik Toplulukları v.d.).

Bölgeye ait halkdansları ekipleri kuran ve eğiten.

Teorisi, arşivi, enstrümanları ve dokümanları ile, bazı bilimsel çalışma, araştırma ve tezlerle danışman ve kaynak kişi olarak yer alan,

Müzisyen, aranjör, koreograf **İberya ÖZKAN** ;

(Basları ve akorları ile birlikte) .AKORDEON ve GARMON dersleri veriyor.

NOTA, SOLFEJ, ARMONİ eğitimi veriyor.

TULUM'un yanısıra panduri, salamuri, çonguri, baspanduri gibi KAFKAS-GÜRCÜ HALK ÇALGILARI Dersleri veriyor.

DOLİ (Kafkas koltuk davulu) dahil tüm bu ENSTRÜMANLARI temin ediyor.

KAFKAS-GÜRCÜ ve ARTVİN HALK DANSLARI EKİPLERİ yetiştiriyor.

Bu bölge ekiplerine ait her türlü orijinal bayan ve erkek KOSTÜMLERİ; ÇİZME, KAMA, KILIF, KALKAN v. d. temin ediyor.

"O KÖY, BİZİM KÖYÜMÜZDÜR"

KİMİNİZ ORADA, KİMİNİZ UZAKLARDA DOĞDUNUZ...
KİMİNİZİN ÇOCUKLUĞU ORADA GEÇTİ...
KİMİNİZ YILDA BİR KAÇ KEZ GİTTİNİZ, KİMİNİZ İSE UĞRAMADINIZ BİLE
EVET... KÖYÜNÜZ... ANNENİZ, BABANİZ, KARDEŞİNİZ, YAKININIZ, V.D...
ONLAR SİZİ ÖZLÜYORLAR...
PİLEKİDE PİŞMİŞ MISIR EKMEĞİ, KÖY YEMEKLERİ, İMECE GELENEĞİ, COŞKULU DÜĞÜNLER, GELENEKSEL KÖY MİMARİSİ, YILLARDIR, SİZLERİ BEKLİYOR...
NEDEN KÖYÜNÜZDE DE BİR EVİNİZ OLMASIN?.
ÇAĞDAŞ, İŞLEVSEL, ESTETİK, GELENEKSEL MİMARİMİZE UYGUN VE ÇEVRE İLE UYUMLU EVİNİZ İLE, HEM KÖYÜNÜZÜN GELİŞMESİNE KATKIDA BULUNMUŞ, HEM DE DOĞA İLE BAŞBAŞA KENT STRESİNDEN UZAKLAŞMIŞ OLACAKSINIZ..
GELİN, BİRLİKTE TASARLAYALIM, PLANLAYALIM, PROJELENDİRELİM VE UYGULAYALIM

İBERYA ÖZKAN Yüksek Mimar
Telefon : 0535 350 85 01 Faks : 0216 391 5 0 38 e.mail: ibeka@mynet.com

çveneburi

Kültürel Dergi

ISSN 1301-6784
Ekim-Aralık 2000 Sayı: 38
(Üç Ayda Bir Yayınlanır)
TOTAL MÜŞAVİRLİK
VE MÜMESSİLLİK
LİMİTED ŞİRKETİ adına
Sahibi ve Sorumlu Müdürü
Osman Nuri MERCAN

Bu Sayıda Katkıda Bulunanlar
Tsitsana ABULADZE, Nargiz AHVLEDİANİ, Hayati AKBAŞ, Ali ALTUN, Taner ARTVİNLİ, Nesrin AYTEKİN, Hasan ÇELİK, Gülşen Fatma DURSUN, Ulaş Başar GEZGİN, Guram ODİŞARİA, Abesalem İMEDAŞVİLİ, Nana KAÇARAVA, Nodar KAHİDZE, Davut KAPTAN, Roin MALAKMADZE, Şalva MCEDİLİŞVİLİ, Oğuz MEDETOĞLU, Osman Nuri MERCAN, Laurent MIGNON, Lili NUTUBİDZE, Hacer ÖZKAN (İREMADZE), İberya ÖZKAN (MELAŞVİLİ), Kahaber SURGULADZE, Hüseyin UYGUN, Şevki TOPÇU, Erol YILDIR

Yazışma Adresi
Halaskârgazi Caddesi Rişvanoğlu Apt. No: 59 Kat: 6 D. 5 Harbiye-İstanbul
Tel: (0212) 231 79 28 - 233 56 82
Fax: (0212) 246 0227

Fiyatı
1.900.000.-TL (KDV Dahil)

Abone
ABONET
Tel: (0212) 222 83 32 - 222 72 06
Fax: (0212) 222 27 10

Dizgi-Ofset Hazırlık
Raman Ofset
Tel: (0212) 613 62 01

Baskı
Raman Ofset

Dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Gönderilecek yazılar daktilo edilmiş olmalı; derleme ve çevirilerde kaynak belirtilmeli; çeviri yazılar orjinaliyle birlikte gönderilmelidir.

İçindekiler

GÖRÜŞ-DÜŞÜNCE

1990'larda Türkiye'de Gürcü Kimliği 2
Nesrin AYTEKİN

TARİH

Kolhlar Parsalos Savaşında 9
Kahaber SURGULADZE

Acara Şivesinde Zanca'ya Dayalı Birkaç Yer Adı Üzerine 10
Nargiz AHVLEDİANİ

YAŞAM-KÜLTÜR

Gürcüce-Türkçe "Hidi-Köprü" Gazetesi'nin Çıkışı 11
Abesalem İMEDAŞVİLİ

2000 Yılında Artvin'de Düzenlenen Festival ve Şenlikler 13
Hayati AKBAŞ

EDEBİYAT-SANAT

Gürcistan Eski Kitaplıklarında Bulunan Türk Dilleri İle Yazılı Eserler 14
Tsitsana ABULADZE

Şiirler 17
Şalva MCEDİLİŞVİLİ, Lili NUTUBİDZE, Vaja PŞAVELA, Galaktion TABİDZE

Abhazya Öyküleri: Sohumi'li Deliler 19
Guram ODİŞARİA

Maçaheli'de Halk Edebiyatı: Unsrusai 20
Gülşen Fatma DURSUN

Ortaçağ Gürcü Yazını 22
W.E.D. ALLEN

ETNOĞRAFYA-FOLKLOR

Borçka'da Seramik Üretimi 27
Nodar KAHİDZE

Kafkas Keçe Sanatı (2) 28
Erol YILDIR

Gürcü Halk müziği Çalgıları 31
Oğuz MEDETOĞLU

Livane Bölgesindeki Gürcü Ad ve Soyadları 35
Roin MALAKMADZE

Türkiye'deki Gürcü Köyleri - 15 37
İberya ÖZKAN (MELAŞVİLİ)

Bir Gürcü Köyü: Bıçakçılar (Hevek-i Livana) 38
Şevki TOPÇU

Yusufeli'nin Gürcü Köyleri 39
Taner ARTVİNLİ

GÜRCÜCE

Çhikvta Kortzili 40

Lazca-Megrelce-Gürcüce-Türkçe Sözlük 41

HABERLER-BASINDAN 44

1990'larda Türkiye'de Gürcü Kimliğinin Yeniden İnşası Süreci ve Gürcü 'Entellektüeller'

Nesrin AYTEKİN *

GİRİŞ

Araştırmamda İstanbul'da ki Gürcü "entellektüellerin" Türkiye'de Gürcü kimliğinin yeniden inşasını amaçlayan çalışmalarını ve bu çalışmaların sonuçlarını inceleyeceğim. Temel amacım, söz konusu "entellektüellerde" artan kimlik bilinci ile soğuk savaş sonrası yaşanan gelişmeler-küreselleşme, yerelleşme, uluslarüstü örgütlerin yükselişi, etnik ve bölgesel çatışmalarda artış, vb. -arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir. Kimlik bilinci düzeyindeki bu değişim kendisini periyodik dergilerin yayınlanması, Gürcüce kitapların Türkçe'ye çevirilmesi, Gürcüce dil kurslarının açılması, dernekler etrafında toplanma vs. şeklinde göstermiş, dikkatleri bu "entellektüellerin" üzerine çekmiştir. Bu yeni farkedilen sürecin dinamiklerini anlamak için, "entellektüel" diye adlandırdığım esas aktörlerle- özel olarak, bu sürecin önemli figürlerinden kabul edilen Farehttin ÇİLOĞLU, Osman Nuri MERCAN ve İberya ÖZKAN ile yapılan mülakatlara ek olarak, araştırmamın teorik altyapısını oluşturmak için kullandığım Stvart Hall ve Kevin Robins'in etnisite, kimlik ve kültür üzerine yazdıkları makalelerden faydalandım. Kaynakçada gösterilen diğer bütün kaynaklar, genel bir durum değerlendirmesine ulaşabilmek için yararlandığım ikincil kaynaklardır. Araştırmamın sonuçlarından yola çıkarak yeni bir kimlik belirleme sürecinin varlığından söz edip etmeyeceğimizi, kimlik bilinci ve kimlik tanıma düzeyinde bir değişim olup olmadığını anlamaya çalıştım. Bunu yaparken, dış dinamikler diye adlandırdığım dünya çapında yaşanan gelişmeleri, iç dinamikler dediğim Türkiye'deki statik siyasal kültürü ve değişimi ve son olarak, bu dinamiklerin "katalizörleri" diye gördüğüm Gürcü "entellektüelleri" göz önünde bulundurdum. Bu çerçevede, ilk olarak yeni dünya düzenine odaklanıp, ardından Türkiye'de yaşanan gelişmelerin altını çizerek söz konusu "entellektüellerle" yapılan röportajların karşılaştırmalı bir değerlendirmesine ulaşmaya çalıştım. Sonuçlar, sonuç kısmında gösterilmiştir

YENİ DÜNYA DÜZENİ

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağıtılmasıyla birlikte eski sovyet topraklarında etnik canlanma ve bağımsızlık hareketleri gözlemlenmiş, küresel siyasette de çok önemli değişiklikler yaşanmıştır. Çöküş daha fazla küreselleşen bir dünya sisteminin önünü açmıştır. Eski dünya düzeninin yerini alan bu yeni dünya düzenini açıklamadan önce, 1990'ların başında yaşananların, yani "nelerin" değiştiğinin altını çizmekte fayda var. Bildiğimiz gibi soğuk savaş döneminin karakteristik özelliği iki süper gücün, ABD. ve SSCB'nin hegemonik mücadelesidir. Diğer bir deyişle, ideolojik siyasetin hakim olduğu bir ortamda, iki kampa bölünmüş iki kutuplu dünya siyasetini doğuran iki ideolojinin, kapitalizm ve komünizmin, savaşıdır söz konusu döneme damgasını vuran. Bu anlayaşın "zorunlu" sonucu olan blok siyaseti birçok açıdan yeni bir dönemin milâdı kabul edilen Sovyetlerin çöküşüne kadar devam etmiştir. Yeni dönemin özelliklerini ise şöyle sıralamak mümkündür: Öncelikle ideolojilerde bir çöküş gözlemlenmiş, ideolojik siyasette bir gerileme yaşanmıştır. Savaştan yenik (!) çıkan komünizm yerini atomize bireyi öne çıkaran Liberalizme bırakmıştır. Böylelikle "muzaffer" kapitalizm ve tabii ki ABD rakipsiz, ortaya çıkmakta olan yeni düzenin, yeni dünya düzeninin, belirleyicisi olmuştur. Bu belirleyicilere bakarak bile yeni sistemin yapısını çıkarmak mümkündür. Küreselleşme sürecini "doğası" gereği hızlandıran liberal ekonomi ve politikanın üstünlüğü. Burada vurgulanması gereken bir husus var. Küreselleşme, önceleri kapitalist ekonomi sistemini "çalışır" kılma çabalarının adı olmuştur. Sistemdeki "tıkanmanın" nedeni ise gelişmiş ülkelerin iç pazarlarının kapital ürünleri karşılamada yetersiz kalmasıdır. Bu yüzden de yeni, dış pazarlar aranmıştır. Ancak yeni pazarların, yani az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin pazarlarının, alım gücü çok düşüktür. Bu ülkelerin dünya ekonomi sistemine entegre

*Marmara üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

olmalarını sağlamak için de gelişmiş ülkeler söz konusu ülkelere liberal politakalar empoze etmeye başlamıştır. Böylelikle küreselleşme sadece ekonomiyi ilgilendirir bir kavram olmaktan çıkmış, siyasal ve kültürel açılımlara sahip bir boyut kazanmıştır. Burada, araştırmanın konusu gereği küreselleşmenin siyasi boyutundan çok kültürel boyutuna değineceğim. Küreselleşme, diğer saiklerle birlikte, kültüren homojenleşmesine yada küreselleşmesine neden olmuştur. Diğer saikleri açmak gerekirse (Appadurai'nin küresel kültür akışını sağlayan alanlar sınıflandırmasına dayanarak):

- Etnik alan

Sürekli hareket halinde olan göçmenler, mülteciler, sürgünler, iş adamları, misafir işçiler küresel kültürün yapıcılarındandır ve bu kültürün akışını sağlar.

- Teknik alan

Çok uluslu ve ulusal şirketlerin ve devlet kurumlarının aracılığıyla sınırlar ötesine taşan teknoloji ve mekanik (internet, "know-how" teknolojisi, vb.) kültür akışını sağlayan bir diğer alandır.

- Mali alan

Para piyasalarında ve borsadaki paranın hızlı akışı küresel kültürün akışını sağlar.

- Medyatik alan

Filmlerin, gazetelerin, dergilerin ve televizyonun yarattığı, ürettiği ve dağıttığı imgeler belkide en etkili-küresel kültür akışını sağlar

- İdeolojik alan

Özgürlük, refah, haklar vb. söylemleri kullanan egemen ideolojilerin ya da muhaliflerin ürettiği imge akışlarını ifade eder[1].

Ekonomi ve kültür bir yandan küreselleşirken bir yandan da yerleşmeye başlar: Yerleşme yeniden bir karşı-politika olarak ortaya çıkar. Çünkü kapitalin mantığı izafi çalışır: Kapital yeni bir farklılık rejimi üretir[2]. Kısaca, kapitalizm farklılık yaratarak ve farklılığı kutlayarak gelişir[3]. Ki, bu da kültürel heterojenleşmeye yol acar. Appadurai'nin sözleriyle: "Kültürün küreselleşmesi homojenleşmesiyle eşdeğer bir kavram değildir ama küreselleşme, homojenleşmenin araçlarını kullanabilir. (silahlar, reklam teknikleri, dil hegemonyası, kıyafetler vb.) Bu araçlar yerel siyasal ve kültürel ekonomilerce içselleştirilerek ulusal egemenlik, serbest teşebbüs, köktencilik gibi söylemlerle yeniden üretilir. Bu süreçte devlet, önemi gittikçe artan bir role sahiptir ve bu farklılıkların yeniden üretilmesinden hakem rolünü oynar"[4].

Yukardan da anlaşılacağı üzere küreselleşme,

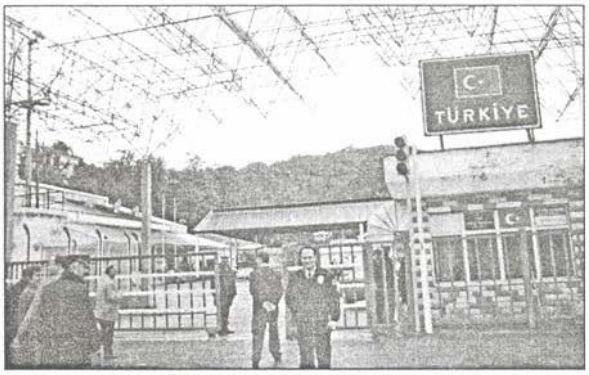

Türkiye'de Gürcü kimliğine etki eden Sarp Sınır Kapısı (Foto: Havati AKBAŞ)

beraberinde yerleşmeyi de getirmiştir[5]. Bu da homojenleşen kültür ile heterojenleşen kültür arasında bir gelişmeye yol açar. Birçok farklı etnik gurubu içinde barındıran ulus-devlet şeklinde örgütlenmiş toplumların küreselleşmenin etkisiyle yapılarını sorguladığı bir dünyada,[6] etnik, ırksal ve kültürel ayrımcılığın her yerde yaygınlık kazandığını görüyoruz, bu ayrımcılığın geri/ilkel addedildiği, modernite ile özleşmiş Batı'nın "gelişmiş" toplamlarında bile[7]. Ayrıncılık barışçıl kültürel talepler şeklinde kendini gösterebilirken, neticede gerilim, benzerlikten çok farklılığı öne çıkaran güçlenmiş marjinalin ve yerelin yanısıra kimlik, etnisite ve kültürün her zamankinden daha fazla temsil edilmesine neden olmuştur[8] Küreselleşmenin ortaya çıkardığı bu durum ulus-devletlerin, ulusal ekonomi ve sınırların ve kültürel kimliklerin aşınmasıyla da paralel bir çizgi takip etmektedir. Uluslarüstü örgütlerin güçlenmesi bu çerçevede değerlendirilebilir Bu örgütlerin (örneğin Avrupa Birliği)'nin uluslarüstü politikaları ulus-devletlerin millî politikalarını etkilemekte, bazense değiştirebilmektedir. Fakat yine de bu politikalar zaman zaman ulus devletlerin içe kapalı, savunmacı ve dışlamacı siyasete geri dönmelerine neden olabilmektedir[9]

Sonuç olarak küreselleşme, 1990'lardan sonra dünya düzenini değiştirme ve belirlemede daha etkili olmaya başlamış, yapısı ve çelişkileriyle ulus-devletlerin siyasalarını etkilemiştir. Türkiye'de kendi yapına düşeni etnik, dini ve milliyetçi (bazen ırkçı) hareketlenmeler, farklılığın kusanması (otantik mallara, hizmetlere vb'ye talebin artması) ve liberal politikalarda ısrar şeklinde almıştır. 1990'lar Türkiye'si anlatılırken, bu durum ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

1990'LARIN BAŞINDA TÜRKİYE

Türkiye'de hangi nedenlerle ve hangi "şartlar" altında Gürcü "entellektüellerin" Gürcü kimliğine vurgu yapma ihtiyacı duyduklarını anlayabilmek için yaşanan gelişmelere / değişmelere göz atmak

gerekiyor.

Türkiye, diğer pek çok ülke gibi küreselleşmenin güçlerinden oldukça etkilenmiştir. Pazarların transnasyonelleşmesinin artması, küresel medya ve iletişimin büyümesi ve nüfusların hareketliliği (turizm, göç) millî kültürün barındırdığı tabuların çözülmesine neden olmuştur. Bu bağlamda soğuk savaşın sonu ve yeni dünya düzeni Türkiye'nin yeni bir döneme girmesini sağlamıştır. Orta Asya ile ilişkiler yeniden düzenlenirken (Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan) dış ilişkilerde rota doğuya doğru kaydırılmıştır. 1989'dan sonra Türkiye'nin Orta Doğu, Kalbanlar ve Karadeniz Bölgesi'nde tarihi ve stratejik öneminin de açığa çıkmasıyla, Türkiye'yi bünyesine kabul edip etmemekte tereddüt eden Avrupa Toplumu karşısında duyulan eziklik bundan böyle yerini kendi çevrelerinde oluşturmaya başlayan dünyanın merkezinde hissetmeye bırakmıştır[10].

Dış dinamiklerin etkisiyle gerçekleşen dönüşümlerin yanısıra "içerde" yaşanan değişimler de farklı bir döneme girildiğinin işaretlerini vermektedir. Bilhassa siyasal kültür ve kollektif kimlikteki farklılaşma değişimin boyutlarını göstermesi açısından önemlidir. Kemalizmin derin izlerini taşıyan statik, anti-demokratik ve militer/bürokratik siyasal kültür Özal döneminde sorgulanmış, Kemalist ideolojinin yeni koşulları karşılamada yetersiz kaldığı görüşü ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda Özal toplumsal uzlaşmayı sağlayacak yeni bir senteze ulaşmaya çalışmıştır. Bunu yaparken de dinin birleştirici rolünün altını çizerek, İslamiyeti yeniden siyasetin gündemine sokmuştur. Diğer yandan da, daha çok ekonomi alanında olmak üzere liberal politikaları uygulamaya koymuştur[11]. Bütün bunlar ciddi kırılmaların yaşandığının göstergesidir adeta. Bu kırılmalardan kollektif kimlik de nasibini almıştır:

Sovyetlerin çökmesiyle, devletin dış tehdide karşı millî birlik ve uzlaşma uyarıları / çağrıları anlamını yitirmeye başlamıştır. Bu da, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye'de de farklılıkların yüksek sesle dile getirilebilmesinin önünü açmıştır. Sağ ve sol ideolojik bölünmeler yerini büyük ölçüde etnik, kültürel ve dinsel farklılıklara ve anlaşmazlıklara bırakmıştır. Bu da sivil toplumun gelişmesini sağlamıştır (...). Fiziksel baskı kalkar kalkmaz kayıp kimlikler keşfedilmeye başlanmıştır. Tanınma talebi olan çok farklı sesler bu "sivil" ortamdan yararlanarak kendilerini duyurabilmiştir[12].

Küreselleşmeye bağlı olarak etnik çeşitliliğin ve nüfusun heterojenliğinin kabul edilmesi ya da en

Gürcü Entellektüeller

Fahrettin Çiloğlu — Osman Nuri Mercan — İlberya Özkan

azından farkına varılmasıyla, geçmişi yeniden okuma "kayıp" dünyaların, vatanların ve kültürlerin kaşfi, Gürcü örneğinde de görüldüğü üzere "entellektüellerin" gündeminin baş köşesinde yerini almıştır.

1990'LARDA TÜRKİYE'DE GÜRCÜ KİMLİĞİNİN YENİDEN İNŞASI SÜRECİ

Türkiye'nin ulus-devlet oluşum sürecinde sivil toplumun çeşitliliği reddedilmiştir. Ne sosyal ve siyasal ne de dini ve etnik farklılıklara yeni cumhuriyette yer yoktur. Sosyal düzendeki mevcut çatışmalar reddedilmiş, "tek ulus" adına yok sayılmıştır[13]. Kimliğin bu reddedilişi ve baskı altına alınması zamanla kronik bir sorun haline gelmiştir. Bu durumun farkına ise ancak 1980'lerden sonra varılmıştır. Sovyetlerin çökmesi, kürselleşme ve Türkiye'de yaşanan gelişmelerle birlikte tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kimlikler sorgulanmaya başlayınca "bastırılmış" olan gün yüzüne çıkmıştır. Gürcüler bu bağlamda bir istisna teşkil etmezler; kimliği araştırma sürecinde nereden geldiklerinin ne olduklarının, kayıp tarihlerinin hangi dili konuştuklarının farkına varmışlardır. Aslında farklılıklarını "keşf" etmişlerdir. Hall'un da dediği gibi kimlikler öğrenilmiştir[14]. Bilinç düzeyindeki bu değişim kendisini, etnisiteyi öne çıkaran derneklerle, toplantılarla, Gürcüce dil kurslarının açılmasıyla vs. şeklinde göstermiştir. Gürcü kimliği vurgusunun nedenlerini bu şekilde açıklamak gerçekle ne kadar örtüşüyor? Sağlıklı bir değerlendirme için bu sürecin parçası olan Gürcü "entellektüellerin" görüşlerine başvurdum. Yaklaşımlarına geçmeden önce, "entellektüelleri" kısaca tanıtmak istiyorum.

İlk "entellektüel", Fahrettin ÇİLOĞLU (ÇİLAİŞVİLİ), şu anda Ana Britannica'nın yazı işlerinden sorumlu bir gazeteci-yazar. Gürcüce'den Türçe'ye çevirileri ve kitapları var. Türkiye'deki tek Gürcü süreli yayının, *Çveneburi*'nin yayın kurulunda bir süre çalıştıktan sonra dergiden ayrılmış ve Sabahattin KESKİN ile "Matnuli" adında başka bir Gürcü dergi yayınlamış ama ekonomik nedenlerle derginin yayın hayatına son

verilmiş.

İkinci "entellektüel", Osman Nuri MERCAN İstanbul'da serbest çalışan bir ekonomist. *Çveneburi*'nin Yayın Kurulu'nun bir üyesi ve halen bu dergide çalışmalarına devam etmekte. "Macbeth" oyununun İstanbul'da sahnelenen Gürcü versiyonunu Türkçe'ye çeviren kişi olarak karşımıza çıkıyor.

Son "entellektüel" Gürcü kültürü için çok önemli bir figür olan Ahmet ÖZKAN (MELAŞVİLİ)'nin oğlu İberya ÖZKAN (MELAŞVİLİ). Serbest çalışan bir yüksek mimar. Aynı zamanda bir müzisyen. Kafdağı Müzik Grubu ile birlikte çalışıyor ve müziklerinde Kafkas-Anadolu sentezi yakalamaya çalıştıklarını da belirtmek gerek

"ENTELLEKTÜELLERLE" MÜLÂKAT

Bu bölümde, ayrı ayrı üç Gürcü "entellektüelin" Gürcü kimliği, Gürcü kültürü, Türkiye'deki Gürcü toplumunun geleceği ve yeni dünya düzeni konusunda görüşlerine değineceğim.

Kendisini çift kimlikli, Gürcü ve Türk, olarak tanımlayan Fahrettin Çiloğlu (Çilaişvili) Türkiye'deki Kafkas toplumlarından en çok asimile olmuş etnik gurubun Gürcüler olduğunu iddia ediyor. Bunu da tarihsel nedenlerle (Gürcülerin 16. yüzyıldan beri Osmanlı idaresi altında yaşamalarına ve 93 Harbi'nden sonra anavatan ile organik bağların kesilmesine), doğal asimilasyon sürecine ve Türkiye Cumhuriyeti'nin asimilasyoncu politikalarına bağlıyor. 1990'lardan sonra Gürcü toplumunun ve "entellektüellerinin" etnik kimlik bilincinde bir artış olduğunu iddia etmenin ise tam olarak doğru olmadığını söylüyor. Buna gerekçe olarak da Ahmet ÖZKAN ve Niyazi Ahmet BANOĞLU gibi isimlerin 1990'lardan çok önce başlattıkları girişimleri gösteriyor. (Böylelikle Gürcü etnik bilincinin uyanması ile küreselleşme arasında ilişki kurulmasını da reddediyor N.A.). Ancak Sovyetlerin çöküşünün ortaya çıkardığı durumun Gürcü ve diğer etnik grupları kimlik bilinci açısından etkilediğini kabul ediyor. Çöküşten sonra hakim iki ideolojinin gerilemesinin ve yerini "geriye kalan" milliyetçiliğe ve islâmcı fundementalizme bırakmasının, kimliklerin sorgulanmasına ve yeniden tanımlanmasına sebep oluğunu söyleyen Çiloğlu, algılanan Sovyet tehdidinin de ortadan kalkmasıyla Türkiye'de yaşayan Kafkas halklarının kimliklerini daha "rahat" ifade edebildiklerini iddia ediyor. Etnik kimliklerin öne çıkanlmasının nedeninin sadece duyulan rahatlıkla değil "rahatsızlık"la da alakalı olduğunu ifade ederken, eski sovyet topraklarında bilhassa Kafkasya'da patlak veren bağımsızlık hareketlerinin Türkiye'deki yansımalarına dikkat çekiyor. (Özellikle Gürcüstan-Abhazya savaşının Hristiyanlarla Müslümanların savaşı olarak algılanması ve/veya gösterilmesi Çeçenler, İnguşlar, çerkezler gibi çoğunluğu Müslüman olan, kimlik bilinci çok daha yüksek ve oldukça organize diğer Kafkas halklarının olumsuz tepkilerine, Abhazları ve Gürcüstan'ın bir diğer problem yaşadığı Osetleri manen ve madden desteklemesine yol açmış, resmi söylemle de örtüşen bu durum "Rahatsızlık" yaratmıştır. Bilhassa Kuzey Kafkas halklarının yoğun olduğu Marmara Bölgesi'nde yaşayan Gürcüler tepkisel olarak kimliklerine sahip çıkmışlardır. Gürcü etnik uyanışın merkezinin Marmara Bölgesi olması bu bakımdan manidardır N.A.). Dil ve kültür konusuna gelince, dilin foksiyonel olmadığı sürece önemini kaybettiğini vurgulayan Çiloğlu Gürcücenin ve dolayısıyla Gürcü kültürünün kaybolmaya yüz tuttuğunu söylüyor. Gürcü dilinde eğitim hakkını sorduğumda ise yine dilin fonksiyonelliğine işaret ederek, Gürcü toplumunun bu yönde bir talebi olmadığını, ancak uygulama olmadan talep olup olmayacağını bileniyeceğimizi söylüyor ve ekliyor, "Türkiye Cumhuriyeti demokratikse, demokratik olmak istiyorsa, farklı dillerde eğitime izin vermelidir" Gürcü toplumunun geleceği konusunda ise umutsuz, Çiloğlu. Şartlar değişmediği müddetçe, Gürcü toplumunun çok yakın bir gelecekte tamamen asimile olacağını öngörüyor. Bu bağlamda Gürcü "entellektüellerin" çabalarını ihtiyaçtan kaynaklanan geçici heves olarak niteliyor ve Gürcü "entellektüelleri" "Son Mohikan" olarak gördüğünü söylüyor.

Kendini Türkiye Cumhuriyet vatandaşı bir Gürcü olarak tanımlayan ikinci "entellektüel" Osman Nuri MERCAN, Türkiye'de yaşayan Gürcülerin çoğunluğunun daha çok devletin azalsada devam eden homojen bir toplum yaratma çabalartna bağlı olarak asimile olduğunu söylüyor. 1990'lardan sonra Türkiye'deki Gürcü "entellektüellerin" ve toplumun etnik-kimliklerini öne çıkaran faaliyetlerindeki (görece olsa da) artışın "asıl" sebebinin ise devletin Avrupa Birliği'ne girme arzusuna sıkıca bağlı olarak gerçekleşen kısmi demokratikleşme olduğunu söylüyor. Faaliyetlerin çok daha önce başladığı gerçeğinden ve bu faaliyetlerin "etkili" olduğu iddiasından hareketle, diğer faktörlerin önemini indirgemeci bir yaklaşımla azımsıyor. Kültür konusuna gelince, kültürün devamı için dilin öneminin altını çizerek asimilasyonun önüne geçmek umuduyla Gürcüce eğitim hakkı istiyor. Böyle bir talebin marjinal olduğunun ve muhtemelen gelecekte de marjinal kalacağının farkında olduğunu ama eğitim hakkı

elde edilemezse Gürcü kültürünün kaybolacağına inandığını söylüyor. Bu bağlamda çalışmalarının amacını Gürcü kültürünün yok olmasını "geciktirmek" Gürcülerin kaybolmakta olan kültürlerini araştırmak, ortaya çıkarmak ve duyurmak olarak açıklıyor. Bunların dışında, geçmişe dönme ümidi olmasa da ülke ve kültür arasında bir çatışma olduğu varsayımına dayanarak Türkiye'deki Gürcü toplumunu diaspora halkı olarak gördüğünüde ekliyor. Gürcülerin kimlik bilincinin günden güne arttığını da iddia eden Mercan, buna delil olarak fonksiyonel gördüğü Gürcü derneklerinin sayısındaki artışı ve Gürcü kültürel etkinliklerine talebin artmasını gösteriyor. (Örneğin "Çveneburi" 6000 adet basılıyor ve bunun en azından dörtbin'inin okunduğunu söylüyor). Son olarak kendilerinin de kısmen Gürcüce olacak günlük bir gazete yayınlamayı düşündüklerini söylüyor ve Gürcü üniversitesi açma planlarının varlığından söz ediyor. Bu amaçla, Türk-Gürcü Eğitim ve Kültür Vakfı'nın üç ay önce kurulduğunu ve bir üniversite açılması için gerekli yasal başvuruların devam ettiğini belirtiyor MERCAN.

Kendini Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı bir Gürcü olarak tanıtan son "entellektüel" İberya ÖZKAN (MELAŞVİLİ), Gürcü etnik uyanışı ile küreselleşme arasındaki ilişkiyi şiddetle reddederken eklemeden geçemiyor: "Küreselleşme bu hareketlenmeyi belirlemez ama etkiler" Bilhassa iletişim alanındaki teknolojik gelişmelerin süreci hızlandırdığını söylüyor. Gürcü etnik canlanmanın gerisinde ise üç ana sebeb görüyor: Birincisi, 1950'lerden beri Gürcü kimlik bilinci aşılama yönündeki çalışmaların (özellikle babasının, Ahmet Özkan Melavişvili'nin) meyvelerini vermesi, ikincisi, olumlu ve olumsuz etkileri olmasına rağmen Hopa'daki Gürcüstan-Türkiye sınırının açılması ve son olarak Gürcüstan'ın bağımsızlığını kazanması ve böylelikle Gürcüstan ile Türkiye'deki Gürcüler arasında bir iletişim kanalının kurulması. Gürcü kültürü ve kimliği konusuna gelince, Gürcülerin Türkiye'deki diğer etnik guruplardan farksız olarak daha çok doğal asimilasyon süreci ve devletin politikaları yüzünden asimile olduklarını söyleyen ÖZKAN, Gürcülerin üst-kimliği (Türklük ve/veya Müslümanlık) içselleştirdiğini belirtiyor. Bu yüzden, Gürcü kültürü ve dili yaşamış olsa da Gürcülerde etnik-kimlik bilincinin çok düşük olduğunu iddia ediyor. Ancak, kendilerini Hristiyan Gürcülerden ve diğer etnik guruplardan "ayırdedebilmek" için kullandıkları Çveneburi (bizim oralı) ifadesinde saklı kimlik vurgusuna dayanarak, Türkiye'deki Gürcülerin anavatan miti olmasada diasporik halkların özelliklerini taşıdığını da ekliyor. (Burada Gürcüstan'ın kendisinin anavatanı olduğunu Türkiye'nin ise vatanı olduğunu not düşüyor). Son olarak diğer iki "entellektüelden" farksız olarak, Gürcü kimliğinin şartlar değişmediğ müddetçe yok olacağına inandığını vurguluyor.

SONUÇ

Araştırmam boyunca, Türkiye'deki gelişmelerle örtüştüğünde inandığım dünya ekonomi sisteminde, siyasal yapısında ve uluslararası politikada yaşanan değişimleri analiz etmeye çalıştım. Spesific olarak da Gürcü toplumunun ve "entellektüellerin" artan kimlik tanımlama ihtiyacını ve etnik-kimlik vurgusunu irdeledim. Basite indirgenmiş bir özetini yapmak gerekirse, iletim ve ulaşım alanında görülen çok önemli gelişmelerle birlikte dünya ekonomisinin ve küresel üretim sistemlerinin ortaya çıkması dünyanın ekonomik, siyasal ve kültürel yapısını kristalleştirmiştir. Araştırma konuma bağlı olarak incelediğim küreselleşmenin kültürel boyutu toplumdaki marjinallerin (kadınlar, eşcinseller, yerel halklar, vs.) temsiliyle sonuçlanan homojen ve heterojen kültür arasındaki gerilimi işaret eder. Bu gerilim sonucunda moleküler kimliklerin sorgulandığı bir sürece girmiş olduğumuz görüyoruz. Kevin Robins'in dediği gibi, bu kimliklerin keşfedilmesi etnisitenin ön palana çıkmasıyla paralellik arz eder. Türkiye örneğinde dikkate değer olan soğuk savaş düzeninin çökmesi ve sınırlarının kalkmasıyla tarihsel bağların ve ilişkilerin (reaktive) olmasıdır. Üstelik bu kimlikler, Gürcü örneğinde olduğu gibi, ulus-devletlerin sınırlarının ötesinde paylaşılan kimliklerdir[15]. Fakat görüştüğüm Gürcü "entellektüeller" 1990'lar sonrası yaşanan gelişmelerin etkili olduğunu kabul etseler de, Gürcü etnik bilincinde görülen artış ile küreselleşme arasında var olduğunu iddia ettiğim ilişkiyi kesin bir dille reddediyorlar. Bu reddedişe gerekçe olarak Gürcü kimlik bilincinin kazandırılmasına yönelik çalışmaların yeni dünya düzeninden çok daha önceleri başlanmış olmasını gösteriyorlar. Burada yeni dünya düzeninin çalışmalar üzerindeki etkisinin ve öneminin indirgendiğini söylemek zorundayım. Çalışmalar daha önce başlamış ve görece etkili olmuş da olabilir ama bu çalışmaların sayısının ve destekcisinin çok az ve ancak belirli bölgelerde işlevsel olduğu unutulmamalıdır. 1990'lardan sonra olan, kendimizi tanımlama ihtiyacının ortaya çıkmasıdır. (Tanımlayamazsak, kimliklerimizi öğrenme yoluna gideriz). Kimlik sorunun ve gündeme gelmesinin gerisinde ideolojilerin ve kollektif kimliklerinin çöküşünü görmekteyiz. Üstelik "global köyün" sınırlarını daha da daraltan iletişim alanındaki

teknolojik gelişmeler ve farklılık üzerindeki vurgusuyla yükselen kapital mantık bu sürece çanak tutmuştur. Yeni dünya düzeniyle birlikte hayat bulan etnik söylemlerle Gürcü "entellektüellerinin" söylemleri arasındaki benzerlik ise dikkatten kaçmaması gereken bir diğer husus. Geçmişe dönüş, farklılığı vurgulayan dil ve kültürün korunması ihtiyacı ve böylelikle farklılığın kutsanması, asimilasyonla mücadele gibi söylemler en göze çarpanları. Bu söylemler her etnik gurubun etnik bilinci "uyandırmak" için kullandığı ortak söylemlerdir. Zaten Türkiye'de Gürcü toplumunun asimile olduğu ya da olmak üzere olduğu varsayımıyla yola çıkan Gürcü "entellektüelleri" Gürcü kimlik ve kültürünü "hatırlatarak" Gürcü toplumunu yönlendirme ihtiyacı duyduklarını açıkça dile getiriyorlar. Bu çerçevede, çabalarının asimilasyona sebep olan ve asimilasyonu hızlandıran "etkenlerle" mücadele etmek için olduğunu söylüyorlar. Acaba bu çabalarıyla kitlelere ulaşabiliyor, destek bulabiliyorlar mı? Yoksa gerçekten de Gürcü "entellektüeller" Fahrettin ÇİLOĞLU'nun ifadesiyle "Son Mohikanlar" mı? Bu soruyu şöyle cevaplamak mümkün: Kimlik sorgulaması Gürcü toplumunun çoğunluğunun gündeminde yerini almış değil. Söz konusu çoğunluğun dine bağlı olarak Üst-kimliği içselleştirdiğini görüyoruz. Yine de açıklanan nedenlere bağlı olarak göze çarpan kısmi bir canlanma gözlemlemekteyiz. Etnik kimlik üzerindeki vurgu dünyada ve Türkiye'de müşterilerini kaybetmediği sürece. Gürcü etnik kimlik ve kültür üzerindeki vurgu da devam edecektir. Fakat ben Gürcü toplumunun çoğunluğunun gelecektede kimliklerini sorgulayacaklarını düşünmüyorum. Üst-kimliği içselleştirmiş oldukları gerçeğinden hareketle, "geriye dönüş" için geç olduğu inancındayım. Ama elbette şartlar değişebilir (ki aslında değişim hep var, önemli olan değişimin ne yönde olacağı) fakat bu araştırmanın mevcut verilere göre yapıldığı dikkatten kaçmamalıdır.

NOTLAR

1- Anthony D. King Culture, Globalization and the World-system, Özsöz, Macmillan Press, Londra, 1991, s.6,7.

2- İbid., s. 10, 11

3 - İbid., s. 15

4- Arjun Appadurai, Disjunction and Difference in the Global Cultural Economy, Anthony D. King (ed.) Culture. Globalization and the World-System, Macmilan Press, Londra, 1991, s. 296, 307.

5- Stuart Hall, The Local and the Global:

Globalization and Ethnicity, Anthony D. King (ed)., Culture, Globalization and the World-system. Macmilan Press, Londra 1991, s. 27

6- Anthony D. King, Culture, Globalization and the World-System Önsöz, Macmillan Press, Londra, 1991, s. 15-16.

7- Elise Bouilding, Building a Global Civic Culture: Education for an Independent World:

8- Stuart Hall, okl and New Identities, old and New Ethnicities, Anthony D. King (ed), Culture Globalization and the World-System Macmillan Press, Londra, 1991, s. 56-57.

9. See (5).

10- Kevin Robins, Interrupting Identites: Turkey/Europe: Stuart Hall ve Paul de Gay (eds.) Questions of Cultural Identity, Londra, 1996. s. 73.

11- İbid., s. 74.

12- İbid., s. 74, 75.

13- İbid., s. 70.

14- Stuart Hall, Old ond New Identities, Old ond New Ethnicities Anthony D. King (ed)., Culture Globalization and the World-System, Macmillan Press, Londra 1991, s. 55, 56.

15- Kevin Robins Interrupting dentities: Turkey/Europa, Stuart Hall ve Paul de Gay (eds)., Questions of cultural Identity, Londra, 1996, s. 75.

KAYNAKÇA

* ÇİLOĞLU (ÇİLAİŞVİLİ), Fahrettin, Söyleşi.

* MERCAN, Osman Nuri, Söyleşi.

* ÖZKAN (MELAŞVİLİ), İberya, Söyleşi.

* LARRAIN, Jorge, İdeoloji ve Kültürel kimlik, (Türkçesi; Neşe Nur Domaniç), Sarmal Yayınevi, İstanbul 1995.

* LACLAU, Ernesto, Siyasal Kimliklerin Oluşumu, (Türkçesi; Ahmet Fethi), Sarmal Yayınevi, İstanbul 1995.

* PARLA, Taha, Türkiye'de Siyasal kültürün Resmi Kaynakları, Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

* ÇİLOĞLU, Fahrettin, Rusya Federasyonu'nda ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar, Sinatle Yayınları, İstanbul 1998.

* HALL, S.(1991). Old and New Identities: old and New Ethnicities, Anthony D. King (ed)., Culture, Globalization and the World-System, Londra: Macmillan Press.

* HALL, S., New Ethnicities, Janes Donald ve Ali Rattans (eds)., Sage 1992.

* APPADURAI, A.(1990). Diswunture and Difference in the Global Cultural Economy, M. Featherstone (ed)., Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity (London, Sage)

* ROBINS, Kevin. (196)., Interrupting Identities: Turkey / Europe, Stuart Hall ve Paul Du Gay (eds)., " Questions of Cultural Identity, (London: Sage)

• BARTH, F. (1994), Enduring and Emerging Issues in the Analysis of Ethnicity, H. Vermevlen ve C. Govers (eds)., The Anthropology, of ethnicity: Beyond Ethnic Groups and Boundaries, (Amsterdam: (Het Spinhuis)

• TAYLOR, C. (1994), The Politics of recognition, A. Gutmann (ed)., Multiculturalizm (Princeton: Princeton University Press).

• ROBERTSON, R. (1992). Social Theory, Cultural Relativity and the Problem of Globality, Anthony D. King (ed)., Culture, Globalization and the World-System. London: Macmillan Press.

• AVES, Jonathon, Georgia From Chaos to Stability, The Royal Institute of International Affairs, 1996.

• FULLER, Elizabeth, Georgia Since Independence: Plus Change..., Current History, Ekim 1993 Vol. 97 No: 5-6.

• JONES, F. Stephen, Georgia's Return from choos, current History, Ekim 1996, Vol. 95, No: 603

• WEEKS, Jeffrey, The Value of Difference. Jonathan Rutherford (ed). Identity, Community Culture, Difference, London: Lowrance Rwishast, 1990.

• ÇİLOĞLU, Fahrettin, Post-Soviet Consequences in Georgian and Turkish Policy. Ole Hoirius ve Sefa Martin Yürükel (eds). Aorhus University Press, 1998

• ERBAŞ, Hayriye, Küçük Sevimli Dünya: Küreselleşme ve Bazı Yanılgılar, doğu-Batı Dergisi, sayı: 10 Ankara 2000.

• ŞENGELİA, Nodar, Bir Derginin Yararlı Faaliyetleri, *Çveneburi* Dergisi, Sayı: 34, İstanbul 1999.

• PUTKARADZE, Şuşana, Nereden ve Nasıl Gelmişiz?, *Çveneburi* Dergisi, sayı: 27 İstanbul 1998.

• MARNARELLA, Paul J., Türkiye'deki Gürcülerin Asimilasyonu: Bir Durum İncelemesi, *Çveneburi* Dergisi, Sayı 31, İstanbul 1998.

• ULUDAĞ, Mehmet Bülent, Gürcüstan Dışındaki Gürcüler, *Çveneburi* Dergisi, Sayı: 27, İstanbul 1998.

• ÇİLOĞLU, Fahrettin, Yüzyıl Önce "Türkiye Gürcüleri", *Çveneburi* Dergisi Sayı 4-5, İstanbul 1993.

• SURGULADZE, Abel, Türkiye'de Gürcü Okulları Açılması Tarihçesi ve M. Abaşidze, *Çveneburi* Dergisi, Sayı: 34, İstanbul 1999.

• YILMAZ, Eşref, Anadilin Gözyaşları, *Çveneburi* Dergisi, Sayı: 35, İstanbul 2000.

• JANDRİADZE, Iraklı, Yurtdışında Gürcüce Okuma Yazmayı Yayma Derneği, *Çveneburi* Dergisi, sayı: 35, İstanbul 2000.

• ŞAHİN, Murat, Dünya Hakimiyet Teôrileri ve Gürcüstan, *Çveneburi* Dergisi, Sayı: 35, İst. 2000.

ÇEVİRİ

RUSÇA - GÜRCÜCE - İNGİLİZCE dillerinden TÜRKÇE'ye
TÜRKÇE'den RUSÇA - GÜRCÜCE - İNGİLİZCE'ye
RUSÇA - GÜRCÜCE - İNGİLİZCE dillerinden birbirlerine çeviri yapılır.

VE

RUSÇA - GÜRCÜCE dillerinde tercüman temin edilir.

Tel: (0212) 231 7928 (0532) 312 53 77 Fax: (0212) 246 02 27

Kolh'lar Parsalos Savaşında

Kahaber SURGULADZE*

Gerçekten de tuhaftır ki, tarihin cilvelerinden dolayı uzak Yunanistan'ın Parsalos kenti yakınlarında ki acımasız savaşa Kolh'lar da katılmıştır. Onların kılıçları da koruyacaktı Roma Cumhuriyeti'nin bütünlüğünü. "Nereliyi nereye götürüyorsun" diye doğruyu söylemiş şair dünyaya şikayetinde

Roma'daki iç savaşın sebebi Polis Cumhuriyetin bir kriziydi. Parsalos savaşı ise bu krizin bir parçasıydı. Bu savaşta eski dünyanın ünlü kişileri Gneus Pompeus ile Gaius Sezar karşı karşıya geldiler. Polisdüzeni çağdaşlığa aykırı kalıyordu

Gneus, durumu iyice değerlendirip ülkeyi tek kişilik diktatörlüğe ve monarşiye doğru sürüklüyordu. Pompeus ise tüm cumhuriyet taraftarlarının ümidiydi. Çünkü, halk Sezar diktatörlüğünden kurtulmayı Pompeus sayesinde düşünüyordu. Sonunda iki taraf anlaşamadı ve eski takvime göre Ocak 49'da Sezar Rubikon'u geçip savaşa başladı. Sezar'ın büyük bir ordusu vardı (12 lejyon ve6570 savaşçı). Öte yandan Senato, Pompeus'udestekliyordu. Yani resmi hükümet ve devlet ordusu Pompeus'un yanında olmasına rağmen onun durumu pek sağlam değildi. Çünkü;

a- Senato'nun birçok üyesi güvenilir değildi ve Roma'ya doğru ilerleyen Sezar'ı içten-gizlice destekliyorlardı

b- Pompeus'un ordusu bir bütün değildi, 6 lejyon Afrika'da, 8 tanesi ise İspanya'da idi. Hem on sene savaşa katılmamışlardı. Dayanıklılıkta ise Galya ve İngiliz savaşlarından geçmiş güçlüSezar savaşçılarından geri kalıyorlardı.

Başkent panik içindeydi. Birde Çiçeron'un deyimiyle; "Pompeus ne maddi, ne manevi ve ne de savaşçılar açısından savaşa hazırdeğildi"[1]. "Ve gerçekten de Pompeus Roma'yı bırakıp güneydeki Brindisi'ye yerleşti. Bunun üzerine Sezar, inanılmaz bir hızla yürüyerek, 17 günde 484 km yol katederek, beklenmedik bir şekilde Pompeus'un kaldığı yere dayandı. Limanı abluka altına almaya çalıştı. Pompeus esir düşme tehlikesi karşısındaydı. Bunun üzerine 17 Mart 49'da Brindisi'yi bırakıp Balkanlara yerleşti" [2]. O zaman Sezar Roma'ya doğru yürüdü ve engellenmeden şehre girdi ve şehri ve hazineyi ele geçirdi. Durumu güçlendirdi ve ancak bundan sonra Pompeus'u Balkanlarda kovaladı

İki taraf arasındaki önemli çatışma Balkan Yarımadasında Dirakium'da oldu. Pompeus belli bir başarı gösterdiysede başarılı olamadı. Sonucu ancak Parsalos savaşı belirleyecekti

Parsalos Savaşı 19 Ağustos'ta gerçekleşti. Her iki tarafta ciddi hazırlıklar içindeydi. Pompeus tüm güçlerini mobilize etti. O, savaşarak zapdedilmiş ülkelerin tüm krallıklarını ve yöneticilerini yanına çağırdı. Onlar Pompeus'a "kralların kralı" derlerdi. Gelenler arasında Kolh'lar da vardı.**

Bu olayı Çiçeron iki kez yazıyor. İlkinde 17 Mart 48'de Atikus'e şöyle yazıyordu; "İskenderiye'nin, Tviros'un, Kolha'nın (Kolheti'nin), Kos'un, Bizans'ın, Lesbos'un, Milet'in ve Kiyos'un ordulan İtalya yolunu kapatıp bize ekmek veren limanlar olan Sicilya ve Sardunya'yı elde etmeye çalışıyorlar" Aynı yılın 18 Mart'ında Çiçeron tekrar Atikus'a yazıyordu: "Senin Pompeus'a Gotlan, Ermenileri ve Kolhlan gönderdiğin konusunda kulağıma söylentiler geliyor".

Bu olay hakkında ne diyebiliriz!

Roma iç savaşında ve Parsalos savaşında Kolh'ların yer alışını ünlüAlman tarihçi T. Momzen de kendi eserinde anlatmaktadır[3].

Gerçekten, Kafkasya'da ki başarılı savaştan sonra (MÖ. 65-64 yılları) Pompeus, İberya-Kolheti'yi zaptetmişti. Bunlardan, Kolheti Roma'nın taşra sistemine girdi sonra Kolheti'nin yöneticilerini de Pompeus seçiyordu. Kolheti'nin Pompeus tarafından zapdedilmesinden sonra, Kolheti'nin, orduyla Pompeus'un her savaşında yer alma zorunluluğu ve sorumluluğu vardı. Kolh'lar da buna uygundavranmışlardırhep.

Parsalos'a iki yol gidiyordu. Ya Karadeniz'den Balkanlara KuzeyYunanistan yoluyla karadan, ya da Karadeniz'den sonra Boğazlardan geçerek Ege Denizine varark ordan Yunanistan üzerinden Adriyatik Denizi'negitmekve Balkanlara arkadanvarmak için Liso limanına demirlemek. Doğaldır ki her iki yolda uzun ve tehlikelerle dolu idi. Buna rağmen Kolhlar Pompeus'un yanına zamanında gelmişlerdi. Eski zamanlardan beri Kolh'lar (Arganotlar) usta denizcilerdi ve hatta "Kirbe" dedikleri özel deniz haritaları vardı.

Kim yönlendiriyordu Kolh'ları?

Pompeus, Kolheti'yi ele geçirdikten sonra kral olarak Aristarkos'u başa geçirdi. Onun, krallığının tam tarihlerini bilemediğimiz için bu savaş boyunca Kolh'ları onun yönetip yönetemediğini bilemeyiz. Kesin bildiğimiz tekşey, Parsalos savaşına Kolh'lar en üst düzey yöneticileri ile birlikte gittiler.

Nasıl savaştılar Kolh'lar?Savaşın hangi yerindeydiler? Ne kadar kayıp verdiler ve kaderleri ne oldu? Belgeler yetersiz olduğu için bunları bugün bilmek imkansızdır. Bilinen tek gerçek savaşı Pompeus kaybetti, savaş bitmeden alanı terketti ve korkarak kaçtı. Sezar, kaybeden Romalılara karşı çok merhametli davrandı. Kolh'ların kaderi ise bilinmemektedir. Sezar, Kolhlan affetti mi? Onlara, ülkelerine dönme şansı verdi mi? Yoksa ihanetin bedeli olarak köle olarak mı götürdüler?

Çeviren: Osman Nuri MERCAN

1- Çiçeron, Att. VII, 15, 3
2- Çiçeron, Att. VII, 22, 1
3- T. Momzen, Roma Tarihi, T. III., Rostov Na Danu, 1997, sh. 372.

** Kolhlar, Gürcü-Laz soyunun atalan*

* Öğretim Üyesi, Batumi Üniversitesi, Gürcüstan

Acara Şivesinde Zanca'ya Dayalı Birkaç Yer adı Üzerine

Nargiz AHVLEDİANİ

Yer adları, dil sözlüğü hazinesini oluşturan parçalardan biridir. "Coğrafi adların incelenmesiyle, birçok kelimenin etimolojisi ve dilin köklerini araştırma olanakları ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle dillerin ve şivelerin incelenebilmesi için yer adlarının öğrenilmesi yer adları biliminin ana amaçlarından biridir (Topuria, 1963, 173)"

Çalışmanın amacı Acara şivesinde belirlenen Zanca coğrafik adların dilediayalı araştırılmasıdır

Acara şivesinin, komşu şivelerle belirgin benzerlikleri vardır. Şunu daeklemeniz gerekir ki, Acara lişivesinde Zanca'ya dayanan izler belirgindir (Gigineişvili, Topuria, Kavtaradze, 1961, 392).

Yer adlarının şekilsel analizine, kolay, eksiz yer adlarından başlıyoruz. Yer adlarının başlangıcı her zaman toplumsal adlardır ama, zamanboyunca meydan gelen fonetik değişikliklerve içeriğin anlamını yitirmesinden dolayışekilöylesine değişiyor ki ilk kelimeyi bulabilmek oldukça zorlaşıyor. Yeradları doğal yapıların gereği tekrar edilirdir. Yer adları bilimi için önemli olan, şu veya bu objeyi belirlemek, o objeye işaret etmek ve onu diğer objelerden ayırmaktır. Bununla beraber, yer adlarının şekli, ilk şeklinden ne kadar uzaksa toponomik gücü o kadar fazladır (Apridonidze, 1989, 52-53).

Eksiz, basit yer adları genellikle eski çağlara aittir. Örneğin, Dudi= "ekilip biçilen yer" (Şuahevi bölgesi, Baratauli köyünde); Dudi = "Baş" (Çikobava, 1938. 44; Çaraia, 1997, 62; Penrihi-Sarcveladze, 1990, 56). Svanca'da Dudul, "Memebaşı" anlamına gelmektedir. Zanizm görünmektedir. Buna dayanarak, Dudi kelimesinin yüksek yer, tepe, zirve anlamınageldiğini düşünebiliriz.

Zanca unsurlar, Acara yer adlarında oldukça fazladır. Zan kökenli yer adlarının incelenmesi sonucu, Zanca coğrafik isimlerin bir gurubunun Zanca eklerle (o, -at, -it) oluştuğu ortaya çıkmıştır. Bunların dayandığı kelimelerin kökleri Gürcüce ya da Megrel-Çanice'dir (Nijaradze, 1971, 48)

Okuhuleti= Ekilip biçilen yer adı (Keda bölgesi, Aşağı Maradidi). Bu kelimedeki o harfi Zanöneki olarak görülmektedir, ul ise ara ektir. Asıl kök olan "kuh"a gelince "kuh" Megrelce'dir. Kuhe ham, olmamış anlamındadır (Çaraia, 1997, 79). Bu kelimeye eski Gürcüce'de rastlanmamaktadır. Sulhan Saba Orbeliani'nin sözlüğünde karşımıza çıkmaktadır (Mkvalve-"Olmamış meyve"). Svanca'da buna benzer bir köke rastlanınamaktadır. Svanca'daki "kuh-kuhu" kelimesi Megrelce'den gelmektedir (Klimov, 1964, 110). İrina Asatiani'nin verdiği bilgiye göre Kuheşi, Sunegreki'da, Enguri nehrinin sağ kıyısında bir köyün adıdır.

Onçomeri= Ekilip biçilen yer adı (Keda bölgesi, Aşağı Maradidi). Paata Tshadaia'yagöre"çoma"kökü, Zanca'da leylekanlamına gelmektedir. Onçomeri kelimesinin tam karşılığı leyleklikür. "Çoma" Acaralı'de hayvan, büyükbaş, boynuzlu hayvan anlamında kullanılmaktadır. Çoma kelimesi İmereli'de de aynı anlamıyla karşımıza çıkmaktadır

Oçvabura= Ekilip biçilen ye adı(Helvaçauri bölgesi, Kirnati köyü). Zanca "çabu"nun Gürcücesi, "Tzebo"dur. Yapışkan anlamına gelmektedir (Çikobava, 1938, 406). Buna dayanarak, burada eskiden yapışkan özellikli bir yer olduğunu ve bu yüzden buraya bu adın verildiğini düşünebiliriz. "çvab" kökünde "v" sesi bulunmaktadır. "v" sesi,sesliveve sessiz harflerin arasında gelişmiştir (Nijaradze, 1975, 116). Bize göre "çabu"nun yapıştırıcıyla bir ilgisiolmalıdır.

Naoçvari= Bir çayır adı (Helvaçauri bölgesi, Kirnati Köyü). Oçe, büyük tarla demektir. Oçe aynı zamanda Senaki bölgesinde bir köyün adıdır (Kipşidze, 1994, 295). "Oçe"ye Şuahevi bölgsinde de rastlamaktayız. "Oçe" büyük tarla (Çaraia, 1997, 110; Siharulidze, 1958, 37). Naoçvari kelimesinin tam karşılığı tarlalıktır.

Nacargvalevi= Orman adıdır (Helvaçauri bölgesi, Kibe köyü). Yer adı olarak Cargualevi ile de karşılaşıyoruz (Helvaçauri bölgesi, Aşağı Çhutuneti). Cargvali Zanca'da yuvarlak ağaç anlamındadır. Yuvarlak tomruklarla inşa edilmiş ev, kulübe anlamında da kullanılmaktadır (Çloniı, 1984, 775). Yukarı Acara'da "cargvali"ye "dzeluri"de denmektedir (Tandilava, Narakidze, 1986, 98).

Sabilantsro= Ekilip biçilen yer adı (Helvaçauri bölgesi, Yukarı Çhutuneti). Maçahleli vadisinde bilantsıo, çalıya benzer bir bitkiye denmektedir. "Gürcüce'de ve Megrelce'de bilantsro yoktur. Lazca'da bilontsa papatyaya benzer bir bitkininadıdır. Al. Makaşvili onu papatya olarak tercüme etmektedir (Tandilava, Narakidze, 1986, 94). Eğer sabilantsro adı bir bitkiyle ilgiliyse o zaman, sa -oekinin açıklanması gerekmektedir.

Naçamurebi= (Şuahevi bölgesi, Oladauri). Dan hamnanlanan yer anlamındadır. (Çikobava, 1938, 165; Eliava, 1997, 345; Çaraia, 1997, 155; Çlonti, 1984, 644; Kipşidze, 1994, 362; Jenti, 1936, 253). "Eskiden harman aletleri çok kişidevardı, dan vepiiinç döverdik. "Çamuri"ye Aşağı Acara şivesinde de, özellikle Kobuleti ve Helvaçauri'de rastlanmaktayız. Yukarı Acara için "Çamuri" yabancı bir kelimedir. Lazca'da "Kvaonçamure" adlı bir yerle karşılaşmaktayız"(Tandilava, Narakidze, 1986, 96-105). Zanca'daki "çam"ın Gürcüce'deki tam karşılığı tsema (dövmek) dir. "Naçamuri"de dövmeye yarayan anlamındadır. Çamuri, "Shalçamuray ve Gomiçamuri gibi yer adlarında da bulunmaktadır (Çaisubani bölgesi, Ubani köyü).

Zanca"Sinaskura", dere anlamındadır (Bolbokvati).Skurköküdere anlamına gelmektedir. Bu tür yer adlarına Acara şivesinde sık rastlanmaktadır. Örneğin, Skuri-ğele (Çaisubani, Agara köyü), Skur-didi (Macaheli vadisinde bir köy), Skur-ğele (Kobuleti bölgesi, Kolri

köyünde), Skuria-gele (Kobuleti bölgesi, Tsemvana köyünde), Skura-sopeli(Sihamlidze, 1959, 121 - Kobuleti bölgesinde), Skuri-tavi-onnan (Kobuleti bölgesinde).

Görüldüğü gibi, Acara yer adlarında, Zanca'dan türeyen unsurlar ve kökü Zanca'ya dayanan yer adlarına sık rastlanmaktadır. Onları araştırmakçok ilginç ve aynı zamanda çok özendirici bir iştir.

Gürcüce'den Çeviren: Hacer ÖZKAN (İREMADZE)

KAYNAKÇA

1. Apridonidze, 1989-Ş. Apridonidze, Zor oluşturulan mikro adların doğruyazımı için, Gürcü söz kültürükonuları, 1989.

2. Gigineişvili. Topuria, Kavtaradze, 1961-İ. Gigineişvili. V Topuria, İv. Kavtaradze, Gürcü diyalektolojisi, Tbilisi, 1997

3. Eliava. 1997-G. Eliava, Megrelce-Gürcüce sözlük, Tbilisi, 1997.

4. Tandilava, Narakidze. 1986-Z. Tandilava, Ts. Narakidze. Acara şivesinin kısımsal sözlüğü, V. 1986.

5. Topuria, 1963-V. Topuria, Kartveli dilinin incelenme durumları ve sorunları. Kartvelidilinin yapısal konuları. T. III. Tbilisi, 1991.

6. Klimov, 1964-G. Klimov, Kartveli dilinin etimolojik sözlüğü, M., 1964

7. Makaşvili. 1991-AMakaşvili, botanik sözlük, Tbilisi. 1991.

8. Nijaradze, 1975-Ş. Nijaradze, Acara şivesi, Batumi, 1975.

9. Jğenti. 1936-S. Jğenti, Guria şivesi. Tbilisi, 1936.

10. Siharulidze, 1958-İ. Siharulidze, Güneybatı Gürcüstan'daki Yer Adları, I. kitap, 1958.

11. Siharulidze, 1959-İ. Siharulidze, Güneybatı Gürcüstan'daki Yer Adları, II. kitap, 1959.

12. Penrihi-Sarcveladze, 1990-H. Penrihi, Z. Sarcveladze, Kartveluri Dili EtimolojikSözlüğü, Tbilisi, 1990

13. Ğlonti, 1984-Al. Ğlonti, Gürcücedeki Şivesel Söz Demetleri, Tbilisi, 1984

14. Kipşidze, 1994-İ. Kipşidze, Seçme eserler, Tbilisi, 1994

15. Çikobava, 1938-Am. Çikobava, Çan-Megrel-Gürcüce Karşılaştırmalı Sözlük, Tbilisi, 1938.

16. Çaraia, 1997-P. Çaraia, Megrelce-Gürcüce sözlük, Tbilisi, 1997.

Zanca'ya dayalı yer adlarının bulunduğu ACARA'dan bir köşe...

Gürcüce-Türkçe "Hidi-Köprü" Gazetesi'nin Çıkışı

Abesalem İMEDAŞVİLİ

9 Nisan 1991 tarihinde Gürcüstan'ın bağımsızlık ve hükümranlık ilan edişinden hemen sonra bu bağımsızlığı tanıyan ilk ülkeler arasında Türkiye bulunmaktadır. Bu dönemden sonra Gürcüstan-Türkiye ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmaktadır.

Fakat, Gürcüstan'ın karşılaştığı ağır ekonomik ve siyasal koşullar nedeniyle iki komşu ülke ekonomik, kültürel vesiyasi ilişkileri gerektiği kadar geliştiremediler

Gürcüstan-Türkiye arasındaki aktif ilişkiler 07 Mart 1992 tarihinde başlamakta ve bu tarihten sonra Gürcüstan-Türkiye arasında işbirliği, komşuluk ve dostluğu içeren ilk ve ciddi bir anlaşma imzalandı. Buolay 30 Temmuz 1992 tarihinde gerçekleşti ve bu tarihibiz Gürcüstan-Türkiye ilişkilerinde, özellikle kültürel ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı olarak algılıyoruz. Bu dönemde Gürcüce-Türkçe basılan "Hidi-Köprü" gazetesi yayına başlıyor. Kurucuları arasında bu satırların yazarı da vardı

1991 yılının Ağustos ayı sonunda, Gürcüstan-Türkiye İş İlişkileri Derneği Başkanı Prof. Nodar Komahidze bana gelerek bu derneğin kültürel ve "iletişim bölümü" başına geçmemi rica etti. O dönemlerde, Gürcüstan'da ağır şartlar mevcuttu ve bu yüzden gazete çıkarma fikri gerçeklilikten uzak duruyordu. Sonra, Gürcüstan'da bazı değişiklikler oldu ve Gürcüstan'ın dış siyaseti daha aktif hale geldi. Gürcüstan'ı bağımsız bir devlet olarak bütün dünya tanıdı ve Birleşmiş Milletler'e üye oldu. Artık bu dönemde gazete çıkarma fikri daha çok anlam kazandı

Prof. Nodar Komahidze, bir görüşmede, Samşoblo adlı yayınevinin müdürü Nodar Cavelidze'ye "Gürcüstan-Türkiye İş İlişkileri Derneği ile birlikte Gürcüce-Türkçe dillerinde bir gazetenin kurucusu ve sponsorluğunu yüklenmesini" ister ve Cavelidze de bunu kabel eder. Gazete isminin seçimi bayağı zaman aldı. Değişik seçenekler arasında "Hidi-Köprü" ismide vardı. "Hidi-Köprü" isminin

seçilmesinde şu olay da etki yapmıştır:

25 Haziran 1992'de İstanbul'da "Karadeniz Bölgesi Ülkelerin İşbirliği Toplantısı" yapıldı. Bu toplantıda "Karadeniz Bölgesi Ülkelerin Ekonomik Dayanışması" kararlaştırıldı. Cumhurbaşkanı E.Şevardnadze, ünlü Türk işadamları ile yaptığı toplantıda onlara "Umarım ki siz Gürcüstan ve Türkiye'yi güvenli bir köprü ile bağlıyacaksınız" söyledi

Ertesi gün bu sözler bize Tbilisi'ye ulaştı ve gazetenin isim seçimi işi kolayca çözüldü ve gazetenin adı "Hidi-Köprü" oldu

İkidilli gazetenin başlığını ünlü mimar ve ressam olan Giorgi Avsancanişvili hazırladı. 10 Temmuz'da Adalet Bakanlığı gazeteyi tescil etti. Bu karardan sonra, Temmuz 1992'de Samşoblo Yayınevi'nin müdürü Nodar Cavelidze, Hidi Gazetesi'nin yayın kurulunun oluşturulmasını emrediyor. Genel yayın yönetmeliğine ve yayın kurulu başkanlığı'na Türkolog Prof. Nodar Komahidze getirildi. Yayın kurulu üyeliklerinde ise Abesalem İmedaşvili ve Spartak Kobulia atandı. Birazsonra yayın kurulu üyeliklerinde O. Dolidze, R. Mamulaşvili, D. Şengelia, O. Stajadze, D. Gigiadze, M. Beltadze, A. Abuladzekatıldılar. Bunların titizçalışmaları sonucu gazete çıkıyordu. Daha sonra yayın kurulu üyeliklerine Prof. Miheil Svanidze ile Prof. Nodar Şengelia getirildiler.

Söylemeden geçemeyiz ki gazete çıkarılmasının bütün ağırlığı "Gazete Sakartvelos Uzğebani"-Gürcüstan Haberleri Gazetesi'nin yayın kurulu tarafından yüklenildi. Gerçekte gazete Hidi onların temelinde inşa edildi. Bu satırların yazarı, A.Tarhnişvili, G. Namtalaşvili, L. Cavelidze, G. Gulisaşvili, O. Turabelidze, N Komahidze ve diğerlerine teşekkür etmekteyiz ve onların sayesinde gazete öngörülen günde 29 Temmuz 1992'de piyasaya çıktı. Bu yayın kurulu, bütün sorunlara rağmen gece gündüz çalışarak ve her sayıda özen göstererek gazeteyi çıkarıyordu.

"Hidi-Köprü" gazetesinin ilk sayısında gazetenin amaçları belirlendi.

- Gazetenin ilk amacı Gürcüstan-Türkiye arasındaki komşuluk, dostluk ve işbirliği köprüsünü oluşturmak, genişletmek ve güçlendirmektir. Bu amaç içinde gazete iki ülkede mevcut ekonomi, spor, kültür,eğitim, bilim, sağlık, turizm ve sosyal hayattan haberler verecektir.

- Gazete, Gürcüstan'ın sorunlarına yer verecektir

- Gazete, Gürcü ve Türk işadamlarından ve iş ilişkilerinden haberler verecektir.

Hidi-Köprü Gazetesi'nin kuruluş amaçları böyleydi. Gazetenin ilk sayısının çıktığı günün ertesi günü olan 30 Temmuz 1992'de Türkiye'den o zamanki Başbakan Süleyman Demirel Tbilisi'yi ziyaret etti.

"Gürcüstan bizim için kardeş ülkedir. Türkiye'nin ondan daha yakın komşusu yoktur. Bizim vatandaşımız ve Gürcü kökenli olan bir çok kişi Türkiye'nin çeşitli devlet kademelerinde görev almaktadır." Gazetenin ikinci sayfasında Türkiye Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ile Gürcüstan Dışişleri Bakanı Aleksandr Çikvaidze ile yapılan söyleşiler yer almaktaydı

Bu gazetenin kuruluşunu Gürcü bilim adamları ve Türkologlar sevinçle karşıladılar. Gazetenin 4. sayfasında büyük harflerle ünlü Gürcü şairi Şota Rustaveli'nin ölümsüz satırları yer alıyordu. "Dostunu Aramayan Kendine Düşmandır". Böylece Şota Rustaveli'ye ait deyişler gazetenin her sayısında yer aldı ve bu deyişler şimdiye kadar ikiyüz adetin üzerine çıktı

Gazete, Akaki Tzereteli'nin "Yolcunun Notları" adlı eserinden "Trabzon" bölümünü yayınladı. Prof. Guram Şaradze'nin yazıları da yayınlanan yazılar arasındaydı. Prof. Nodar Komahidze, ki o sonra Gürcüstan'ın Türkiye Büyükelçisi olmuştur, 30 Temmuz'da Başbakan Süleyman Demirel'e Hidi Gazetesi'ni soruyor. Süleyman Demirel'de Hidi gazetesi iki ülkeyi birleştiren bir köprüdür diyerek başarılar diliyor. Süleyman Demirel'le birlikte olan Türk delegasyonu üyeleri de Hidi'yi tanıdı. Hidi Gazetesi, bu ziyareti tüm Gürcüstan'a ayrıntılı olarak çeşitli sayılarında tanıttı. Gazete çıkalı sekiz yıl oluyor ve bu sürede gazete Şota Rustaveli'nin yukarıda alıntısını yaptığımız sözüne ihanet etmedi. "Dostunu Aramayan Kendine Düşmandır" sözü sonraları Hidi Gazetesi'nin logosu oldu. Bu geçmiş sekiz yılda Gürcü-Türk dostluğu çok gelişti. Bu kısa sürede daha çok ve uzun zaman isteyen yolu katettik ve bunun için iki ülkenin Cumhurbaşkanları çok emek sarfetti.

Hidi-Köprü gazetesi kendine şiar olarak dostluğu ve sevgiyi seçti ve Gürcüstan Cumhuriyeti yardımıyla Türkiye'li dostlarla kardeşliği ilerletiyor

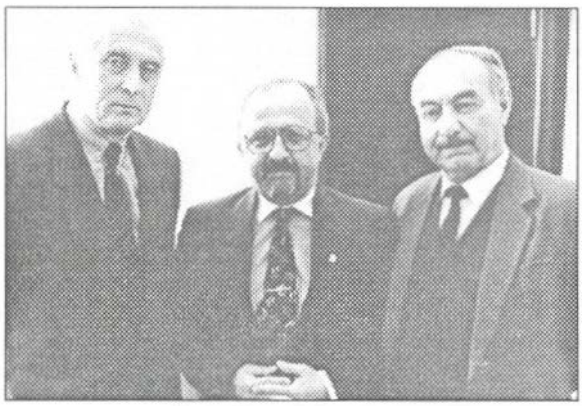

İmedaşvili'ler: Kolu, Otari ve Abesalem

2000 Yılında Artvin'de Düzenlenen Festival ve Şenlikler

Hayati AKBAŞ

FESTİVALİN ADI	YERİ ve TARİHİ	DÜZENLEYEN KURULUŞ
Murgul Boğa Güreşleri	Murgul - Mayıs Ayının 1. Hafta Sonu	Murgul Kaymakamlığı
Artvin Kafkasör Kültür ve Sanat Festivali	Merkez - Haziran Ayının 3. Hafta Sonu	Artvin Belediye Başkanlığı
Aydın Köyü Yayla Şenliği	Ardanuç - Temmuz Ayının 1. Hafta Sonu	Ardanuç Belediye Başkanlığı
Arhavi Kültür ve Sanat Festivali	Arhavi - Temmuz Ayının 2. Hafta Sonu	Arhavi Belediye Başkanlığı
Ardanuç Karakucak Güreşleri ve Efkâri Şenliği ve Çurupsil Şenliği	Ardanuç - Temmuz Ayının 3. Hafta Sonu	Ardanuç Belediye Başkanlığı
Şavşat Sahara Pancarcı Festivali	Şavşat - Temmuz Ayının 4. Hafta Sonu	Şavşat Belediye Başkanlığı
Meydancık Satıve Gevrek Şenliği	Şavşat - Ağustos Ayının 1. Hafta Sonu	Meydancık Belediye Başkanlığı
Salıkvan Yayla Şenliği	Yusufeli - Ağustos Ayının 1. Hafta Sonu	Arhavi Kültür ve Turizm, Yusufeli Dağ Turizmi ve Salıkvan Yayla Şenliği Geliştirme Derneği
Yusufeli Geleneksel Karakucak Güreşleri	Yusufeli - Ağustos Ayının 4. Hafta Sonu	Yusufeli Belediye Başkanlığı
Hopa Deniz Kültür ve Sanat Festivali	Hopa - 1-5 Temmuz Arası	Hopa Belediye Başkanlığı

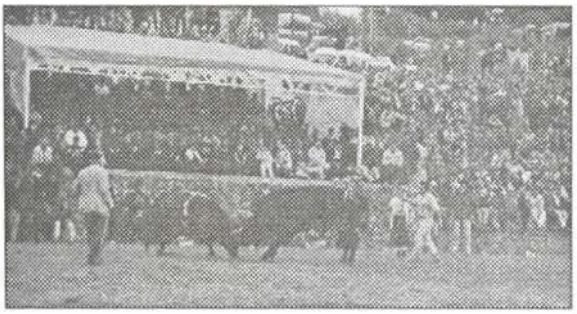

Kafkasör Festivalinde Boğalar ve İnsanlar
(Fotoğraf: Hayati Akbaş)

Kafkasör Festivali Coşkuyla Geçti

Buyıl 20.'si yapılan Artvin Kafkasör Kültür Turizm ve Sanat Festivali büyük coşkuyla tamamlandı.

Hopa Festivali'nde Plaj Voleybolu birincileri ödüllerini alırken
(Fotoğraf: Hayati Akbaş)

Birinci Hopa kültür ve Sanat ve Deniz Festivali Yapıldı

Hopa'da ilk kez düzenlenen ve 1-5 Temmuz 2000 tarihleri arasında gerçekleşen festivalde, havai fişek gösterileri, yelken ve sörf yarışması plaj voleybolu, yüzme yarışmaları, yağlı direk yarışması ve halk oyunları çok kalabalık katılımcılar tarafından ilgi ve alkışlarla izlendi. Gürcüstan'ın Kutaisi kentinden gelen minik folklorcular oyunlarıyla Hopa halkını büyülediler.

Sahara Pancarcı Festivali Yine Büyüledi

Bu yıl ikincisi yapılan "Şavşat Sahara Pancarcı Festivali" Atatürk anıtına çelenk koymakla başladı. Festivalde önce el sanatları sergisi açıldı, ardından diş sağlığı konusunda panel yapıldı, sonra Şavşat'lı fotoğraf sanatçısı Zafer Güngüt'ün "Savşat'ın dünü bugünü" adlı fotoğraf sergisi açıldı. Halk oyunları gösterisi ve voleybol turnuvasından sonra amatör ses yarışması ve karakucak güreşleri yapıldı. Festivale Artvin, Trabzon ve Kars valileri de katıldı.

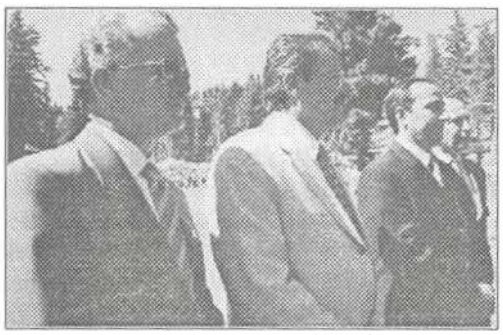

Artvin, Trabzon ve Kars valileri Sahara Festivali'nde
(Fotoğraf: Hayati Akbaş)

Gürcüstan Eski Kitaplıklarında Bulunan Türk Dilleri İle Yazılı Eserler

Tsitsana ABULADZE

Prof. Dr. Tsitsana Abuladze, Gürcüstanın Kutaisi kentinde aydın bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Annesi üniversite mezunu bir öğretmen, babası ise Kiev Üniversitesi'ni bitirmiş bir iktisatçıydı. Orta öğrenimini pekiyi derecesiyle (altın madalya alarak) bitiren Abuladze, 1956 yılında Tbilisi Devlet Üniversitesi Doğu Bilimler Fakültesi Filoloji bölümünden başarıyla mezun oldu. 1958'den bugüne dek Gürcüstan Bilimler Akademisi El Yazmaları Enstitüsünde araştırma grup başkanı olarak çalışan Prof. Dr. Tsitsana Abuladze, buna paralel olarak 1961-1994 yıllarında Tbilisi Devlet Üniversitesi'nde "Osmanlı Diplomasisi" ve "Paleografi" derslerini verdi. 1992 yılında Kutaisi Devlet Üniversitesi Doğu Bilimleri Fakültesi Türkoloji bölümüne başkan olarak davet edilen Prof. Dr. Abuladze, burada "İslam Tarihi" ve "Türk Dillerine Giriş" derslerini vermektedir. Ayrıca Türk ve Gürcü Dilleri ile Tarihsel İlişkileri üzerine yapılan seminerleri yönetmektedir. 1990'da doktora tezini vererek 1992'de profesörlük unvanını alan Abuladze birçok Türkoloji sempozyumu ve kongresine katılmıştır. Yetmişten fazla yayını olan Abuladze'nin altı tane de kitabı vardır. Prof. Dr. Abuladze'nin temel araştırma konuları şunlardır:

1) Türk ve Gürcü dillerinin ilişkileri

2) Gürcüstan tarihindeki Osmanlı yazmaları, kaynakları ve vesikalarının keşfedilmesi; Osmanlı metinlerinin Gürcü diline çevirisi ve yorumlanmasıdır.

Halen Osmanlı belgelerine dayanarak Osmanlı döneminde (16-19. yy) Filistin-Gürcüstan ilişkilerinin sorunları üzerinde çalışmakta ve Türkolog M.Tunidze ile beraber Gürcüstan arşivlerinde muhafaza edilen Osmanlı belgelerinin genel bir kataloğunu hazırlamaktadır.

Prof. Dr. Abuladze, "Türk Yazmalarının "AC" ve "L" Koleksiyon Kataloğları" ve bir 17. Yüzyıl yazarı olan Nami'ye ait "Gürcüstan'ın (Batı Gürcüstan) İşgal Kitabı" adlı iki eseri sponsor bularak yayınlamak istemektedir. ***Nana KAÇARAVA***

Gürcüstan eski kitaplıklarında Gürcüce olan yazma ve tarihi belgelerle beraber Müslüman Doğusuna ait birçok manüskri koleksiyonları bulunmaktadır. Bunların çok az bir kısmı Türk dilleriyle yazılmış yazma ve dökümanlardan ibarettir. Türkçe, Azerice, Türkmence ve Özbekçe olan toplam 300 el yazısı kitap ile Türkçe ve Azerice olan toplam 1200 tarihi belge mevcuttur. Bunların büyük bir bölümü Tbilisi'deki Gürcüstan Bilimler Akademisi'nin Elyazmaları Enstitüsü'nde ve Gürcüstan Merkez Devlet Tarihi Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Aynı zamanda bunlar aşağıda söz edilen şehirlerin tarih-etnografya müzelerinde de saklanmaktadır: Batumi'de - 26 yazma, 55 belge; Kutaisi'de - 3 yazma 2 vesika; Ahaltsihe'de - 3 Yazma, 4 belge ve Zugdid'de - 1 yazma, 1 belge mevcuttur.

Gürcüstan Bilimler Akademisi Elyazmaları Enstitüsü'nde muhafaza edilen Türk Dileriyle yazılı manüskriler, Arapça ve Farsça olanlar gibi, Kacar("K"), Lokal ("L") ve Orta Asya("C") adlı üç koleksiyondan ibarettir. Yazmaların araştırılması ve kataloğun hazırlanmasına 1960 yılında başlanıştır. Türkçe yazmalar kataloğu tamamen hazırdır. "K" koleksiyonu kataloğu, bu koleksiyona ait Arapça ve Farsça yazmalarla beraber yayınlanmıştır. Adı geçen yazmalar, 19. yüzyılın başlangıcında Tbilisi'ye yerleşen general Camşid Ardaşır Afşar Macd'o Soltan'a aittir. Generalin Tbilisi'yi tarif ve tavsif eden kitabı da vardır. (Gürcüce çeviriyle Farsça metin N. Mamatsaşvili tarafından yayınlanmıştır.)

lokal (yerli) koleksiyonda ("L"), Gürcüstan, Azerbaycan, Dağıstan ve Gürcüstan'ın sınır komşusu olan Türkiye'nin belli bölgelerinden gelen yazmalar yer almaktadır. Bu yazmalar özel şahıslardan gelip Gürcüstan'ın çeşitli kültür ocakları olan Gürcüstan müzesi, Kafkasbilimleri Enstitüsü ve onun temeli üzerinde açılmış Tarih Enstitüsü'nde toplanmıştır. Bu yazmaların son toplandığı yer olan Gürcüstan Devlet Müzesi'nin temeli üzerinde ise Yazmalar Enstitüsü kurulmuştur.

Türkiye'den özellikle de, Artvin bölgesinden gelen yazmaların bir kısmında Erzurum Kadısı olan As Seyid Abdulah Adap Meşhur-bi' Cenetzade tarafından 1845-46 yıllarında hazırlanmış vakıf yazısı ve mühür mevcuttur.

Orta Asya Koleksiyonu (AC) yazmaları akademisyen G. Tzereteli ve Doçent St. Çhenkeli tarafından Orta Asya'dan getirilmiştir. Görsel olarak farklı olan Orta Asya Koleksiyonu yazmaları kapakları yeşildir ve kızıl madalyonlarla basılmaktadır.

"K" ve "L"koleksiyonunun Türkçe yazmalarının İtalyan ve Doğu kağıtları üzerine, "AC" kolekisyonu ise Doğu ve Rus kağıtları üzerine yazılmıştır. Yazmalar genellikle Nashi, Nastalik ve Nadiren Şikeste adlı hüsnühatlarla istinsah edilmiştir.

"Kacar" Koleksiyonu yazmaları 1920'li yıllarda Gürcüstan Müzesine teslim edilmiştir. Yerli (lokal) koleksiyon yazmaları çeşitli zamanlarda çeşitli özel kişilerden yerinde ele edilmiştir.

Türkçe yazmalar kronolojik olarak 15-20. yüzyıllara aittir. En eski "Bahr el gara'ib" tarihli olan yazma 883 yılında (=1483) istinsah edilmiş ve 850 yılında (= 1446 -47) telif edilmiş Al - Halimi'nin Farsça-Türkçe Sözlüğüdür. En geç yazmalar 1920'li yıllara ait tarihlenir. Müellif'in yaşadığı dönemde yada yazarların vefatından çok kısa bir zaman sonra istinsah edilen yazmalar epey çoktur. Yazmaların çoğunluğu mütevazı bir şekilde işlenmiş, ancak bazı nüshalar ünvanlarla ve minyatürlerle

süslenmiştir. Türk yazmaları, tarih, edebiyat, dilbilim, etik, astrolap, veterinerve hekimlikkonularındaolan eserlerle sunulmuştur. Aynı zamanda biyografik, matematik-astronomik ve idari-istatistik sorulan içeren yazmalar da mevcuttur.

Tarihi eserler, genellikle, Türkiye ve Kafkasya ile ilgilidir. Örneğin "Koçi Beyin Risalesi"(Tur K 2), "Selimname" (Tur K 3, 1604 yılının nüshası), "Derbendname"nin birkaç nüshaları (Tur L 82, Tur L 89) v.s. Süleyman ve Selim'in Kanuni kitapları (Tur L 80, Tur 109. Tur B 11); "Defter-i Mufassal Vilayet-i Gürcüstan" (Tur L 1), Kanunname "Eyaleti Erzurum"(Tur L 72) adlı vergi kitapları; icmal defterinden yapılmış alıntılar v.s.; çeşitli konularda olan çok sayıda fetvalar (Tur L 5, Tur L 44: Tur B 19, 20, 21, 147, 637: Tur Q702); Şeriat mahkemesi defterlerinden yapılmış alıntı derlemeleri (Tur L 72, Tur L 5) de burada muhafaza edilmiştir.

Dilbilim alanında Al-Ahtarinin çeviri ve açıklama sözcükleri (Tur K 7, Tur L 25, 17-18. yüzyıllara ait nüshalar); "Bahr al-gara'ib" adlı Al-Halimi'nin Farsça-Türkçe Sözlüğü; "Abuşka" adlı Çağatayca-Türkçe Sözlüğünün dört nüshası (bunlardan Tur K 16, 1607 yılında istinsah edilmiş, sözlük ise 1551-52 yılında telif edilmiştir); Feriştoğlu'nun Arapça-Türkçe Sözlüğü (Tur K 29, filigranlara göre 16. yüzyılın ikinci yarısına ait nüsha); anonim yazarların Arapça-Türkçe Sözlüğü (Tur B 146) "Singlahu" adlı Mirza-Mehdi-Han'ın kitabı (Tur K 14, 19. Yüzyıl); "Şerh-i Tuhfe-i Şahidi" Farsça-Türkçe sözlüğün iki nüshası (Tur K 20, Tur L 18, 1635 ve 1748 yıllarında istinsah edilmiştir). 1748 yılında istinsah edilen ve tam nüshası ile sunulan "Lugat-i Şerh-i Vassaf" adlı Hüseyin Nazmizade Murtaza Bağdadlı'nın kitabı (Tur K 1) gibi eserler özellikle dikkatinizi çekmektedir. Anonim Farsça-Arapça-Yunanca-Türkçe Sözlüğü çok ender bulunan eserlerdendir (Tur L 19). Türkçe-Fransızca, Rusça-Türkçe ve Türkçe-Rusça sözlükler nispeten geç telif edilmiştir (Tur L 27, Tur L 38, Tur L 39, Tur L 46, Tur L 59 v.s.).

Yukarıdaki söz edilen yazmalar dışında bilimin çeşitli dallarına ait bölük pörçük ve tesadüfi kelime yazmaları Tıp ihtisas sözlükleri ve muhaberat sözlüklerine de rastlanmaktadır (Tur L 10, Tur L 73, Tur L 76, Tur L 86 v.s.).

Nevai'nin "Mecalisen-nefais"(Tur K 9, 10); Fuzuli'nin "Hadikat Es Su'ada"(Tur K 6, Tur L 9, Tur L 47); Kudsi'nin "menakıb" (Tur L 54, 1620 yılına ait) gibi biyografik yazmaları epey eski nüshalarla sunulmuştur.

Derviş Talebi'nin "Ruznamei Cedid" adlı astronomi yapıtları (Tur K 22, Tur L 14); münşeatları (Tur L 10, Tur L 43, Tur L 73, Tur L 76, Tur B 5), Kur-an okuma usülü "Tecvit" (Tur L 26, Tur L 40, Tur L 87) "Kitabı Yadıgar" adlı (Tur L 29, Tur L 32 ve Tur L 56, Tur L 77, Tur L 83) tıp ve tababet kitapları da özellikle dikkatinizi çekmektedir.

Kitaplıklarımızda çok sayıda divan ve çeşitli yazarların derlemeleriyle manzume ve hikayeler de saklanmaktadır.

Elyazmaları Enstitüsü fonlarında Nevai eserlerinin 30'dan nüshası vardır. Bunların arasında: 1576 yılında istinsah edilmiş ve Fuzuli Divaniyle aynı cilte konulmuş olan lirik şiirler "Divanı"(Tur L 22), 1526-27 yıllarında istinsah edilmiş olup "Ferhad ve Şirin" adlı manzume (Tur K 36), 1519 yılında istinsah edilmiş olan "Munşaat"(Tur K 35).

Fuzuli eserlerinden mevcut, takribi yirmi kadardır; birçok divan (1577 yılında istinsah edilmiş olan Tur L 22), aynı zamanda "Hadikat Es Su'ada" adlı birçok eski nüshalar (Tur L 47-1583 yılında, Tur L 9-1586 yılında, Tur K 6 ise 1596 yılında istinsah edilmiştir).

Aşağıdaki yazarların divan ve derlemeleri tek nüsha olarak sunulmuştur. Bunlar Sabit Efendi (Tur K 4); "Hilye-i Şerif" adlı Hakani'nin eseri; 17. yüzyılın başına ait İshak Çelebi'nin yazması (Tur K 26); 1745 yılında istinsah edilmiş Nabi'nin yapıtı (Tur L 64); 1653 yılında istinsah edilmiş Nefi Efendi'nin eseri (Tur L 65, yazarı 1634 senesinde vefat etmiştir); "Mevlut-un-Nabi" (Tur L 70, 1688 senesine ait yazma). Kitaplıklarda "İskendername" (Ahmedi-Tur K 5, Tur L 53), "Şam ve Pervane"(Lami'i Tur L 90), "Leyli ve Mecnun"(Harendeli Hamdi, Tur K 26), "Yusuf ve Zuleyha" (Ak-Şemsettinzade Hamdi, Tur L 78) v.s. gibi ünlü manzumelerin nüshaları bulunmaktadır.

Bedii mensur eserleri çoğu hallerde Arapça ve Farsça yapıtların çevirileriyle sunulmuştur. Arapçadan, genellikle, dinsel, felsefi eserler çevrilmiştir. Örneğin: Vidadi'nin "Tarikat-ı Muhammediye" adlı eser (1654-55 yıllarına ait yazma). Farsçadan aşağıda söz edilen eserlerin çevirileri ve açıklamaları mevcuttur: Saadi'nin "Bustan" (Tur L 6, Tur L 31, Tur L 63)-mütercim Şami Efendi (1680 yılına ait Tur L 6 yazması; 17. yüzyıla ait Tur L 31); Atai'nin "Pendname" (Tur L 24, mütercim Müfit); Cami'nin "Nefehat al-Uns" (mütercim Lami'i Efendi - 16 yüzyıla ait yazma); Hafezi Divanı'nın yorumları (PB5); Ali Çelebi'nin "Hümayuname"(Tur K 17, 1572 yılına ait yazma). Şahname'den bölümler (Tur K 25, 17. yüzyıla ait yazma).

Elyazmaları Enstitüsü fonlarında 28 meclisten oluşan "Köroğlu" adlı destanın nüshası mevcuttur. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Azerbaycan folklor geleneğinde sadece 17 bap okunur[2]: Kağıt ile yazma kitabı 1856 yılına ait.

Türkçenin tarihi fonetiğinin incelenmesi ve Türkçe-Gürcüce dil ilişkilerine ait bazı soruların açıklanması için Türkçe kelimeleri Gürcü harfleriyle yazılı folklorik özellikleri ihtiva edenmanüskrileri, çok sayıda eğitim kitapları[3] veyahut "Kendi Kendine Osmanlıca Öğrenme Kitapları", Türkçe-Gürcüce ve Gürcüce-Türkçe konuşma kılavuzları, bazı şairlerin şiirleri (Q 982, Q 620. Q 851; S 15, S 951, S 2385, S 2519, S 5235; H 160, A 1164) ve Zugdidi müzesinde bulunan yazma[4] özellikle ilgimizi çekmektedir.

Tarihi şartlar ve yakın komşuluk nedeniyle Gürcüler, Türkiye'yle sıkı siyasi ve ekonomik temaslarda bulunmaktaydı. Kitaplıklarımızda, adı geçen ülkeler arasında ticari ilişkiler olduğunu ve o zamanki Gürcüstan'da Türkçenin bilinmesi gerektiğini kanıtlayan yazma kitapları ve vesikalar mevcuttur-bakın: S.S. Orbeliani'nin "Kartuli leksikoni" (Gürcüce Sözlüğü) [5] adlı açıklama sözlüğü, (Q 497, Tur Q2 v.s.)

* * *

Türk-Azerbaycan tarihi vesikalarının koleksiyonları, genellikle: a). Gürcü kurumuna ait Tarih ve Etnografya Eski Müzesi'nin fonlarından; b) Önceden Kafkasya idari ve sınıf dairelerinin dosyalarında ve arşivlerinde muhafaza edilen vesikalardan oluşturulmuştur. Bazı vesikalar özel kişilerden alınmıştır.

Bu vesikaların ekserisi Osmanlı Sultanları ve üst düzey yetkilileri tarafından mülk, has, zeamet veya timar bağışlanması ya da vergilerden muaf edilmesi hakkında berat ve hükümlerden ibarettir. Aynı zamanda elinizde gerek resmi, gerekse özel bilgileri ihtiva eden yazışmalar, iş ve tavsiye mektupları, senet ve makbuzlar, günlük sorunlara verilen buyrultular, Tbilisi ve Gori Kadılarının hüccetleri de bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu harici siyasi tarihinden Osmanlı-İran savaşı döneminde, 1724-1736 yıllarında Osmanlılar tarafından Kafkasötesi bölgesinin işgal edilmesine, 1828-1829 yıllarındaki Osmanlı-Rusya savaşına ve bu gibi konulara dair çok mühim vesikalar vardır.

Osmanlı İmparatorluğunda toprak mülkiyeti ve toprak tasarrufu formlarının incelenmesi için sadece Sultan fermanları ve berat lar değil, timarlarınsatılması nedeniyle verilmiştüccarkağıtları da dikkatinizi çekmektedir.

Yukarıda söz edilen vesikalar, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi, ekonomik ve sosyal tarihine, Gürcüstan'ın geç feodalizm devrine, aynı zamanda Azerbaycan ve Dağıstan'ının politik yaşamına dair pek çok önemli bilgileri içermektedir. Sultan 3. Murat, 4. Ahmet, 1 Mahmut, Mustafa ve büyük vezirlerin, Dağıstan hükümdarlarından (Rutul Beyleri), Kartli ve İmereti Kralları, Kartli, Samegrelo ve Furia Prensleri adreslerine gönderilmiş fermanlar ve resmi yazışmalar da burada muhafaza edilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun İran ve Rusya ile ilişkilerinde kendinevezirlerini güçlendirme konusunda Gürcü, Dağıstanlı ve Şirvanlı Prenslerin yönetimlerine ne kadar büyük bir önem verdiğine yukarıda söz edilen bu vesikalar şehadet etmektedir.

Kronolojik olarak en eski fermanlardan; 1533-1588 tarihli, en yenilerden ise 1920 tarihli olan vesikalar 16-20. yüzyıllara aittir.Yazmalar Enstitüsü'nde bulunan Türk vesikaları asıl nüshalardır. Gürcüstan Merkez Devlet Tarihi Arşivi'nde saklanmış ve 19. yüzyılın başlangıcında istinsah edilmiş olan suretler (kopyalar) ise, genellikle, iki defter içerisinde toplanmıştır(1450 nolu fon, 57. Kitap ve 2. Fon. 2. 1414 nolu tavsif).

Türkçe vesika koleksiyonları,Türk paleografi ve diplomatik konularının incelenmesi içinde belli bir önem taşımaktadır. Beyaz kalın kağıt üzerine yazılmış fermanların boyutları ortalama olarak 75 cm'liktir. 1 metrelik ve daha uzunu fermanlarda vardır. Satırdaki çeşitli kelimeler kırmızı, bazende altınrenkli mürekkeple yazılmıştır. Sultan fermanların hemen hemen hepsi çeşitli tiplerdeki Divanlarla Hüccetler, Taalik hüsnühatlarıyla, yazışmalar ise Neshive Nastalik hüsnühatlarıyla yazılmıştır. Öbür taraftа vesika'nın yoklaması ve kaydı hakkında yoklamacı işaretleri koyulmuştur. Osmanlı kalem sistemini tasrih etmek için bu yazıların özel bir biçimde incelenmesi gerekmektedir.

Gürcüstan kitaplıklarında bulunan Türk yazmaları ve tarihi vesikalarınbilimselolarak işlenmesive yayınlanması Gürcüstan Bilimler Akademisi üyesi olan S.S.Cikia tarafından otuzlu yıllarda başlatılmıştır. Cikia tarafından tarihi vesikaların kataloğu hazırlanmış, Yazmalar Enstitüsü fonlarında muhafaza edilmiş olan birkaç fennan, berat, buyrultu, hüccet gibi Türk dökümanları basılmış ve yayınlanmıştır.

Akademisyen S.S. Cikia'nın 4 ciltlik emeği olan ve övgüyle söz edilen "Defter-i Mufassal Vilayet-i Gürcüstan" -Osmanlı tarafından 16. yüzyılda işgal edilmiş GüneyGürcüstan'ın vergi kitabıdır. Gürcüstan ve Osmanlı arasındaki sosyal siyasi ve kültürel işbirliklerini araştırmak ve Güney Gürcüstan'ın tarihi, coğrafi ve toponomik konularında bazı sorunları açıklamak için okunaksız olarak tanınan Siakad hüsnühatıyla yazılmış bu eser güvenilir bir kaynaktır.

Akademisyen S. Cikia yönetiminde gerek yazma kitaplarının, gerekirse tarihi vesikaların kataloğları hazırlanmıştır. 1969 yılında "K" koleksiyonunun[1] içindeki Türk yazmalarının tarif ve tavsifi (tanıtımı) yayınlanmıştır. Lokal ve Orta Asya Koleksiyonlarının katalogları ise yayınlanmak için hazırlanmaktadır.

"Erzurum vilayetinin Kanunnamesi", Ahmedi'nin "İskendername" adlı manzumeden bölümler, Gürcü Prenslerine gönderilmiş Sultan vesikaları ve Trabzon'lu Paşa tarafından Solomon-İmereti kralına gönderilmiş birkaç mektup basılmıştır. Aynı zamanda Gürcüstan eski kitaplıklarında bulunan Sultan fermanlarının da ayrı bir kitap şeklinde yayınlanması tasarlanmaktadır.

Matbaa Harfleri (Literler)

Tur K - Elyazmaları Enstitüsü "K" koleksiyonunun Türk yazmaları

Tur L - Elyazmaları Enstitüsü "Lokal koleksiyonu"nun Türk yazmaları

Tur D - Elyazmaları Enstitüsü'nün Türk tarihi vesikaları

Tur B - Batumi müzesindeki Türk yazmaları

PB - Batumi müzesindeki Fars yazmaları

Tur Q - Kutaisi müzesindeki Türk yazmaları

TDÜ - Tbilisi Devlet Üniversitesi

Dipnotları:

1- Elyazmaları Enstitüsü Arapça, Türkçe ve Farsça yazmalarının kataloğu ("K" koleksiyonu). Hazırlayanlar:Ts. Abuladze, R. Gvaramia, M. Mamatsaşvili, önsözü - G. Tsereteli, Tbilisi, 1969. Ts. Abuladze Elyazmaları Enstitüsündeki Şarkî Yazmalarının Tasviri ve İncelenmesi, Arkeografiçesky Ejegodnik. Moskova, 982, s. 89-94.

2-Bu yazmanın metni üzerinde Türkologlar L. Çaidze ve E. Sarişvili çalışmaktadırlar. Bakın: L.Çaidze, "Köroğlu Destanı BirMeçhulEl Yazması Hakkında"; TDUbilimsel eserleri, c. 121, Doğubilimleri serisi, Tbilisi, s. 187-194; E. Sarışvili, "Bir Azerbaycan El Yazmasındaki Emir Kipi Formları Hakkında", Genç doğubilimcileruluslararası bilimsel toplantısı. Tez savları, Tbilisi, 1973. s. 64-65; "Bir Azerbaycan Yazmasından Geniş Zamanın Çekim Formları":TDÜ bilimsel eserleri, 180, Doğubilimleri, 1976, s.37-41.

3-S.S. Cikia, 18. Yüzyılın Gürcüce-Türkçe Ders Kitabı: Dilbilim Enstitüsünün Belleteni, Doğudilleri serisi, c. 1, Tbilisi, 1954. s. 187-207.

4- M.Beltadze, Gürcü Transkripsiyonunda (çeviri yazısında) 18. Yüzyılın Türk Diliyle Yazılmış Eserleri: TDÜ bilimsel eserleri, c. 121, Doğubilimleri serisi, VII, Tbilisi, 1967, S. 125-164.

5- Ts. Abuladze, Sulhan-Saba Orbeliani Sözlüğü'nde Kelimeler Listesinin Türkçe Çevirileri, Tbilisi, 1968.

6-S.S. Cikia, Okros-Tsitse (Altın Kale) hakkında 18. yüzyıl Türk vesikası: TDÜ eserleri, c. 91, Doğubilimleri serisi, 2, Tbilisi, 1969, s. 161-185; 18. yüzyıla ait 2 Türk vesikası: TDÜ eserleri, c. 99, Doğubilimleri 3, Tbilisi, 1962, s. 153-171; Tshinvali hakkında Türk vesikası:TDÜ eserleri, c. 116, Doğubilimleri,5, Tbilisi. 1965,s. 243-247; "Türk Vesikalarında Matsevariive Ateni": Doğu Filoloji, c. 2, Tbilisi, 1972, 210-216.

7-S.S. Cikia, "Kartli'da bulunan 18. Yüzyıla ait Osmanlı hukuki vesikaları": Doğu Filoloji, c. 1, Tbilisi, 1969, s. 165-188; 18. -Yüzyılın Türk Adli Vesikası. Doğuyazıeserleri. Tarihi-Filolojik araştırmalar Yıllık. 1969. Moskova, 1972, s. 142-144. "Osmanlı Hukuki Vesikaları": Doğu Filoloji, c. 4, Tbilisi, 1976, s. 271-279;

"18. yüzyıla ait Osmanlı Adli Vesikaları": Orta çağdaki Doğu Tarih, Kültür, Kaynaklarbilimi, Moskova, 1980, s.. 139-143.

8- S.S. Cikia, "Defter-i Mufassal-i Vilayet-i Gürcüstan", 1. kitap, Türk metni, Tbilisi, 1947; 2.kitap, çeviri, Tbilisi 1941; 3. kitap, araştırma 1),Yazmanın tarifi ve tavsifi 2) Metnin coğrafya ve toponimiği hakkında notlar. Tbilisi. 1958.

9-Ts. Abuladze, 1592 tarihli "Erzurum Vilayetinin Kanun-namesi", Elyazmaları Enstitüsünün bülteni, Tbilisi, 1961, s.59-85; "Ağun Han Tarafından Gürcüstan'ın İşgali Hakkında Ahmedi'nin Bilgileri": Tarihi-Filolojik araştırmalar, Tbilisi, 1966; s. 218-226.

10-Ts. Abuladze, "İmereti Kralı-2. Solomon hakkında 4 adet Türkçe vesika", TDÜ eserleri, c. 121, Doğubilimleri serisi, 7, Tbilisi, 1967, s. 165-185; "İki Adet Türk Fermanı": Mravaltavi, Tarihi-Filolojik araştırmalar, c.3, Tbilisi, 1973. s. 284-289. Trabzonlu Seyit Süleyman Paşa tarafından 2. Solomon'a gönderilmiş mektuplar: aynı yerde, s. 402-406; 18. yüzyıla ait iki adet Türk fermanı: Mravaltavi Tarihi-filolojik araştırmalar, 3. Cilt, Tbilisi, 1973, s.294-305. "Gürcüstan'da Osmanlılık zamanında üç adet Osmanlı senet": Doğu Filoloji, c. 3, Tbilisi, 1973.s. 294-305; "Kartli Katibi-Etasi Kaplanişvili adına gönderilmiş iki berat": Mravaltavi. Tarihi-Filolojik araştırmalar, c.4, Tbilisi, 1975, s224-229. Tbilisi eski kitaplıklarında bulunan Osmanlı vesikaları. Türkolojik derleme, Moskova, 1984, s. 4-16. "Gürcüstan'da bulunan Osmanlı vesikalarının ortaya çıkarılması, araştırılması ve Osmanlı diplomatiği konusunda bazı sorular". "Vostoçnoe istoriçeskoe iztoçnikovedeniye i spetsialniye istoriçeskiye distsipliny". Moskova, 1989, s. 22-33. "Sultan 4. Mehmed'in berat-Atshur Piskoposuna dair" TDÜ eserleri, c. 290. Doğubilimleri serisi, Tbilisi, 1989, s. 198-203.

Şiirler

RÜZGAR ESİYORDU DÜN GECE
Galaktion TABİDZE

Dün gece rüzgar esiyordu
Velveu uyuyamadım uzun zaman;
Benim barınağım evim vardı,
Oysa evi bile yoktu fırtınanın

Bazan kapıların ardından hıçkırıyor,
Bazan da bekliyordu penceremi,
Geçmişimi gözünün önüne serdi
Ve acı hıçkırıklara boğdu beni.

Onun gibi ozamdım bilinmeyen-
Hüzün dolu gecede dolanıyordum,
Sonugeldi nice tatlı düşüncelerin
Nice mutluluklar, nice hayaller yok oldu!

Rüzgar esiyordu dün gece
Vesaibah uyandığımda,
Bakır toprağı örtüvermişti
Sarı yapraklarla kırık filizler,

Bahçeye çıktım ... patikama da
Serilivermişti yumuşak yapraklar,
Ve durmadan dolanıyordum
Geçmiş rüyalarda uçuşarak.

1914
Çeviren: Hasan ÇELİK

ELDİVENLER
Şalva MCEDİLİŞVİLİ

Günler önce unutulmuş eşyalar arasında
Küçücük eldivenlere rastladım
Rengi solmuş eskimiş
Kartopu oynardım o zamanlar
Ve ellerim soğuktan donduğu mu
Evime koşardım
Moramış soğuk çocuk ellerimi
Annem göğsüme koyardı
Ve sıcak nefesi ile ısıtırdı
Lanetlenmiş ruhum üşüyor şimdi
Kimse de ısıtamıyor
Nerdesin anne?

Çeviren: Osman Nuri MERCAN

ᲬᲣᲮᲔᲚᲘ, ᲓᲐᲛᲘᲗ ᲥᲐᲠᲘ ᲓᲐᲙᲐᲤᲠᲝᲓᲐ

წუხელი, დამით ქარი დაჰკრიდა
და დიდხანს, დილადასს არ დაისვენა;
ძე მჭონდა ბინა, თავშესაფარი,
მაგრამ ქარიშხალს არ ჰქონდა ბინა.

ხან კარებს უკან ეტარდებოდა,
ხან ფარავდობდა სარკმელის წინა
გადამიშალა თვალწინ წარსული
და მწარედ, მწარედ ამაკვნესინა.

[illegible]
ვეზეტებოდა სევდიან დამეს,
ოცდაერთ ტკბილ ფიქრებს მოეკრა ბოლო,
რამდენი იცხოვრა, რამდენი იტანჯა!

წუხელი, დამით ქარი დაჰკრიდა
და როცა დილის გამომეღვიძა,
ყველაფერ ფოთლებს და დამსხვრეულ რტოებს
მიმოეფანტათ ქამირის პირა.

ბაღში გავედი... იქაც ბილიკზე
ყვავილი იყო ფოთოლი რბილი,
და [illegible]
წარსულ სიზმრებში [illegible]

1914

ᲔᲚᲓᲘᲕᲜᲔᲑᲘ

დიდი ხნის უწინ, შივიწყებულ ნივთების შორის
შემთხვევით ვნახე პატარა ელდივნები,
ქამიაცელისგან გახუნებული...
შევაგელვებდი, ჩემ ხელით გაჩორკნილ ცისას
ელვარ ხერდან
და რომ ხელები სუსხისაგან შეთოშებოდა,
შინ შეეირბენდი.
გულთან, უბეში ჩაიწყობდა დედა ჩემს ხელებს,
გაალერკებულ პატარა ელებს;
და მხურვალე სუნთქვით მათობდა
სადაური, დედაც მეთოშება ბედკრული ანდა
და წუთისოფლად არვის იალქნს ეპობა ქარხანი.

ANNE BEN BÜYÜRSEM EĞER SENİN ÖMRÜNDENMİ GİDER? (Çocukça bir soru)

Lili NUTUBİDZE

İyi dostlar edin yavrum
Hayat güzel, dostluklarla
Tembel olma, çalış, didin.
Arkadaş ol kitaplarla

Dostunun yoksa urbası
Çıkar gömleğini durma
Jumalcı ile hayini
Kardeş gözü ile görme

Kutsal olan neyin varsa
Koru, sende değer bulsun
Verkalbini yüreklere
Yolun köprün sevgin olsun

Dürüst, korkusuz büyürsen
Sanma ölsem üzülürüm
Yeşil çimenler altına
Ağır usul süzülürüm

Çeviren: Hüseyin UYGUN

SÖYLE GÜZEL MENEKŞEYE

Vaja PŞAVELA(1861-1915)

Söyle güzel menekşeye;
Gelir ve yer seni bir kurt,
Güzelim, bunca zerafetle
Kaldırdığın başını bile.
Eğer sen hayatın cennete
Açık bir kapı olduğunu düşünüyorsan
Hiç gelme, toprağın içinde kal.
Gelmeye değmez çünkü
Güneşi görmesin, pişman olur
Sonsuz olmadığını anlarsa,
Ey toprak, sana emanettir
Bu benim güzel menekşem
Koru onu, ana baba ol ona
Her zaman yaptığın gibi

Nisan 1903

Çeviren: Laurent MIGNON

ძე რატომ გაქვსისარული
შენ ჩემ სადმდებლობი?!

(შვილის შეკითხვა)

მეგობრობა ცრუა ჯ ადგეს
მათთან ცხოვა გაანაწილო,
წყენა უნდა შეიყვარო,
ამაყობით არ აიბატონო
ძმას ხალხთან თუ რამ აქვს,
ცხოვა მაცდუ გაიმასხრო
დაამშვიდო და მოიალერსე
ამით არ ცხოვა გაითხოვო
ლმერთმა ნუ შენს გაიმეტოს
ცუდსახელის გამაყოფინოს
ცგულით მიეც გულიხათვის,
სიყვარული გზად და ხიდად.
თუ ასეთი უშიშარი
ცხ ერთგული გაიზრდება
შე ოანდათან ბალიხებში
ცუდლებში ჩავიზრდები

ლილო ნუცუბიძე

ᲘᲐᲡ ᲐᲚᲘᲐᲠᲘᲡᲗᲕᲘᲡ ᲢᲐᲨᲠᲝᲛᲐᲡᲐ

(ᲡᲘᲛᲦᲔᲠᲐ)

ახ კოხარიოს უცრუხახ.
მიყვადა შეეჯახს ჭიათ,
მაგრეშოხდენიათ, ღამაზი,
ოიაკ რომ აგიჯიოთ
შეხ ოდე გგოხია ხაცოცხლე
ჩაჭოთხის კარი ღიათ
ჩე მოიკოლ, მიწას ეყარე,
მოხვლაში არა ყოთიარ
ჩუ ჩაბაკხ მზესა, იბანებს,
გახახუკ: !ეხდამ მზიარ!
მიწავ,შენ გვბარებდეს
ეს ჩემიტურიცა იათ.
შეენ კაპტროხა, კმშიბლეე,
რიოგორაც შეჩია ხნეიარ.

Abhazya Öyküleri: Sohumi'li Deliler

Guram ODİŞARİA

Sohumi'li delileri özledim.

Acaba, şimdi ne yapıyorlar, kendilerini nasıl hissediyorlar?

Onlann hayatta olup-olmadıklarını dahi bilmiyorum.

Bazı insanlar yüksek görevlere gelip-gidiyorlardı. Bazen bu insanların görev yerleri alçaltılırdı. Bazen ise görevden alırlardı. Ve bu insanlar daha sonra değişik insanlar olurlardı. Bazıları ise kalpten giderdi. Sohumi'yi ve Abhazya'yı yönetenler, birinci derecedeki insanlar, liderler değiştirip dururlardı. Bunların hepsi geçici görevde bulunan insanlardı. Deliler ise, her zaman saf, maskesiz, özgür insanlar olarak vardı.

Sohumi'de herkes tanırdı delileri. Yüksek-yüksek görevlerde onları yüz-yüze yalnız belirli küçük insan grubu tanırdı. Bunları, geniş halk kitleleri makam arabaları ile tanırlardı. Sohumi'deki sıradan vatandaşlar yüksek görevlerde bulunan insanları yalnız makam arabalarının plaka numaraları ile tanırlardı. Abhazya Komünist Partisi sekreterliğinin plaka numaraları 11 ile başlardı, bu arabalara halk "OBKOM" derlerdi. Bakanlar Kurulu arabalarının ise ilk iki rakamı 12 ile başlardı. Kısacası, bir ve iki numaraları, plaka numarası ikincisi olan Bakanlar Kurulu ikinci derecede olduğu belirtilirdi. 1101 parti birinci sekreteri, 1102 ikinci sekreteri, 1103 üçüncü sekreter. 1201 Bakanlar Kurulu Başkanı, 1202 Başkan birinci yardımcısı, 1203 ikinci yardımcısı vb. ... Kısacası, birincilik-ikincilik, üçüncülük-dördüncülük basit ve anlaşılır şekilde bölüştürülmüştü.

Delilerin arabaları yoktu, onlar yayan gezerlerdi.

Benim bir komşum vardı, Apolon adında bir deli. Hep şarkı söylerdi. Öyle sesi vardıki, deniz kıyısında şarkı söylemeye başlayınca, bazen Bagrat dağında duyulurdu. Sokaklan süpürürdü ve her zaman biriyle münakaşa ederdi. Düğün ve cenaze sofralarına katılıp şarap içmeyi severdi. Ve kadeh kaldırıp, bir saat boyunca konuşurdu, fakat kimse onu dinlemezdi. O da kendi kendine birşeyler söylemiş olurdu. Bir zamanlar Zurab Gamsahurdia taraftarları Sohumi'de miting düzenlemişlerdi, biri Apolon'a miting mikrofonunun telini kopar dedi, o da söyleneni yaptı, mikrofon sustu. Mitinge katılanlardan biri, Apolon'u göstererek gönderilmiş ajan diye bağırdı ve onun peşine düştüler... Hırstan deliye dönenler Apolon'u yakalayıp acımasızca dövdüler, dişlerini kırdılar... İkinci defa, Apolon Eduard ŞEVARDNADZE ile ilgili kötü bir laf edince, yine acımasızca dövdüler, yine "top gibi yerde yuvarladılar"... Bu son olaydan sonra Apolon bu gibi "politik hareketlere" katılmaktan vazgeçti. Burda belirtmek zorundayım, buna benzer olaylar akıllıların başından da geçti.

Deliler arasında en hareketlisi Maradona idi. Onu şehrin her yerinde görebilirdiniz. Bazen büyük saatin yanında dururdu bazen kınnızı köprü etrafında gezinirdi. Bazen pazar yerinde, bazen Şukura ilçesinde görünürdü. Yaz-kış yarı çıplak gezinirdi. Güneşten bronzlaşmış boğazında taş ve iplikten yapılmış kolye takılıydı. Maradona'ya Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılıp-katılmayacağı sorulduğunda, neden olmasın, diğerlerinden ne eksiğim var, diye cevaplamıştı. Kısacası, Sohumi'li deliler politikacı değillerdi. Maradona herkese gülücük dağıtırdı, insanlarla kolay tanışırdı.

Şimdi, belirttiğim gibi, Maradona'ya şehrin her köşesinde görürdünüz. Çuma ise daha değişik biriydi, o yalnız bir bölgede kalırdı, merkez postane ve Orconikidze çevresinde dolaşırdı. Denizci olarak askerliğini yapan Çuma, denizci çizgili atletle ve şapkası ile gezerdi. Çuma, iyi bir monolog ustasıydı. Bu, benim, Çuma, beni dinleyin diye konuşmaya başlardı. Daha çok çocuklar üzerinde konuşurdu. Tüm dünya çocuklarını kurtaracağım derdi.

Mavi gözlü Koliki'nin ise yüzü hep gülerdi, her zaman bir şeylere sevinirdi ve her zaman birilerinden sigara isterdi. Bir kez yanlışlıkla iki sigarayı birden ağzına koydu ve çakmakla yaktı. Ve her nedense gür saçları alev aldı, biz saçlarındaki ateşi zorlukla söndürebildik.

Gabo, delidir diyemezdiniz, fakat nede normal bir insana benziyordu. Gabo liman işçisiydi. Ve aynı zamanda dinlenmek için gelen turistler ile evini kiraya vermek isteyen vatandaşlar arasında arabuluculuk yapardı. Bazen herhangi bir Sohumi'linin yanında sarışın bayan gördüğünde hemen onların yanına yanaşıp "ev istemisiniz, iyi bir ev biliyorum, bir geceliğine kiraya veririm" derdi. Hiç yanılmazdı kimin eve ihtiyacı olduğu konusunda...

Sohumi'liler sokaklarda durup kendi delileri ile dalga geçerlerdi...

Şimdi bu dizeleri yazarken, aklıma şöyle bir düşünce geldi. Herhalde Gabo Yahudi idi, Kotiki Aphaz, Çuma Rus, Apolon Gürcü, Maradona ise kendisininde bilmediği bilinmeyen bir millete mensuptu. Ne ben ne de herhangi bir Sohumi'li hiç bir zaman onların kavga ettiklerini görmemiştir. Tersine, onlar bazen beraber bile gezerlerdi, iyi arkadaşlar olarak. Kimbilir, eğer bu dünyada bizden-akıllılardan daha fazla delilerolsaydı, belki debu kötü talih, bu savaş başımızdan geçmezdi.

Çeviren: Ali ALTUN

Maçaheli'de Halk Edebiyatı: Unsrusai

Gülşen Fatma DURSUN

უნცრუცაი[1]

ერთი დედაბერი ყოფილა, სამი ბიჭი ყოლია. დიდი ბიჭი დუსახლებია. ძალისთვინ "შვილო ღელე გალმა ერთი ყანა გვაქ. ჰემ კაპანია ჰენ ქვიანია. შენ ისნა დაფყოცხინა მარა თავ აღმა აფოცხინა, ერთი ნაჭარი ყველი საგუძლათ მუცემია; ესეს რომ მოგემშევა მარტუა დასუნდა მილიუკ,არ შეჭამი ვო დუბარებია.

ძალი წესულა ფოცხვა დუწყია, ყველა ფოცხის გაქანებაში კვები თავდაღმა გაგორგებულა,თერლ ზაფხულ უფოცხიადა ვერ გუთავებიან.

მინავალ წელიწად მეორე ბიჭი დუსახლებია.იმ ძალისთინას ფოცხვის საქმე ერთნაირეთ დუბარებია. ორნივე ძალ ერთ წელიწად უფოცხიანდა ვერ გუთავებიან.

მესამე ბიჭის დუსახლებია,იმ ძალისთინას თლათ საქმეები ჩამუთლია. სამნავაყ ძალი ერთათ საფოცხლაი წესულან.პაძა ძალ ყანა რომ დუნახია ძალვან გაკვირებია;

_ასე კაპანი ყანა აღმა დეიფოცხვის არა?

პაწა კაკლ შილები უკვანია ყანის თავში ზეიდან თავდაღმა დუწყიან ფოცხვა, შვადღემდი გუთავებიან საქმე. მომშევიან საგძალი ამუღია უნცრუცას ყველი სამათ გურიგებია და უჭამიან. სალამო პირაი შინ მოსულან.დიდვან ძალეყ დედამთილისთინ მუხარებიან;

-დედავ ე რა ხოლლი ძალი მოგიყვანია,ჩვენ ორი წელიწადია ვფოცხავთდა ვერ გავათავეთ.აბ ძალმა შვადღემდი გაგვათავებია. საგძალის სამათ გიგვირგა და შეკჭამეთ ყველადღივ შიმშილისკან ვიქცეყოდით.

დედამთილ არ ჩემებია,ძალვან გაჭერსებულა მარა არდუტყობია"მე შენ გაბოჭები უნცრუცავ" ვო გულში გუნურიებია.

ერთ კვირეს უკან მეზობელ ქორწილება ქონებია.ბიჭები საქმეზე ყოფილან. დედამთილმა ბიჭების მოსლამდი ერთი ქათამი დაკლა, გასუფთა,ქოთანში ჩაყარა, მოხარშა მეცემ ენ პაწა ბიჭის ურუბებში გახვია.

ბიჭებმა საქმიდან მოვდენ ქორწილზე წასლისთვინ ურუბების ცლა დეიწყენ. პაწა ბიჭმა სკივრი აღო შეხვეული ჩოხას დეწიკა რომ ქოთნიდან ქათამმა დეიქცა. ბიჭმა გაჭერსდა ეს რარი ვო ძახილი დეიძყო.დედამთილმა თან მასთან მოშპა.

-ეს უნცრუცას საქმეა.შვილო შენი ჭალი ასე სახლიდან იპარავსდა უწურმალაი ჭამს. ბიჭმა ერთობაში უწუმალაი ჭამა არ შეიძლება ვო გაჭერსდა და მის ჭალ ძალვან ურტყა.უნცრუცამ მიხდა რომ ეს დედამთილმა დამშართა.მე შენ გაბოჭები,შენ დეინახავ ვო მის თავ შეპირდა.

მეორე დღეს ბიჭები კიდვენ საქმეზე წესულან. უნცრუცაი დედამთილისთინ "დედავ ერთი დაფყოცხვილი ყანა დაგანახითო რაფცერ ლამაზი იქნა ვო უთქმია. სამნავაი ძალიდა დედამთილი წესულან ყანაში ხიდზე რომ ჩამოსულან უნცრუცამ დედამთილ კლავში შუვდა.ხიდის შვაზე რომ გევდენ

[1] უნცრუცაი: ენ პაწა ძალ უნცრუცას ეტყვიან მაჭახლის გურულები

წაბისკა დედაბერიდა ღელეში გადაგდო.პაწაწას დაუკაკვეს ახლა ღორებიდა ვი რომ ლეიგუდენ ჩაცხენ კივილი

–დედამ გადავარდა

–დედამ გადავარდა

ერთ ძალმა ბიჭებიან გეიქცა ისინი მეიკანა ბიჭებმა ღელეში გუდუხტენ დედაბერი ერთ ქვის თავზე მიხუნჭებული ნახენ.მეიკენ,შინ მეიყვანენ დედაბერი ცნაზე დაბძილა. პაძპაძი რომ თბილა დუწყოდა ენაზე ნენილა მოსულა. ბიჭეფ რაფერ იქნა ვი მეკითხიან. დედაბერი ბეკრათ რომ ვერ ლაპარიკობდა ბარტო –ენცრუკამ,–ენცრუკამ ვი აძბობდა თითსაც ძაძა ძალი ეთითუბდა. ბიჭებმა რასაძმოფს ენცრუკაე შენ რაკხას გებნევა ერთი ყური მეცილა ცარჩიე ეთქმიან.ენცრუკაი მოსულა და ეთქმია რომ

–ენცრუკამ ტანი დაძბანოს ამბოფს რავი ვერე ცანიეთ

ძალეფს წყალი უდუკებიან დედაბერი საბან ოთახში შეკვანიან.

–ახლა აძან რომ მორჩეს გაგვამზადენეფს ბიჭების ჩვენ მოქქვლეს, ჩვენ მოკვენას დედაბერმა მოკლეს ვი პირი შეუთქმიან. დუსაღე წყალი გუდუსხმიან და დედაბერი დუძდულრიან...

ძლაპარიკებელი:ზაჰიდე დურსუნ
დაბეწერელი :გ.შ შენ ფათმა დურსუნ

Anlatan: Zahide DURSUN

ეს ჰექია მაჭახლელი 78 წლის ზაჰიდე დურსუნიდან გადმოწერილია. მაჭახელში მცხოვრებელი სუნყველას ეს ჰექიები გაგონილი ეჭნება.მაჭახელში მატყლის ჩეჩვაში,რთვაში,ძახვაში ნად იქმენ.ჰექიაჯი დედაბრეფსას დუძახვენ ნადი ხელნაქმქრ იქს დედაბრების ჰექიეფ ილაპარიკეფს.ჰექიების დაყურებეში ქალები ხან საჩეჩელზე თით დაკრუვენ ხან პირი აფჩენილი ყურებაში გამუკალამებენ.დრო რითის გეცდა იმდენი საქმე რითის ქნენ ვერ მიხდებიან.

კიდეენ მაჭახელში სიმინდი ჩევაში ნად იქმენ.ერთ კუთხენიდან ოჯახში დიდი გუგუმით წაბლ შეკიდეენ, ერთ კუთხენიდან ხვავში გამოყოლილი ჭყინტლეფ შეწვენ, ერთ კუთხენიდანას ჰექიაჯი დედაბრები ჰექიას ილაპარიკებენ.იმ ჯუმბუშში იმ გემოში დიდი ხვავი სიმინდი დეილევა სულას გათენდება და ვერ მიხდებიან.

ეს ჰექია იმ ჰექიებიდან ერთია. ახალებმა მარტუკაი ამ ჰექიების სახელები იციან. რომ ელაპარიკები პაწაწაი მვაგოხდებიან.ჩემ გულ უნდარომ ეს ხალხური არ დავკარქოთ.თელმა თითო თითო დევწავლოთ.ახლა ახლა ჰექიაჯი დიდენენეები ბეკრი აღარარიან, ნენნელა გვაკლდებიან.ღმერთმა კდარეფ ჯენნეთი ცოცხალეფსას ბეკრიდა ლამაზი დღიები მიცეს.

გულშენ ფათმა დურსუნ

Ortaçağ Gürcü Yazını

W.E.D. ALLEN

Ortaçağ Gürcü yazını, Ortadoğu ekininde önemli bir yer işgal eder iki ayrı uygarlığın değişik öğelerini kucaklar. İmparatorluk Hıristiyanlığı'nın aydınlığı, Gürcülerce, Kilise yazınlarının sade ve samimi sadakatine dönüştürülür. İşte bin yıllık Hıristiyan lehçelerinin kendilerine ilginç ve yenigeldiğibir halk ve Gürcüstan keşişleri, Kutsal Kitab'ın çevirileri ve Yunan kilisesi polemiklerini yeniden ele alışlarıyla, maceralarını okuması, savlarının ve inançlarının toz olmasından çok sonra bile ilgiçekici kalan Gürcü kilisesi babalarının çekici veçocuksu yaşam öykülerini harmanlar. Aynı zamanda, Gürcü halk yazını -onikinci yüzyılın büyük şiiri-, zamanın Fars destanlarının coşkunluğuyla kıvılcımlar saçar. Rustavili Şota, Samtzke'ninkoyu renkli dağlarında ışığı ilk gördüğünde, yüz milden daha az bir uzaklıkta, Nizami, Gence'deki evinde yazıyordu. Çakışmanın anlamı var. Eğer Rustaveli*, Tasso ve Aryosto'yla karşılaştırılmış olursa,eğer kendisi,Gürcü dilinin, neredeyse yaratıcısıysa ve ulusunun yorumcusuysa; aynı zamanda, Klasik Fars düşünürlerinin öğrencisi ve eşitidir. Onikinci yüzyılın batında çiçeklenen ve solan ilk ve kısa ömürlü Yenidendoğuş'u, doğuda Rustaveli'nin ve Nizami'nin okullarında anlatımını buldu. İnsan ruhunun kısa süreli hareketlenmesiydi -sürekli silahların ve sürekli iman ikrarlarının loş bulutlanması ardında, hızla solan sahte şafaktı.

"Kimse bilmez halını benden daha ziyade, ne acılaştırır beni, ne tatlılaştırır. Öyle çok üzer beni, tembel adamın sözü..." yazdı. Rustaveli, düşüncenin beşyüz yıldır rahiplere özgü bir ayrıcalık olduğu bir dünyada. Ve Eflatun'dan alıntı yaptı ve Çin'in ve İran'ın bilgeliğini övdü, öyle ki onsekizinci yüzyılda bir başpiskopos, o güne kadar kalmış yapıtların tüm elyazması nüshalarını yakmaya kalkıştı.

Gürcüstan'daki aydın yaşamın gelişimindeki Doğu etkisinin geçmiş önemi, Gürcü abecesi'nin kökeni'yle ilgili çalışmada da ortaya çıkar. Gürcüler, Ortaçağ'da iki yazı kullanıyordu, *mhedruli* ya da "askeri" olarak adlandırılan elyazması yazı ve *khutsuri* diye adlandırılan kilise yazısı. Hatın sayılır bir tartışına, bu iki yazının kökeni vegörece eskiliği üzerinde döner. Gürcü Yıllıklan'na göre yazı, Gürcistan'a, İ.Ö. dördüncü yüzyılda Kral Parnavazi'nin hükümdarlığı sırasında girdi Yıllıklar bu iki yazıyı ayırmaz, ama yaygın gelenek mhedruli'nin daha eski olduğuna inanır. Öteyandan, Ermeni yazarlarca desteklenen kilise geleneği, khutsuri yazısının, Ermeni abecesini bulanMesrop tarafından beşinci yüzyılda geldiğini ve Ermenice'ye dayandığını iddia eder.

Şimdi, Parnavazi zamanında, düşünceleri aktarmak için sesbilgisel sesleri temsilen işaretler kullanma düzeni, nadir değildir. Gürcüler'in ilişkide olduğu tüm halklar -Farslar, Yunanlar, Asuriler, Hintler- abecesel yazım düzenlerine alışkındı. Ve görünen şudur ki, yazıyı getirmekle Parnavazi, Farslar'dan ödünç alışın doğal akışını izlemiş olacaktı,çünkü Gürcüler, Farslar'la sadece yakın ilişki'de değildi, Parnavazi'nin ta kendisi, ülkedeki Fars etkisinin bilfiil temsilcisiydi. Zend yazısı İran'da İ.Ö. dördüncü yüzyılda kullanılmaydı; ve Zend abecesinin Gürcü mhedruli yazısıyla bir karşılaştırılmı, Gürcü harflerinde, Zend abecesinin harflerinin otuzbeşinden en az yirmibeşinin karşılığını tanımayı olası kılar. Zend harflerinin bazıları, Gürcü abecesine, biçimde herhangi bir ciddi değişim olmaksızın dahil olmuştur; diğerleri şekillerini korurken, konumlar yataydan dikeye ya da tam tersine değişmiştir; diğerleri sağdan sola değişmişti, ki bu, Gürcüce, Romalı yazıları gibi soldan sağa yazılırken, Zend'in sağdan sola yazılması gerçeğiyle açıklanır. Son olarak, diğer harfler, çizgilerin eklenmesi yada çıkarılmasıyla tanınabilir durumdadır. Zend ile Gürcü mhedruli yazısı arasındaki benzerlik aslında, ço güçlüdür.(1) Ve Gürcü yazısının Zend'den türetildiği doğruysa, Gürcü abecesinin, fiilen, yaklaşık olarak Parnavazi zamanında geldiği ortaya çıkacaktır, çünkü Zend abecesi, Makedonya'lı İskender'in fethinden sonra, kullanımdan kaldırılmış veonu, Arşakive Sasaniler'in Pehlevi yazısı izlemiştir.

Gürcüler'in beşinci yüzyılda Mesrop'un khutsuri'yi iddia olunan getirişinden önce kendi yazılarının olduğu, yıllıklardaki çeşitli göndermelerle kanıtlanmıştır. Örneğin, dördüncü yüzyılda, Kral Mirian'ı'nin, Hıristiyanlığı benimsemeden önce, yeni dinin değerini soruşturmaya çabaladığı ve bu amaçla birçok "eski veyenikitaplan -ve de Nimvrud Kitabı'nıokuduğu"nu okuyoruz. Yıllıklar, Gürcüstan'ın Aydınlatıcısı Azize Nino'nun ölümünden önce, yaşamının bütün olaylarını anlat-tığını ve Prenses Salome'nin, hepsini yazdığını da belirtiyor. Kral Varaz-Bakur'un oğullarından biri olan Prens Murvanoda, okumayı, büyüklerinişaşıtacak adar hızlı olarak okumakluğuyla kayda geçirilir.(2)

Khutsurive mhedruli, "askeri" yazının özü, "'S' şeklindeçemberler" ve "askılar" iken Kilise yazısının özü, düz çizgidir temelinde karşılaştırılırsa, khutsuri, mhedruli'ye benzerken, Ermeni yazısın'ın, iki yada üç harf dışında Gürcü khutsuri ile az benzerliği vardır. Kakanov, khutsuri (Kilise)yazısının Hıristiyanlığ'ın gelişinden sonra geldiğini ileri sürer, çünkürahipleri vehalkıneskiputperest yazısından soğutmak için gerekliydi ve belki de çünkü khutsuri'nin düz çizgileri, taşa kitabeler oymak için daha uygundu. Gürcüstan'ın din değiştirmesine yönelik güdü, Ermenistan'dan geldi ve yeni yazı, kilise siyasetinin bir

(*) Rustaveli: Rustavi'li anlamında. Şair Şota kastediliyor. -ç.n.

parçasıysa, Mesrop gibi bilgili bir Ermeni kilise adamının yardımı, bir hayli olasıdır.

Gürcü abecesi, dildeki değişik seslerin zenginliğini karşılamak için mükemmel bir araçtır; harfler, her bir ayrı sese kesinlik ve açıklık verir; Ermeni abecesi dahil hiç bir abece, verimde onunla karşılaştırılamaz. Tamamının bir yabancı tarafından bulunması yerine, abecenin, şu anki mükemmel durumuna doğru uzun ve yavaş bir evrime sahip olduğu görülecektir. Yunan dilinin güçlü ekinsel aracı bile, Gürcü abecesine sadece iki harfle (ω ve φ) ve yazının söz dağarcığına "kalem" ve "mürekkep" ekarşılık gelen sözcüklerle katkıda bulunmuştur.

Gürcü yazısı, Gürcü dili gibi, eski ve özgündür ve gerekli olduğu kullanıma yönelik mükemmelliğinde, saygıdeğer özelliğinin damgasını taşır.

Gürcü yazını tarihindeki ilk iki dönem, ruhani bir nitelikteki[3] çalışmaların üretimi, Kutsal Kitab'ın ve diğer kutsal yazıların, Kilise babalarının savlarının, iyi bir örnek olan tertiplerin ve Azizler'in Yaşamları'nın çevirisiyle ayrılan altıncı ve onuncu yüzyıllar arası; ve zamanın ve tarihin gelişimini ve Gürcü destanı şiirinin oluşumunu görmüş olan onuncu ve onikinci yüzyıllar arasıdır.

Altıncı yüzyıldan itibaren, Gürcü manastırlarında; Bizans İmparatorluğu boyunca, Sina Yarımadası'nda ve Filistin'de ve Suriye'de ve Atos ve Olimpos Dağları'nda büyüyen büyük bir yazınsal gelişim yer almıştı. Kutsal babalar, sürekli, ermişlerin inziva yerlerinden anavatan Gürcüstan'a -dindar Bagrat prenslerinin fonları yükseltmesi için, az sıklıkta olmayan bir aralıkla- geziyorlardı. Tam tersi olarak, ciddi genç adamlar ve çok yorulmuş soylular (müritlerin yatağından ama da çok aziz çıkmıştı!), Gürcüstan'dan, yurtdışında olan ulusal manastırlarına gitmeyi adet edinmişlerdi. Onuncu yüzyılın sonlarına doğru, bu türden en belli başlı iki adam, Bizans hizmetinde olan ve başarılı bir askeri kariyerin kazancıyla Atos Dağı'nda İberya Manastırı'nı kuran, Çordvaneli'nin Meskyalı evinin bir üyesi olan Tornike[4]; ve Tao'lu Kurapalates David'in hizmetini, efendisinin gazabına tamamen bırakılan ve ünlü bir dinbilimci ve Yunan yapıtlarını Gürcüce'ye çeviren olmuş olan bir soylu, Ardanuçi'li İoanne'dir.

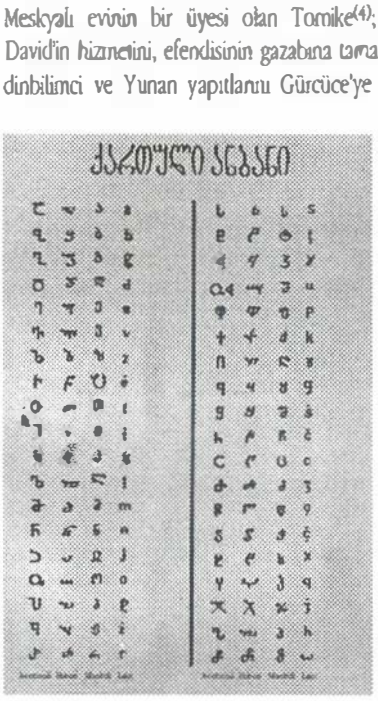

Gürcü Alfabeleri ve Latin Alfabesinde karşılıkları

Yurtdışındaki manasturlarda, tüm aileler yerleşti ve bazılarının adları, nüshacı ve hattat olarak yaşadı; dokuzuncu yüzyılda, Sina Dağı'nda Zosime, İoanne ve Kvirike Sokasureli kardeşler vardı; ve onbirinci yüzyılda, Filistin'deki Kutsal Haç Manastırı'nda, Dvali'den çok sayıda aile vardı.

Atos Dağı'nda, Gürcü aydın yaşamının önderleri, çalışmalarını sürdürdü; onuncu yüzyılın sonraki kısmında, Ardanuçi'li İoanne ve oğlu Evtime; onbirinci yüzyılda, (küçük) Efrem Mtsire ve Saba Tuka-reli[5], ve çok sayıdaki yazılarına ekolarak, Bizans ve Gürcüstan ilişkilerinde az etkisi olmamış ("Kutsal Dağlı") Giorgi Mtatzmindeli.

Yaşamda birçok kez olduğu gibi, bu kutsal adamların rastlantısal işleri, yaşamlarının nüs-ha çıkarma ve inaklaştırma gibi yapıtlarından çok daha önemlidir. Yurtdışındaki Gürcü manastırları, Gürcü gençliği için üniversite oldu ve Bizans'ta geçici moda olmuş Klasik düşünürlerle ilgili bilgileri özümsediler ve büyük Akdeniz dünyasının yollarını ve uygulamadaki başarılarını öğrendiler. Tersine, ortodoks Bizans İmparatorluğu'ndaki Gürcü manastırlarının ünü, Gürcü ulusunun dikkati çeken erdemleriyle, batı'nın hükümdarlarını etkiledi, Atoslu heybetli dinbilimciler, Gürcü Krallar'ın diplomatik ve az sıklıkta olmayan aralıklarla, evliliksel temsilcisi olarak ziyaret etti. Yine, dönen çalışkan gençlik ve varlıklılar arasından yiyecek sağlamak için Gürcüstan'a geri gelen ruhbanlar, kendileriyle birlikte, Bizans Kilisesi'nin muhteşem aydın örgütlenmesine hayranlık ve buna öykünme isteği getirdiler. Gürcüstan'da, manastır düzeni, önceki zamanlardan itibaren gelişmiş bulunuyordu. Dokuzuncu yüzyılda, Grigol Handzteli, Corohi boyunca bir kilise manastır kurmuştu ve Kandzti, Şatberdi ve Tbeti'de kurduğu eğitim düzeni, Gürcü krallar tarafından o derece kopya edildi ve özendirildi ki, İmereti'nin Gelati'sinde, Kaheti'nin Alaverdi ve Gremi'sinde, onbirinci yüzyılda, üniversiteler vardı.

Gürcüstan'daki ve yurtdışındaki keşişlerin külliyetli yazınsal çıktıları, aydınlanma ve kitap yapımı uzmanları ve öğrencileri hesaba katılmazsa, az ilgi çekicidir. Sadece, Gürcü Azizleri'nin "Yaşamları" belli bir tarihsel ilgi çekiciliğe ve kendi özgünlüğüne sahiptir; bunda, konu yenidir. Bu "Yaşamlar", Prens Murvano'nun (İberyalı Aziz Peter); Gürcüstan Aydınlatıcısı, Azize Nino'nun; Azizler İoanne ve Evtime'nin; Aziz Grigol Kandtzeli'nin; Aziz Abo'nun; ve Aziz Giorgi Mtatzmindeli'ninkileri içerir. Bunlar arasından, sekizinci yüzyılda yaşamış olan, *Aziz Abo'nun Yaşamı*, büyük bir farkla, en eğlencelisidir. Aziz Abo, aslen, Bağdat'lı bir parfümcünün oğluydu. Bağdat'ta cezaevine tutulan, Kartli'li Adamase Kuropalates'in oğlu Nerse ile karşılaştı ve Gürcüstan'a dönüşte O'na eşlik ederken, Hıristiyan inancına döndü. Sonra Nerse, Araplar'la savaşa girişti ve Abo'nun eşliğinde Oseti'ye ve sonra Hazarlar'ın toprağına kaçtı. Birçok maceradan sonra, Abhazeti yolunu buldular ve sonunda, Nerse'nin Arap Emiri'ne teslim olduğu Tbilisi'ye döndüler. Abo, üç yıl huzur içinde yaşadı, ama kendisinin Müslümanlık'tan dönme biri olduğu, Emir'in kulağına geldi ve acılı bir ölüm, çaresiz, genç pargümcüyü, Gürcüstan'ın Azizleri takvimine taşıdı.

Tarihsel çalışmalarla uğraşma, Gürcü keşiş sınıf için önemsiz bir ilgiydi, ama Gürcü krallarının ve daha aşağı, bölgesel kodamanların konumunda, kayıt ve zaman sırası yazımı ve Bizans tarihsel yapıtlarının çevirisi, revaçta olan bir iş oldu.

Talihsiz bir kral fakat coşkulu bir öğrenci olan Kartli'li VI. Vahtang, önceki kayıtların birçoğunun biraraya getirilmesini sağladı ve onikesizinci yüzyılın ilk onyılında, bu *Kartlis-Tshovreba ya da Gürcüstan Yaşamı*'nın düzeltilmesi ve tamamlanması başarıldı. *Kartlis-Tshovreba*, genel olarak *Gürcü Yıllıkları* olarak adlandırılır ve Vahtang'ın oğlu

Vahuşti'nin, sekizinci yüzyıla doğru, çeşitli Gürcü prensliklerinin yerel tarihini de içeren tarihsel çalışmasından ayrı tutulmamalıdır. Yine, Brosset tarafından yayınlanan, *Ermeni Kavdı* olarak anılan kayıt, II. David'in hükümdarlığıyla biten Gürcü Kaydı'nın ortaçağa özgü Ermenice çevirisidir.

Kral Vahtang'ın çalışmasının onsekizinci yüzyılda hazırlanmış, varolan çeşitli elyazmaları, bazı ayrıntılarda farklıdır ve üstelik Kraliçe Mari'ninki olarak bilinen, Gürcü tarihinin özgün kaynaklarını düzenleme çabalarının, Kral Vaktangi zamanından önce yapılmış olduğunu belirten onyedinci yüzyıla ait daha eski bir elyazması vardır[6].

Gürcü yazılı tarihinin en eski kaynağı, bir kısmı, Azize Nino'nun müritleri tarafından, bir kısmı sonraki bir dönemde toplanmış olan, *Gürcüler'in Din Değiştirmesi* olarak bilinen bir elyazmasıdır. Yedinci yüzyılın sonlarında ya da sekizinci yüzyılın başlarında yaşamış keşiş Mroveli'ye atfedilen bir yapıtın elyazması da bilinir. Dokuzuncu yüzyıla, kısa bir *Gürcüstan'ın Kralları, Tanrıları, Piskoposları, Katolikosları Tarihi* ile bir *İsimsiz Kayıt* aittir; onuncu yüzyıla ise, *Mtsheta'nın Yaşayan Haçının Coşkunluğu* ve bir *Somekyanlar'ın* (Ermeniler) *Din Değiştirmesi*'nin hikayesine aittir. Bu yapıtlar, öz açısından kiliseye özgüdür. Bununla birlikte, sekizinci yüzyılda, Juanşer Juanşeryani, *Vaktang Gorgasali'nin* (Gurgaslani) *Evi Anlatısı*'nı yazdı ve onbirinci yüzyıl, Sumbat Davitisdze'nin, Bagrationi ailesinin yaptıklarını anlattığı *Sumbat Kaydı*'nı ve Kral III. Bagrat tarafından toplanan *Abhazia Tshovreba* ya da *abhazların Yaşamı*'nı gördü.

Bir isimsiz tarihçi, Kral II. Giorgi'nin ve de oğlu David Ağmaşenebeli'nin yaşamını betimledi. Yazarı, açıktı ki, çağdaşlarıydı ve Mahkeme'den haberdardı *("tüm bunları kendi gözümüzle gördük")*, ve büyük düzeltinci'nin yazınsal alışkanlıklarının sanıtını anlatımı, hem yazarın duruşunu belirtmesi hem de onikinci yüzyılın ilk çeyreğinde Gürcü Mahkemesi'nin çalışkan usûlünü örneklemesi açısından, alıntılamaya değerdir:

"Kutsal Kitapları'la, eski ve yeni, diğer dillerden Gürcüce'ye çevrilmişlerle ilgili olan herşeyi şevkle sevdi.."

"Gece gündöz, gidiş gelişlerinde, durmak bilmez seferlerinde, kendi için olan çalışmasında, dinlenmeksizin ve de yorulmaksızın, kitaplar -ki her zaman, çok sayıda kutu ve dereyi onlarla doldururdu-, zevklerini, ziyafetlerini ve günlük alışınmalarını oluştururdu. Ancak ondan indiği anda, kendini herşeyden önce, bir kitapla silahlandırır ve yorgunluk dışında hiç durmazdı. Akşam yemeğinden sonra, uyumak ya da kendini başka şekillerde meşgul etmek yerine, yeniden okumaya başlardı. Gözleri yorulursa, onların yerine kulaklarını koyardı ve böylece, ilgisiz olmayan, her zaman aşırı derecede dikkatli bir dinleyici olarak, çözümler, sorar, ya da Metinler'in değerini ve içsel anlamını açıklardı."

"Kitap aşkına başka bir örnek vereceğim... sıklıkla Haranileri önüne koyar ve okurdu; bitirdiğinde, kitabın sonuna bir işaret atardı ve yılın sonunda işaretleri sayardı, ki bu sayede bugün, onu yirmidört kere okuduğunu bulduk."

III. Giorgi ve Kraliçe Tamara hükümdarlığı için, bir isimsiz tarihçi hikayesi daha vardır. Biçem, resmidir ve dili, dönemin kilise yapıtlarınınkidir. Janaşvili, bu hükümdarlıkların hikayesinin, büyük olasılıkla, *Mdsignobart-Uhutsesi* olan -Dçkondidi Piskoposu- Dçkondideli tarafından toplandığını ileri sürer.

Moğol savaşları dönemi, iç kanıtlara göre, Samtzke'nin yerlisi birinin yazılarıyla kaplanmıştır. Bağımsız kafalıydı ve Giorgi Laşa'yı ve Rusudani'yi eleştirmekten geri durmamıştı. Moğol diliyle tanışıktı ve zamanın diğer kayaçlarına danışıyordu *("Mgvime keşişlerinin yazdığı gibi")*. Ondördüncü yüzyıl için, *Dzegli Eristavta* ya da *Eristavna Anıtı* - Biraz Osetya'lıların hikayesiyle, Ksanili Eristavi'nin birçeşit aile tarihi-da vardır.

Ondördüncü yüzyıl, kötü belgelenmiştir ve Gürcüstan'ın "eski tarihi", *Kartlis-Tshovreba* derleyenleri tarafından, 1346'da Giorgi Brtzkinvale'nin ölümüyle sonlandırılır. Timurlenk'in istilalarının biraz hikayesi vardır, ama isimsiz yazar şöyleder *"Gürcü yiğitlerinin kahramanlıklarını, Gürcü ordusunun Fars kitaplarında betimlenmiş olduğu şekliyle betimlemeye ve övmeye gücüm yok."* Bunların hangi Fars kitapları olduğu bilinmiyor, ama olasıdır ki Gürcü yazar, Müslümanlar'ın Gürcüler'e olan hayranlığını kaydeden Arap El Kalkaşandi'nin yapıtına göndermede yapıyordu[7].

Krallığın bölünmesinden Rus işgaline kadar olan, Gürcü tarihinin sonraki dönemi için, ayrıntılarında korkunç karışıklıklar yaratan bir yığın belge vardır. Samtshe'nin, İmereti'nin ve Kaheti'nin ve -tamamı Vahuşti tarafından bir araya getirilen- diğer Gürcü yörelerinin bölgesel tarihinden ve onyedinci yüzyılda, Farsadan Giorgi Janidze (ya da Janaşvili) tarafından, onsekizinci yüzyılda Senkya Çheidze ve Papuna Orbeliani tarafından derlenen olayların güncel hikayelerinden sözetmek yeterlidir.

Gürcüler'in soruşturan zekası, Ortaçağ'da bile, dinsel konulara adanmış bir ilgiyle ve siyasi aklın tarih ve gelenek merakıyla kuşatılmamıştır. Kilise yazarları bile, kendilerini, Klasik Felsefe çalışmasına verebilirdi ve Gürcüler, sekizinciyüzyıl gibi eski bir zamanda -belki de Müslüman dünyasıyla olan yakın ilişkilerinin bir sonucu olarak-, kesin bilimlerle ilgileniyorlardı. Çorohideki Şatberdi Manastırı'nın kataloğu, Tao'nun ve Klarceti'nin eski Bagrat hanedanlığından hükümdarları altında, keşişler, anatomi ve tıp, doğal tarih ve astroloji çalışıyordu ve "Evrenin Doğası" ve "İnsan Niye En SonDoğdu" gibi özünde sıradan olan konularda elyazması savlar vardı. Ayrıca, Gürcü dili üstüne iki deneme, Yunan ve İbrani yazımı üstüne çalışmalar var idi. Onbirinci ve onikinci yüzyıllarda insanlar, bilimsel çalışmadaki başarıları dolayısıyla, isimleriyle bilinirdi. Bir güzel söz ustası olarak da ün yapmış, düşünür, şair ve dilbilgisi uzmanı Ioanne Petritzi; bir ruhban, düşünür ve anılmaya değer bir çevirmen olan Ioanne Tarişisdze (1089-1145); güzel söz ustası ve hukuk uzmanı Saba Sinieli (1150 civarı); İkalto'da, Bizans okulları örneğinde yüksekokullar kurmuş olan Düzeltinci David'in günah papazı, Arsen İkaltoeli; ve Tamara hükümdarlığında, Ordunun Yapısı ve Örgütlenmesi üstüne yazan, Anton Çkondideli.

Moğollar, Türkler ve Farslar; Gürcü Krallığı'nın vadilerinde yara izleri açıklarından, Moğol, Türk ve Fars savaşları, canlı aydın yaşamını körletti. Batı'da olduğu gibi, Gürcüstan'da da, onikinci yüzyılın ilk Yenidendoğuşu çiçeklendi -ama yıkıntı, görkemli ve özel bir ekinin zarif büyüyüşünü boğdu.

Onyedinci yüzyılda, Çardin, Gürcüler'i çok da arkadaşça olmayan değerlendirmesinde, şöyle söyleyiverir; Onlar; *"doğal olarak çok Nüktelilerdir, Dünya üzerinde, ne de daha Bilgili İnsanlar ya da daha Marifetli Ustalar vardı. Sanatlar'ın ve Bilimler'in bilgisiyle, en iyişekilde gelişmişlerdir."*(8)

O yazdığı sırada bile, çok az insan, erken onsekizinci yüzyılın siyasi koşullarının üstesinden gelmeye çalışan bereketsiz Gürcü Yenidendoğuşu'nu hazırlıyorlardı. Kral Vahtangi, Vallaç'ydan ilk matbaayıgetirtti ve istilanın ve küçük isyanların ortasında, adınıtaşıyan tarihsel ve adli çalışmaların düzeltilmesini esinledi. Oğlu, Vahuşti, babasının izinden gitti. Biraz askerlikve Gürcüstan'da siyasetten sonra, yoksul düşmüş bir sığınmacı olarak, büyük bir aileyle, Moskova'ya Gürcü toplumunun kuşaklar boyu çok tutuğu bir semt olan Presna Sokağı'nda kiralık odalara yerleşti. Kendini 1742'de Moskova'da yayınlanacak olan İncil'in güzel Gürcüce basımının üretimine verdi. Dinsel ve felsefi çalışmalarla da uğraştı, ama bilginin ilerlemesine gerçek vedeğerli katkısı, 1745'te tamamladığıyapıtıyla oldu - *Gürcüstan'ın Coğrafi Betimlenişi*. Yapıt, Gürcüler'in gelenekleri üzerine uzun bir giriş ve bir yığın topografik ayrıntı ve yirmiiki elçizimi haritayla birlikte, bölgelerdeki yörelerin bir ele alınışını içeriyordu. Onsekizinci yüzyılın ortalarının bir ürünü olarak, Vahuşti'nin tüm coğrafi yapıtı, o tarihekadaryazdırılmışolan diğer yapıtların üzerindebüyükbir ilerlemeyi temsil etmekle kalmadı, dahası, zamanın en yetkinve bilimsel ürünleri arasında kesinlikle sayılabilir.

Aynı dönem, Gürcüstan'da kesin bilimlerin dirilmesini gördü. Saba Sulhan Orbeliani, onyedinci yüzyılın sonunda Avrupa'yı gezdi; ilk Gürcü sözlüğünü oluşturdu ve onu kendisi süsledi; ve *Bilgelik ve Yalanlar Kitabı*'nda, eski Gürcü destanlarının aydınlık, keskin bilgeliğininhala yaşayan birşeyolduğunu gösterdi.

Onsekizinci yüzyılda, Katolikos I. Anton, bir dizi ibadetle ilgili eğitimselyapıtla, Kilise'nin çalışkan geleneklerini diriltti; ve Kartli'li Kral İrakli, yüzyılın üçüncü çeyreğinde, savaşlarve kargaşalar arasında, VI. Vaktang'ın aydınlanmış yazınsal konumasını sürdürdü.

Gürcüstan'da onuncuve onikinciyüzyıllar arasında serpilen destan şairlerinin büyük okuluna kimi göndermeler henüz yapılmıştı. Ünlü isimler, Kraliçe Tamara'nın hükümdarlığıyla birlikte anılıyor, ama Gürcüler'in şiiri, Tamara devrindeki utkularla çiçeklenmeden önce uzun birtarihe sahipti. En eski Gürcü destanı, *Balavari'nin Bilgeliği* diye bilinenidir. Öykü, babası Aveniri'ninöfkeli zulmünekarşın, birHint prensini, İosafa'yı Hıristiyanlığa döndüren bir bilge keşiş hakkındadır. *Balavari'nin Bilgeliği* ya da *Barlaam ve Josef*. Onaçağ'da Avrupa boyunca yaygın üne sahipti. Gürcü uyarlamasının özgün olup olmadığı, ya da birçoklarından sadece bir tanesi olup olmadığı, kuşkuludur. Öykü, Avrupa'ya ilk kez, keşiş Trabzon'lu George tarafından Yunanca'dan yapılan latince çeviri aracılığıyla taşındı ve 1230 civarında, sırayla, Abbot Guido, onu Almanca'ya çevirdi. Fransız, İtalyan, İsveçli, Çek ve Pol uyarlamaları izledi ve sonunda, İzlanda'da *Varlaams-saga* olarak göründü.

Balavari'nin Bilgeliği öyküsü, Buda'nın yaşamının keşişimsi yorumlanması gibi görünmektedir. Şimdi, Gürcüler'in Hindistan hakkındaki bilgisi, Sasani ordularındaki Gürcü askeri kümelerinin hizmetlerininbir sonucu olarak, eski bir tarihte bile, bir hayli genişti. Gürcü Yıllıkları'nda, sıklıkla, Hindistan'agöndermeler vardırve Ortaçağ şiirleri, Hint yaşamı hakkındahatırı sayılır bir bilgigösterir. Öykü, Gürcüstan'da, eski bir tarihten itibaren yaygındır ve aslen, yedinci yüzyılın bir kesiminde Kudüs'ten gelen Gürcü keşişler tarafından taşındığı olası görünmektedir. Onuncu yüzyılda, Aziz Evtime tarafından, Gürcüce'den Yunanca'ya çevrildiğine yönelik belirtimler vardır.(9) Kuşkusuz, büyük şairlerin zamanından önce Gürcüstan'dahalkışka yaygındestanlar vardı ve Kaplan Postiu Şövalye'nin bugüne kadar köylüler arasında geçmesi gibi, ağızdan ağıza geçmiş bulunacaklardı.(10)

Onikinci yüzyılın destansı şiirlerininen eskisi, Moses Koneli'nin (İmereti'deki Koni köyünden) *Amiran-Darecaniani*'dir. Amiran-Darecaniani, efsanevi kişilik Amiran çevresinde ve köylülerinin ilminde yoğunlaşan kahramanlık öykülerinin bir toplamıdır. Şiir, birçok Fars etkisi belirtisi göstermektedir ve bir çok Hıristiyanlık ve Müslümanlık öncesi hayal ve gelenekle yüklüdür. Gürcüstandaki coğrafi bilginin durumuna, ilginç bir ışık tutar; çünkü Yemen'den, Mısır'dan, Astarabad'dan, Hindistan'dan, Basra'dan, Bahreyn'den, Gazne'den, Çin'den ve Hazarya'dangelen kişilikleriçerir.

Büyükşiirlerinikincisi, *Visramiani*'ya da *Viramiani* ("Vis ve Ramin'in Aşkları"), günümüz İran'ında yaygın olan eski bir Pehlevi öyküsüne dayanır. Wardrop, "anlatımını Minnesinger'in**** şarkılarında, Trudaburlar'in***** nağmelerinde, Heloisin mektuplarında bulan Avrupa coşumculuğunun gelişimiyle bir hayli ilişkide olduğu" görünüşündedir ve şu gerçeğe göndermede yapar, "Fars uyarlamasıylaGottfried von Strassburg'un *Tristan ve İsolt*'u arasında bir benzerlik vardır".(11)

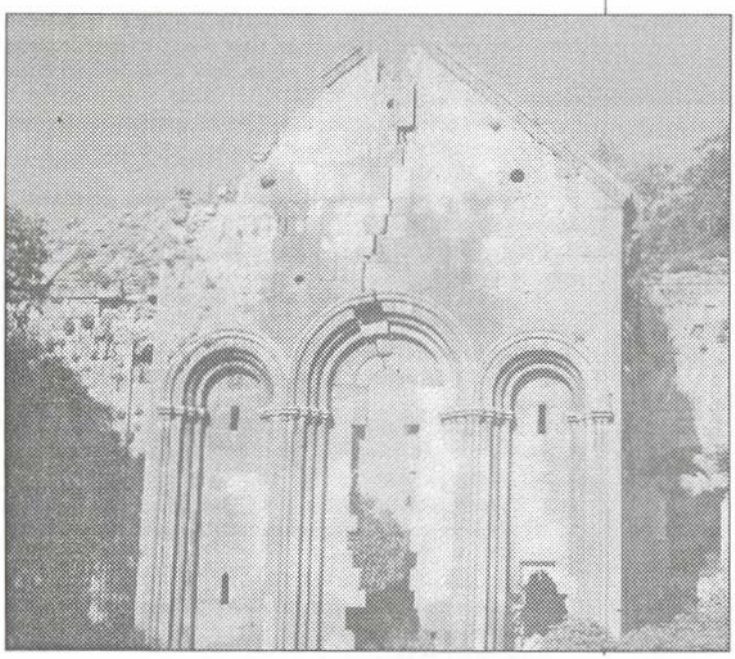

IX. Yüzyılda Grigol Handzteli tarafından Artvin-Çoruhi boyunda yapılan Tbeti Manastırı

Visramiani, Kaplan Postlu Şövalye'deki gibi, bir hayali roman öyküsüdür ve büyük Fars şiirlerinin abartılmış mecazi ve şehvani duygusallığıyla doludur. Yine de, okuru yüklü geçişler boyunca kolayca taşıyan, neşeli ve oynak şarkılar tutturan bir makamvardır. Şiir boyunca, bir insan doğası bilgisi, yaşamın doğal güzelliği dolayısıyla duyulan sevinç, büyük Gürcüşairlerinin tümünün ayırıcı özelliği olan, veokunmalarını biranda, lezzetdolayısıylahoşnutediciveruh için faydalıkılan yiğitve aydınlık, yine deüzgünbir felsefe vardır.

Şair, insan kardeşleriyleilgili bilgiyle dolu betimlemeler verir:

"Bunlar arasında, ünlü, cömert, bilge bir adam, erkeklik açısından tamam, korkusuz, tedbirli, neşeli, konuşmada kusursuz, yiğit, bir bilgelik arayıcısı, tüm erdemlerde mükemmel zarif biri vardı; tüm insanların sevgilisi, Tanrı'nın adamı ve büyük bir toprağın sahibiydi. Tüm bu erdemler yanında, garip öykülerin ve şiirin bir aracısıydı."(12)

Ve işte, güzel bir hanımın anlatılışı:

"Şimdi çekinaçıklıkla büyümüş bulunuyorve bir şahin yavrusu gibi süzülerek yükseliyor. Korkarım ki, uçuşu öyle yüksekten olacak ki bu yuva onu artık hoşnut edemeyecek ve eşlerini bulmak için uzaklara, başka yerlere gidecek. Eşsizlik ve yalnızlık, birlikte, hastalık yapar. Onu en zarif şekilde beslemiş bulundum ve şimdi artık, elbisemizle tatmin olmuyor, Tanrı'nın yardımıyla bizden eksilmemesine karşın, ne de etiniz veiçki'mizle. Gücümüz, onun inatçılığına karşı işlemiyor; bununla birlikte, onun için, eşi benzeri bulunmaz giysiler dikiyorum, altmış renkten utanç duyuyor. Sarı versem ona, bu, hasta kılığıdır diyor; kırmızı versem ona, faliişeler için diyor; mavi, yaslı kimselere; beyaz, diyor o, keşiş cübbesi, yazmanlara iki renklisi. Sabah uyandığında, emreder kölelerine ve hizmetçilerine ve ipek elbise ister ve akşam, altın kumaştan elbise; her an bir başkasını ister."

Gürcü şairlerinin en büyüğü olan Şota (Aşot) Rustaveli, Meshetiyalı'ydı. Ahaltsihe ile Hertvisi arasındaki küçük bir köy olan Rustavi'nin yerlisiydi. Geleneğe göre, ilk eğitimini, bir keşiş olan dayısından aldı vesonra Tbeti manastırına gönderildi. Oradan Kaheti'ye gitti vebir zamanı, Gremi velkalto manastırokullarında geçirdi. Sonra, Gürcü manastırları Atos ve Olimpos'u ziyaret etti ve bazı yazarlara göre, Kudüs'e de yolculuketti. Yunan şiiri ve felsefesiyle ince bir yakınlığa erişti ve yapıtlarındaaçık olduğu gibi, biraz Fars ve Arap bilgisine sahipti. Gürcüstan'a dönüşünde, Krallık hazinesinde bir görev aldı. Bu konumda, kuşkusuz,yapıtınıkolaylaştırılmış olan tüccar sınıfıyla ilgili engin bilgiler kazandı. Mahkemedeki yıllarında, ünlü şiirlerini oluşturdu ve yaygın gelenek, Kraliçe için, her zaman ümitsiz bir tutku gizlediğini savlar. Aragvi'de bir zeamet aldı ve hatın saygın bir zenginlik edinir göründü. Geleneğe göre, tamda Kraliçe Tamara'nın öldüğü yılolduğu

Şota Rustaveli'nin başyapıtı Kaplan Postlu Şövalye'nin kuruluşu, güçlü bir Fars etkisi gösterir ve Rustaveli'nin deyişiyle, "Gürcüce'ye yerleşmiş bir Fars öyküsüdür". Yapıt,hayret verici şekilde çapraşıkolaylarından çok, yaşam felsefesinde, zengin ve canlı betimlemelerinde, kişilik bilgilerinde çekicidir. Ortaçağ aklının bir belgesi olarak, çok değerli bir şeydir. Dönemin, Yunan felsefesiyle ilgilenen, ara sıra dindar olan, tüm Kuzey İran boyunca, vahşi atlı saldırılarında at süren Gürcü ruhunun birayrımıdır. Bizimiçin,Gürcü soylusunun çok yönlü, özgür düşünen aklına, sakin, duygusal duyumsallığına, kendine has üstünlüğünün saldırgan ve gösterişli anlarına ışık tutar. Hızlızlı atıyla, "Kvarazmya zırhı" giyinmiş olarak bizi geçip gitse de; Ortaçağ'ın Gürcü şövalyesi, düşmanın cesur kılıçtan geçirilmesi, cüretkar biravcı, yaşlılara hürmet eden, fakirin koruyucusu, kadınlara nazik olan, sadık bir dost ve iyi içici, bununla birlikte, katı, çabuk öfkelenen ve vahşi, samimi olarak hain olanı canlı olarak görebiliriz. İşte, neşeli kaderciliğiyle ilkel insan, kaygısız bilgelik, Yunan öğrenimi üstüne yüzeysel bilgi, çarpışmada erkekliğini kanıtlamak ve güzelliğe ve barbarca lükse olan tutkusunu dindirmek özemiyle.

Çahrukayadan Çahruhadze (bir Farsismi), büyük Gürcüşairlerinin bir diğeridir ve Rustaveli gibi O da Meshetiyalı'dır. Bazısı çok ilginç olan bir küme gazel bırakmış bulunuyor, bunlardan biri -bir gezici silahşöre ağıt-, Rustaveli'nin başyapıtının tüm kahramanlığa özgü ve insancıl ruhunu yansıtır.(13)

Gürcü yazınının Klasik devri, büyük Kraliçe Tamara'yla geçti. Ama Gürcüler, herzamına, kitap ve şarkı sever oldular ve gelenek, tedirgin yüzyıllar boyunca, vasat şairler ve taklitçilerle sürdürüldü.

Onyedinci ve onkesizinci yüzyılın Yenidendoğuşu'nda, şairler, Vahuşti'nin ve Sulhan Orbeliani'nin tarihsel ve yazınsal çalışma dünyasındaki başarılarına koşut gidemediler. I. Teymuraz'ın ve II. İrakli'nin yaşamı süresince, bu kralların yapıtlarını ve ulusal dirilme arzularını dile getiren iki yazar, Prens Arçili ve Guratnaşvili vardı. Ama düzyazıdaki ve şiirdeki yaratımları, her şekilde, onikinci yüzyıl şairlerinin yapıtlarıyla kıyaslama kaldırır yazarların ortaya çıkması, ondokuzuncu yüzyıldan önce değildir.

Allen, W.E.D. (1932). *A history of the Georgian people*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., Ltd. (pp. 308-21) adlı İngilizce eserden çeviren:

Ulaş Başar Gezgin
Boğaziçi Üniversitesi
Araştırma Görevlisi

(1) Karş. Khalanov, Ocherki po. ist. gruz. slov., Vip. II, ss. 9 ve sonrası. Eski Gürcü harflerinin Hint abecesiyle karşılaştırılması için bkz. Brosset, Eléments de la langue Géorgienne, ss. 6 ve sonrası. Prof. Javahişvili'nin Gürcü edebiyatını üstüne sevindi sonuçlayan en son araştırmalar, elime geçmiş değil.

(2) Iberya(*) Peter olarak adlandırılır. Gazze (412-88) Piskoposu'ydu; Süryani Yaşamı adlı yapıt, öğrencilerce iyi bilinir, yapıtı Gürcü Yaşamı, Marr tarafından 1896'da yayımlandı.

(*) Iberya: Eski Gürcistan. -ç.n.

(3) Javahişvili tarafından bulunan en eski Gürcü elyazmaları, palimpsestler(**), aklımızı 5. ya da 6. yüzyıllara çıkarır.

(**) Palimpsestler: Eski zamanda, üzerindeki yazı silinerek yeniden başka yazı yazılmış parşömen. -ç.n.

(4) Tornike'nin (ya da Tornig) güncel Bizans siyasetinde oynadığı önemli rol için bkz. Schlumberger, L'Epopée Byzantine.

(5) Çoruh bölgesindeki Tukaris'den.

(6) K.-Tz'nun kayanaklarını için bkz. Th. Jordania, Javahişvili, Takaişvili, Kekelidze ve Janaşvili'nin yapıtları.

(7) Karş. Zap. Vost. Ot. I.R.A.O., I, 208.16; V. Tiesenhausen, Zamietka Elkalbuvhandi o Gruzinakh.

(8) Çardin (1686'bas.), s.190

(9) Ayrıntılı tartışma için bkz. Khalanov, Vip. II, ss. 82-116.

(10) Uzun parçalar okuyabilen memurlar, askerler ve köylülere rastladım. Bu, birçok durumda, onların tek ve yetenli yazınsal eğitimleriydi.

(***) Mimesinger: Ortaçağ Almanyası'nda lirik şair ve aşık. -ç.n.

(****) Troubadour: Fransa ve İtalya'da onbir ile onüçüncü yüzyıllar arasında, saz şairi. -ç.n.

(11) Wardrop, Visramiani, "Giriş", s.7

(12) Ben, Sir o. Wardrop'un mükemmel uyarlamasını izliyorum.

(13) Bkz. Marr, Drev. Gruz. Odopiszi, in Tek. Raz. A-G., iv.

Borçka'da Seramik Üretimi

Nodar KAHİDZE*

19yy. ikinci yarısının yazarları İ. Caiani, V.Lisovki, N. Levaşovi, V. Latsarius ve diğerlerine göre Borçka Köyü, Çoruhi bölgesinde en kaliteli üretim yapan ve seramiğiyle ünlü olan bir yerdi. Bu yöredeki halk, bu işle geçimini sağlıyordu. Devletin bir görevlisi olan İvane Caiani, 19yy.'ın 90'lı yıllarında Borçka'da görev yapıyordu ve şöyle yazıyordu:

"Borçka köyü Batumi'den 45 kilometre uzaktadır. Toprak az ve taşlı olduğundan ziraat işleri yapılamamaktadır. Ekilen çok az üründe sıcaklardan kavrulmaktadır. Buna rağmen, Çoruhi bölgesinde Borçka köyü en ünlü ve zengin köy olarak bilinmektedir. Çünkü, buralarda seramik, tuğla ve kiremit üretilmekte ve sandallarla Batumi'ye ve İstanbul'a götürülerek satılmaktadır. Bundan iyi para kazanılmaktadır." (1)

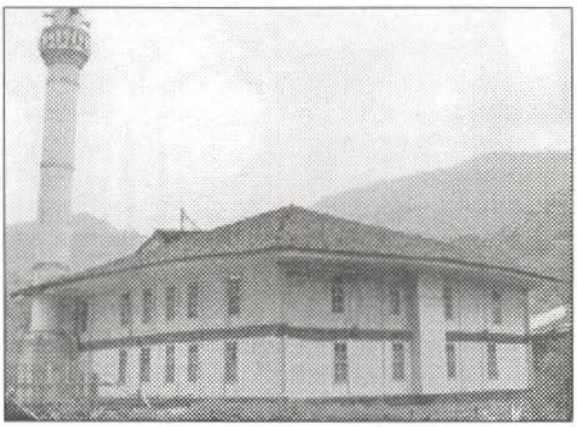

Borçka Kiremitlerinin kullanıldığı Borçka Murathi Merkez Cami

Bu dönemlerden kalan diğer yazılardan öğreniyoruz ki, Borçka'da seramikten çeşitli üretimler yapılmaktaydı: Çömlekler, maşrapalar, bakraçlar, kaseler, kiremitler, su tesisat boruları, tuğla vb.

Etnografik belgelerden öğreniyoruz ki Borçka'da üretilen seramikler Birinci Dünya Savaşı'na kadar Acara'da, Maçaheli'de, Batumi'de, Kobuleti'de, Hopa'da, Arhavi'de ve Sürmene'de satılıyordu. Seramik yüklü sandallar Çoruhi nehri boyunca Maradidi, Kimati, Maçahlis Piri, Acaris Tzğali yoluyla Batumi'ye, hatta Tsihis Dziri'ye kadar gidiyorlardı. Buradanda köylere at sırtında taşınıyordu. Seramikler para veya mal karşılığı satılıyordu.(2)

Borçka'da yapılan seramikler bugün hala Helvaçauri ve Keda bölgelerindeki köylerde muhafaza edilmektedir. Maçaheli's Heoba'da ise evler hala Borçka'da yapılan kiremitlerle örtülüdür.

Borçka'da yapılan seramik ve kiremitler sandallarla ve kayıklarla taşındığı için kiremit birimi ölçü olarak "bir kayık kiremit" veya "bir sandal kiremit" olarak biliniyordu. Bir kayıkta veya sandalda 1000 kiremit olduğu kabul ediliyordu.(3)

Borçka ve Acara'da oluklu kiremit üretiliyordu. Bu tür kiremit varlığı, bugünkü Acara bölgesinde arkeolojik olarakta ispatlanmaktadır(4). Borçka'da üretilen tuğladan bahsetmeden geçemeyiz, çünkü bu da çok eski bir gelenekti. Rus bilim adamı V. Latsarius'un 19. yy.'ın seksenli yıllarında yazdığına göre Borçka'da üretilen tuğlalar Fransa'dan gelen Marsel tuğlasından daha kaliteli ve soğuğa karşı daha dayanıklı idi.(5)

Meral, Borçka'da üretilen seramikten bahsederken 18. yüzyılın ünlü gürcü bilim adamı ve yazarı Sulhan Saba Orbeliani'nin sözlüğüne girmiş olan tabak-çanak anlamındaki "borçhula" kelimesi dikkat çekicidir. İlgi çekicidir ki bir litre ölçeğinde ki bu seramiğe ne hayatta nede başka herhangi bir yazılı Gürcü belgesinde rastlanmaktadır. Gürcü bilim adamları S. Kakabadze ve G.Caparizde'ye göre "borçhula" Iıatı Gürcüstan'da kullanılmakta idi. Fakat biz "borçhula"nın Borçka'da yapıları bir ürün olduğunu düşünüyoruz ve bunu ismi de açıkça göstermektedir.

Gürcüstan'da seramik üreten bir çok bölge vardı ve bunların arasında Şhrahevi dikkat çekiyordu. 1930'lu yıllarda, bu bölgenin Koloşnari ve Gomauli köylerinde ondan fazla çeşit seramik ürün üretiliyordu. Fakat Borçka'da üretilen seramikler en dayanıklı ve en kalitelisi idi. Borçka sadece Çoruhi bölgesinin değil fakat bütün Güney Batı Gürcüstan'da seramik üretiminin merkezi idi.

Kaynakça:

(1) İ.Caiani. Sopeli Borçka. "Iveria Gazetesi." 1893 yılı-sayı 142, 1895yılı-sayı 51.

(2) N.Kahidze. Helosnoba Acara'şi. Tbilisi, 1990 sh. 81.

(3) N Kahidze. Maçahlis Heoba. Batumi, 1974, sh. 101.

(4) A.Kahidze. Sakartvelos Antikuri Hanis Kalakebi, Tbilisi, 1971 sh. 59.

(5) V.Latsarius, Batumi's Olkis Statistikuri Ahlzera. 1886, sayı 5-6 (Rusça).

* Doçent, Batumi Bilim Araştırma Enstitüsü

Kafkas Keçe Sanatı (2)

Erol YILDIR*

(Geçen Sayıdan Devam)

Kafkasya'da Üretilen Keçeler:

Kafkasya, küçükbaş hayvancılığı ile uğraşan yerleşik toplulukların yaşadığı bir ülke olarak dünyada keçe üretiminin yapıldığı en önemli bölgelerden birisidir. Bu ülkenin coğrafi yapısı, keçe üretimini ve kullanımını tarih boyunca cazip kılan en önemli etkenlerden birisi olmuştur. Ayrıca, Kafkasya'nın en yüksek zirvesi olan Elbruz dağının etekkeöünden başlayarak doğuya giden bir hat boyunca Derbent Geçidine kadar ülkede yetişen bitki örtüsü, yönünden istifade edilen küçükbaş hayvancılık için çok uygun beslenme koşullarını oluşturmuştur. Kafkasya'nın özellikle de Kuzey Kafkasya'nın iklim özellikleri de keçe yapımı için elverişli bir yapıya sahip olmuştur. Keçe yapımı, bu ülkede yaşayan farklı etnik ve kültür gruplarının bilkiği, yaygın olarak yaptığı ortak bir el sanatıdır. Karadeniz sahillerinde yaşayan ve nemli bir iklim yapısına sahip olduğu için keçe yaygıların kullanımına uygun olmayan Abhazya'da bile keçe üretimi en azından bir nevi kepenek türü olan Burka yapımı ile sürdürülür. Kafkasya bölgesinde yaşayan topluluklarda bu giysinin farklı çeşitleri ortak el sanatı ve giyim şekli olduğundan yaygın olarak yapılmaktadır. Bu bölgede "Yamçı", "Burka" ve "Vert" gibi isimler alan bu tür giysiler, sadece çobanlar tarafından değil, halkın hemen her kesiminin giydiği bir giyecek şeklidir. 1992 yazında Kafkasya da bu tür giysiler hakkında konuştuğumuz kişiler bizlere, "(Eskiden) Yamçının makbul sayılması için, bir atlının yamçılı olarak giderken onu düşmanın sıktığı kurşunlardan koruması gerektiğini, düşmanın kurşununun dekliği yamçıların değersiz kabul edilerek hayvanlara teğeli yapıldığını" biraz abartılı da olsa söylediklerini buraya ilave etmeniz gerekir.

Kafkasya'da keçenin en çok ve yaygın olarak yapıldığı bölgeler ise daha dağlık ve yüksek rakımlı yerleşim yerlerinin olduğu Karaçay-Balkarların yaşadığı Elbruz bölgesi, Çeçenistan ve Dağıstan'dır. Kafkasya birçok dilin, etnik grup, ırk ve kültürlerin bir arada kaynaştığı kendine özgü yapısıyla günümüzün en karışık ve sorunlu bölgelerinden birisidir. Kafkasya'nın bu etnik çeşitliliğine rağmen keçe malzeme ile yapılmış ürünleri incelendiğinde ortak motif, teknik ve türlerden oluşan zengin bir el sanatı potansiyeli ile karşılaşılmaktadır.

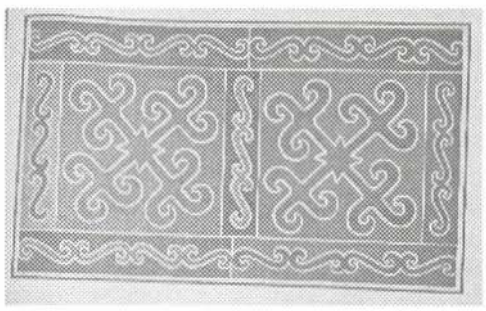

Çeçenya'da Yapılmış Keçe Örneği

Kafkas yaygı keçelerini plastik özellikleri açısından incelediğinizde iki farklı anagruba ayırmanız mümkündür. Kökenleri en azından İskit dönemine kadar dayanan Çeçen-Avar keçeleri ve Kıpçak keçe kültürünün izlerini tespit ettiğimiz Karaçay keçeleri bu iki ana grubu oluşturmaktadır. Kafkas halkları içerisinde keçe sanatını en yaygın olarak yapan topluluklardan birisi olan Çeçen'lerin, keçe üretimini büyük bir beğeni ile yapmaları ve keçelerde kullandıkları motif çeşitliliğinden yola çıkarak bu sanatın bölgede çok eski bir geçmişinin olması gerektiğini ileri sürebilmekteyiz. Buna göre Kafkasya'da keçe üretiminin en azından, "bilinen en eski keçe üreticilerinden olan" İskitlerin bu ülkede bulundukları yıllara kadar uzandığı tahmin edilmektedir. Günümüz Kafkas keçelerinin bir bölümünün kökeni ise *Miller, Margulan* bazı araştırmacılar tarafından Kıpçak keçelerine dayandırılmaktadır. Karaçay-Malkar ve Nogay gibi çeşitli Türk topluluklarının, Kıpçakların Kafkaslarda göründükleri (M.S. 400-450) yıllardan beri bu ülkede keçe yaptıkları, özellikle Nogay'ların Sovyetler Birliği Dönemine kadar "Terme ev" ve "Otav" dedikleri keçe çadırlarda yaşadıkları aynı kaynakta belirtilmektedir. Kafkasyanın otoktan halklarında ise keçe çadır geleneği mevcut değildir. Kafkasyanın otokton halkları keçe yaygıları daha çok taş malzeme kullanılarak yapılan yerel kafkas kule ve konut mimarisinde kullanılmak üzere yalıtım işlevi görmesi amacıyla üretmişlerdir.

Çeçen Dilinde "Gorz İsting" (Ala-keçe-yaygı) denilen motifli ve çok renkli olarak yapılan bu el sanatı ürünü keçeler daha çok enkrüste ve mozaik tekniklerinde yapılmaktadır. Yukarıda değindiğiniz Anadolu'da üretilen Kafkas Keçelerine de kaynaklık eden bu bölgede, 1944 yılında Çeçenlerin (Kırım Türkleriyle beraber) yaşadığı sürgün ve genosit hadiseleri, bu halkın el sanatlarına da büyük bir darbe vurmuştur. Yüzbinlerce insanın bir kaç saatlik çok kısa bir süre içerisinde evlerinden ve vatanlarından koparılarak sürgün edilmesi üzerine geride bırakılan kültürel varlıklar ve elsanatı ürünler, Kafkasya'dan Çeçen Halkının izlerini silmek isteyen Rus'lar tarafından yok edilmiştir. 1991 ve 1992 yıllarında Çeçenya'da yaptığınız araştırmalar sırasında el sanatı ürünlerin büyük bir bölümünün artık müzelerde koruma altında olduğu tespit edilmişti. Ancak 1995 yılında başlayan ve 2000 yılında girdiğimiz şu günlerde bütün şiddetiyle bir soykırım şeklinde devam eden Rus-Çeçen savaşı

*Yrd. Doç. İnönü Üniversitesi Öğretim Üyesi Kafkasya Araştırmaları Grubu Başkanı

sonrasında bu örneklerin mevcut durumunun ne olduğunu ve olacağını tam olarak kestirmek mümkün değildir.

Çeçen keçeleri plastik özellikleri açısından bitkisel dallar ve figüratif bir eğilimin stilize edilmiş non-figüratif sonuçlan okluğu anlaşılan komplike motifleri ile özgün bir biçimsel yapıya sahiptir. Bu ülkenin el sanatı ürünleri üzerine yapılmış en kapsamlı araştırmalanyla tanınan *Tatayev* ve *Şabanyants'ın* eserlerinde verdiği elli adet keçe örneği 1990 ile 1930 yıllan arasında yapılmış örneklerden oluşmaktadır. Anadolu'da üretilen Kafkas keçeleri ile aynı teknik ve biçimsel özelliklerde olan bu örneklerde kullanılan başlıca teknik enkrüste'dir. Ancak bölgede yaptığımız araştırmalarda Çeçen keçelerinin sadece bu teknikle değil aynı zamanda mozaik tekniği ile de yapıldığı ortaya çıkmıştır. Mozaik tekniği ile yapılan keçe örneklerinde Karaçay keçelerinde tesadüf edilen kare ve üçgenlerden oluşan baklava dilimli düzenlemeler olduğu gibi kıvrık dallı komplike simetrik motifler de bulunmaktadır. Çeçen keçelerinin komplike merkezi simetrik motillerinde Paznık'tan beri keçe sanau ve dokuma türü el sanatlarında varlığını koruyan "eli belinde" motifinin izleri açıkça görülmektedir. Kıvrık dallardan oluşan motiflerde ise bazan bitkisel bazan da zoomorfolojik etkilerin izleri açıkça belli olmaktadır. Bu motiflerin bir diğer özelliği de Kazak ve Kırgız keçelerinde okluğu gibi düzenlemelerin zaman zaman kompanamenter bir eğilim sonucu fonsuz bir şekilde vapılmış olmasıdır. Ayrıca bu keçelerde kullanılan kompozisyon şekilleri de Anadolu'da üretilen Kafkas keçelerinin temel kompozisyon biçimi olan yatay ve dikey çizgilerden oluşan farklı türlerdeki geometrik düzenlemelerdir. Bu keçelerde en çok kullanılan renkler kınnızı ve tonlan olurken mavi, yeşil ve turuncu ise diğer sık kullanılan renkleri oluşturmaktadır. Bu renklerin kullanımında da kontrast biranlayış hakimdir. Özell'ikle turuncu ve mavi kontrastı en yaygın anlayış biçimidir. Anadolu Kafkas keçelerinde ve karaçay keçelerinde de örneklerini gördüğümüz "dala konmuş kuş ve horoz" figürleri, çeşitli haç ve gamalı haç çeşitlemeleri, ay ve yıldız gibi motifler bu keçelerde sıkça kulanılan bezeme örnekleri olarak tespit edilmiştir.

Çeçenya'da Yapılmış Keçe Örneği

Kafkasya'nın diğer önemli keçe üretim merkezi olan Kabardey-Balkarya'da yüksek yayla ve vadilerinde yetişen "Alp tipi" çayırlar hayvancılık için uygun koşullar oluştururlar. Bu ülkede yaşayan Karaçay (Balkar) topluluklan küçükbaş hayvancılığı yaptıklarından keçe üretimini de geleneksel olarak yerine getirmektedirler

Karaçay keçeleri çok çeşitli biçim ve tekniklerle üretilmektedir. Enkrüste ve mozaik olarak iki tekniğin uygulandığı bu keçeler Kazak ve Kırgız keçeleri ile Çeçen ve Kafkas keçeleri arasında biçimsel bir çizgiye sahiptir. Mozaik tekniği ile yapılan Karaçay keçelerinde kullanılan Baklava dilimi içerisindeki kare ve üçgen dilimlemeler bu yörenin orijinal biçimlendirme şeklini yansıtmaktadır. Çok parlak ve kontrast renklerle yapılan bu örneklerde yüzlere farklı şekilde düzenlenmiş motif çeşitlemeleri bulunmaktadır. Karaçay keçelerinde kullanılan baklava dilimi düzenlemeleri aynı bölgede yapılan ahşap kakma ve oymalar üzerinde kullanılan motiflerle de büyük bir benzerlik içerisindedir.

Göksu Çarkıkta Yapılmış Çeçen Keçe Örneği

Karaçay keçeleri üzerine araştırmalanyla tanınan *Kuznetsova* bu ürünleri yüzeyin motiflendirme ve kompozisyonuna göre başlıca 8 gruba ayırmaktadır. Bölgede Kabardey'ler tarafından yapılan keçelerde ise kıvrık ve simetrik motiflerin işlendiği naturalist bir anlayış dikkati çekmektedir. Karaçay keçelerinde zik-zak veya testere dişi, baklava dilimi çeşitlemeleri, boy veya aile damgaları çıkışlı motifler, gamalı haç ve ahaç motifi çeşitlemeleri, kare ve üçgenlerle oluşturulan geometrik biçimler, kıvrık şekilli dallar ve boynuzlar sıkça karşınıza çıkan ve beğen ile kullanılan motifleri oluşturmaktadır. Karaçay keçelerinde karakteristik bir özellikte renk kullanımında ortaya çıkmaktadır. Buna göre diğer Türk Topluluklarından farklı olarak Karaçay keçelerinde siyah ve kurşuni diyebileceğimiz gri tonlar çok yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu tür nötr renklerin kınnızı, turuncu, sarı ve yeşil ağırlıklı canlı renklerde birlikte kullanılması renklerin parlaklağını daha da artıran bir özellik olarak ortaya çıkınaktadır.

Kafkasya ülkeleri içerisinde diğer önemli keçe üretim merkezi ise Dağıstan'dır. Bu ülke, en fazla etnik grubu bünyesinde barındıran bir bölge olarak tarihin en eski dönemlerinden beri bir çok uygarlığın etki alanı içerisine girmiş, çeşitli el sanatlarının başlıca merkezi haline gelmiştir. Metal işleme ve halıcılık gibi dünyaca ünlü sanatlan arasında keçe sanatı fazlaca göze batmasa da ülkede halen yapılmaktadır Dağıştan'ın en büyük etnik topluınlarından olan Avar (Ma'arul) halkı bu el sanatını yaşatan topluluklar arasındadır. Avar dilinde "Burtina" adı verilen (Burut: Kuzu, Burtina ise "kuzuya ait-kuzununki" demektir) keçeler, birçok açıdan komşulan Çeçenlerin ürettikleri örneklerle aynı özelliklere sahiptir. Bu ülkede yaşayan Nogay Türkleri de eski bir Kıpçak geleneği olarak keçe yapımını devam ettirmektedirler Kafkasya'da keçe üretilen diğer bir ükede Gürcüstan'dır. Gürcüstan'ın çeşitli bölgelerinde farklı tür ve teknikterde özellikle geometrik desenlerin hakim olduğu keçe üretimi devam etmektedir.

Yaygı keçeleri kullanan toplumlarda farklı adlarla anılan bu el sanatı örneklerine; Anadolu'da ve Türkmenistan'da "Ala Keçe", Karaçay-Balkar, Kazakistan ve Kırgızistan'da "Ala Küz", Çeçenistan'da "Gorz İstinğ" (Ala keçe), Dağıstan'da "Burtina" Gürcüstan'da Keça, Kabardey ve Adigey'de "Vupşa" adı verilmektedir. Çeşitli Türk lehçelerinde ise bu malzeme Keçe/Kiyiz/Küz gibi kelime

lerle ifadesini bulmaktadır. Bu kelimelerle benzerlik taşıması açısından burada bahsedilmesi gereken bazı sözcüklere; M.Ö. 900-600 yılları arasında Anadolu'nun doğu bölgelerinde hakimiyet kuran Uranu'larda tesadüf etmekteyiz. Urartu'larin "kuzu" kelimesini halı karşılığı kullandıklarını kaynaklardan tespit etmekteyiz. Ayrıca benzer birkelime de günümüz Kafkas topluluklarından Çeçenlerin dilinde bulunmaktadır. "Kuuz" kelimesi Çeçen dilinde "Halı" anlamına gelmekte, "Meeaş" sözcüğü ise "keçe" karşılığı kullanılmaktadır. Renkli keçe yaygı anlamında Çeçen dilinde ayrıca karşımıza çıkan "Gorz İsting" kelimesinin de tahminen Çeçenistan'a 13. Yüzyılda istila hareketlerinde bulunan Moğolların dilindeki bir sözcükle alakalı olduğu sanılmaktadır. Kaynaklarda belirtildiği üzere, ufak parçalardan dikilmiş bir kürk çeşidine Moğolca "İçidung carhah" denilmektedir. (Bknz. Moğolların Gizli Tarihi, Ankara 1996, s. 214.). Çeçenlerin yaptığı keçe yaygılarda genellikle küçüklü büyüklü parçaların birbirlerine dikilerek kullanıldığını hatırlarsak bu kelime ile olan benzerlik daha çok açığa çıkmakta ve bu tahminimizi desteklergörünmektedir.

Yaygı keçelere kullanılan tekniklere vekullanım alanlarına göre de çeşitli isimler verilmektedir. Buna göre; Kafkasya'da Nogay'ların halı gibi kullandıkları keçe yaygıya "Beldeme", çadırların içine astıkları üst kısımları dar, alt kısımları geniş olan keçe yaygıya "Yabur Kıygız" ve çadırın kapısının üst kısmına astıkları keçe yaygıya ise "Seppik Kıygız" adını verdiklerini görmekteyiz.

Kafkasya'da yaşayan çeşitli topluluklar da yaygı keçeler haricinde keçeden yapılmış, farklı biçimlerde başlıklar kullanılmaktadır. Buna göre; "Besleney" çerkeslerinde"tepesinde püskül olan" boz renkli fötr türü şapkalar, "Kabardey", "Karaçay" ve "Osetin"ler ise "bu başlığın püskülsüz vegölgelik kenarları aşağıya doğru kıvrık olan" biçimlerdeki başlıkları giymektedirler. Gürcüstan'da "Svan"ların ise renkli keçeden yapılmış "takke tipli" başlıklar yaptıklarını ve birçok kafkas halkının ortak bir beğeniyle bu başlıkları giydiklerini görüyoruz. Ayrıca Kafkasya'nın hemen her yöresindeen azından İskit döneminden beri yapılan ve "Kokoşnik"denilenyüksek, kadın başlıkları türlü şekillerde yapılarakgünümüzekadar ulaşmıştır. Bu başlıkların bazılarının üzerleri işlemelerle süslenmiş olarak keçeden yapıldıkları bilinmektedir.

Keçenin kullanımalanlarının birçok geleneksel el sanatında olduğu gibi günlükhayatın içerisinden hızla yok olması nedeniyle keçe üretimi de hem Türkiye'de hem de Kafkasya'da gerilemiş bulunmaktadır. Günümüzden 60-70 yıl önce keçe malzeme kullanılarak yapılan birçok ürün, kullanım alanlarının yok olması nedeniyle artıkimal edilmektedir.

Göksu Çardak'ta Yapılmış Çeçen Keçe Örneği

Kafkas keçelerinin bir bütün halinde incelenmesi, bu ülkede yaşayan farklı etnik, dinsel ve linguistik özellikler taşıyan halkların aslında ne kadar birbirlerine yakın olduklarını kültürel ve yadsınmaz gerçek olarak bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu çalışmada Kafkas keçeleri hakkında ileri sürülen tezler ve ulaşılan sonuçlarşüphesiz ki sadece bir başlangıçtır. Keçe malzeme ileyapılmış Kafkas El Sanatlarını gerçek karekteriyle belirtmek ve özgün örneklerini ortaya koyabilmek için daha çok çalışma ve çaba gerektiğini unutmamak gerekir.

Kaynakça:

-ADBERÇİYEVA, Altun., "Noğay Keçesi", Türk Soylu Halkların Halı, Kilim ve Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, 27-31 Mayıs 1996 Kayseri, A.K.D. ve T.Y.K. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları : 155, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi: 11, s. 23, Varan Matbaacılık, Ankara 1998

-AKİEVA, H.M., Prikladnoe İskusstvo Çeçentsev i İnguşey (XIX. Naçalo XX.v), Soveta Ministrov ÇİASSR, Grozniy 1984

- ARGUNBAEV, Halel., Kazak Halgının Kol Öneri, Öner, Almatı 1987

- AZAMATOVA, Min Kutas., Adigeysky Narodniy Ornament, Adigeyskoe Knijnoe İzdatelsvo, Maykop 1960

- BURKET, M.E., The Art of the Felt Maker, Kendal, c.1979.

- DEBİROV, P.M., O Hudojestvennih Obrazah v Narodno-Dekorativno İskusstve Avarstyev, Uçenie zapiski Dağıstanskogo İnstitütura İ.Y.L., t.6, Mahaçkale 1959.

-DURMUŞ, İlhami., İskitler (Sakalar), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 141, seri. III, sayı B-8, Levent Ofset, Ankara. [ISBN. 975.456.059-5]

- GÜRÇAY, Hikmet., "Keçe ve Keçecilik", Türk Etnografya Dergisi, S.IX, 1966. s.21-32, TTK Basımevi Ankara 1967.

- KUZNETSOVA., A, Y., Narodnoe İskusstvo Karaçaevtsev i Balkartsev, İzdatelstvo Elbrus, KBASSR, Nalçik 1982

- MARGULAN, A.H., Kazahskoe Narodnoe Prikladnoe İskusstvo, Tom 2, Öner, Almatı 1987.

- RAZİNA Tatyana ve diğerleri., Folk Art in The Soviet Union, Aurora Art Publishers, Leningrad 1989.

- RUDENKO, Sergey İvanoviç., Frozen Tombs of Siberia The Pzyryk Burials of İron-Age Horseman, University of California Press, Berkeley and L.A. 1970. [ISBN. 520.01395.6]

-STUDENETSKAYA, Y.N., Uzornie Voyloki Karaçaevtsev i Balkartsev. Kafkaskiy Etnoğrafiçeskiy Sbornik, t.6.M., 1976.

-TATAEVV.A.-ŞABANYANTS, N.Ş., Dekorativno Prikladnoe İskusstvo Çeçeno İnguşetii, Ministerstvo Kulturi Çeçeno-İnguşskoy ASSR, Çİ Knijnoe İzdatelstvo, Grozniy 1974

-TOPBAŞ, Ahmet-SEYİRCİ, Musa., "Keçe Sanatı ve Afyon'da Keçecilik", Beldemiz, S.9, Afyon 1987, s.10

-YILDIR, Erol., "Çeçen Keçeleri", İlgi, Shell tarafından yayınlanan dergi, Yaz 1995S.82, s.26-29,Seyhan Gratik San. Matbaası, İstanbul 1995.

- YILDIR, Erol., "Anadolu'da Yaşatılan Kafkas Sanatı:Göksun Yöresi Çeçen ve Avar Keçeleri. I-II", Kafdağı Dergisi, S27-28, s.23-25/S.29-30, s.22-26,Ankara1989

- YILDIR Erol., "Üretimi Anadolu'daGerçekleştirilmiş Kuzey KafkasKeçe Sanatı" Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.1, s. 137-142, Konya 1992.

Gürcü Halk Müziği Çalgıları[1]

Oğuz MEDETOĞLU

Gürcü halk müziği çalgıları konusunda, Gürcüstan'da sayısız yazılı kaynak ve eserler bulunmaktadır. Bunların yanı sıra az da olsa, Gürcüstan dışında da aynı konuda, bazı araştırmalar yapılmıştır. Bunlardan biri olan Amerika Birleşik Devletleri, İndiana Üniversitesi kaynaklı, Gürcüstan'daki ve Türkiye'nin bazı Gürcü köylerindeki gözlemlere dayalı 1965-1968 yılları arasında yapılan araştırma, Müzikolog Dr.Peter Gold'a aittir.

Peter Gold'un, "The Musical Culture of Georgian Countryside (Gürcü ülkesinin müzikal kültürü)* adlı araştırma çalışmasının 2. kısım "The Etnographic Aspects of Georgian Folk Music" (Gürcü halk müziğinin etnografik yönler.), 2. bölümünde "Sound Producing Objects"(Ses üreten nesneler), konumuzla ilgili, derli toplu, açıklamalı ve bilimsel sınıflandırmalar kullanılmıştır. "Kafkas-Gürcü Halk müziğinde ses üreten nesneler" başlığında toparlayacağımız bu sınıflandırmalar**, ana başlıkları ile aşağıya alınmıştır. Bazı eksikleri olmasına karşın Peter Gold'un yirmi sekiz çalgıdan oluşan bu sınıflandırılmaları ilginç ve dikkate değerdir.*** Peşinden, Gürcü Halk müziği çalgılarının on üç adedinin tanıtımına geçeceğiz.

A- Ses Üreten Yerel Nesneler

I. Aerofonlar (üflemeliler)
- 1-Larçemi yada Soinari,
- 2- Ueno Salamuri (dilsiz salamuri),
- 3-Çaban Salamuri,
- 4-Açarpan,
- 5-Arkeolojik flüt,
- 6-Salamuri,
- 7-Bulbuli,
- 8- Khorototo,
- 9- Gayda (a. Gudastviri, b. Çiboni).

II. Kordofonlar (Telli çalgılar)
- 1-Yaylıçalgılar:
  - 1- Çuniri,
  - 2- Apkhertsa,
  - 3-Çianuri,
- II- Parmakla çalınan telli çalgılar:
  - 1- Panduri,
  - 2- Çonguri,
  - 3- Harplar (a. Çangi, b. Akhymaa).

III. Membranofonlar (Vurmalılar)
- 1-Doli (Kafkas davulu)

IV. İdiofonlar
- 1-Taşi (Elçırpma)

B- Ses üreten yabancı kökenli nesneler

I. Aerofonlar (üflemeliler)

- 1-Çift kamışlılar:
  - 1- Duduki (Gürcü meyi),
  - 2-Zurna.

II. Kamışsızlar:
- 1- Akordeon/Gannoni (Gürcü Akordeonu)

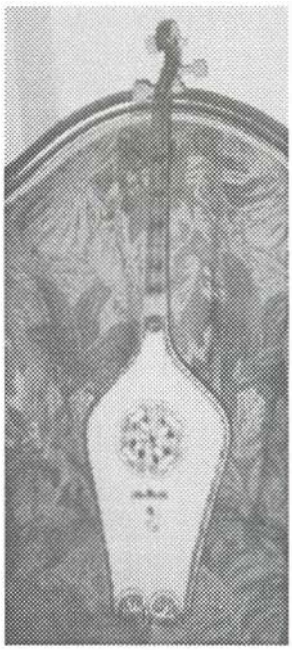

Panduri

* "The Musical Culture of Georgian Countryside" - Yayınlanmamış doktora tezi, İndiana Üniversitesi kütüphanesi, 1968, P. Gold.
** Bu sınıflandırmaların içine, Abaza (Abhaz) halk müziği çalgılarını da almıştır. P. Gold
*** Bu araştırma hakkında daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Dans, Müzik, Kültür-FOLKLORA DOĞRU-Çeviri araştırma dergisi, 62 Sa ya, Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü-İstanbul-1996.

Kordofonlar (Telli çalgılar)
1- Parmakla çalınanlar:
I-Tari
2- Yaylılar:
I- Kemençi,
II-Adanuri
3-ÇekiçliSantur:
I- Tsintsila

III. Membranofonlar (Vurmalılar)
1- Daira (Gürcü defi)
2- Diplipito.

PANDURİ/HALHURİ PA DURİ

Panduri, eskiden doğu Gürcüstan'da yaygın idi. Geniş araçtan yapılıyordu ve iki telli idi. Malzeme olarak genellikle dut ağacını seçiyorlardı. Tuş pandurisinin 3 ile 5 arası perdeleri vardı. Panduri, güçlü çalgılar arasında çok eskidir. Panduri, iş zamanında ve gelenek görenek törenlerinde kullanılırdı. Gürcü atışmaları ve şarkılarına eşlik eden bir müzik aleti idi. Örneğin "Oturdum şiir söylemeye, panduriyi aldım eline" diye bir söz vardır. Pşav*, Hevsur ve Tuşeti'de* Panduri'yi eğlence ve dans havaları çalgısı olarakda kullanılırdı.

Bugünkü Panduri, eskiden yalnızca görünümüyle değil işleviylede farklılaşmıştır. Üç tellidir, yeni perdeler eklenmiştir ve daha mükemmel bir hale gelmiştir. Onunla yalnızca Gürcü enstrümantal ve şarkı müzikleri değil aynı zamanda dünya halklarının ve de klasiklerinin her melodisini çalabilmek mümkündür. Bu gelişmiş Panduri'nin yanında bugünkü Gürcüstan'da Halhuri Panduri (Halk Pandurisi) de kullanılmaktadır. Onun da 3 teli vardır ve 8 perdesi tüm tonları verebilir. İşte bu Panduri ile yalnızca Gürcü Halk müziği çalınabilir. Yani batı tarzını değil Gürcü özelliğini taşıyan tonlar çalınabilir.

Gelişmiş Panduri 12 perdedir. Akordu, üst telden alta doğru, La-Do diyez-Mi'dir. 8 perdeli Halhuri Panduri'nin akordu üstten başlayarak, Sol-La-Do'dur. Bu akort Panduri'yi kimin çaldığına ya da kime eşlik ettiğine bağlı olarakda değişebilir. Eğer şarkı söyleyen kadınsa daha

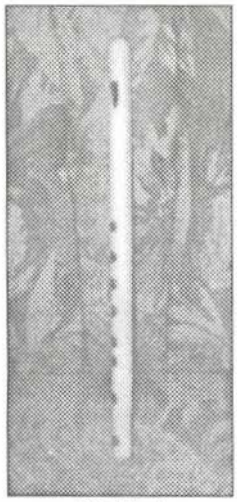

Dilsiz Salamuri

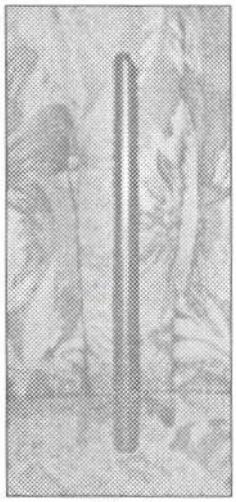

Salamuri

tizden, erkekise daha pesten akort edilir. Yanişarkı söyleyene bağlıdır.

Panduri çok sesli (3 sesi), polifonik bir Gürcü müziği enstrümanıdır ve şu şekikle çalınır. Sağ elin işlevi telleri çalmaktır, istenen ritmleri vurur. Sol el ise sap kısmında, tellerle kontakı haldedir ve parmaklar 3 telin de üzerindedeğişik perdelerdebulunur. Pandurioturarakçalındığı gibi ayakta da çalınabilir.

SALAMURİ/DİLSİZ SALAMURİ

Salamuri'nin Gürcüstan'da en eski enstrüman olduğunu, bize halk arasında anlatılan bazı efsaneler kanıtlamaktadır. Halka göre Salamuri'nin ortaya çıkmasının nedeni insan derileriymiş. Bir yetimin mezarında ilk kamış bitmiş, rüzgar üllemiş ve onun yüreğinde biten bitki, yürek öldüren bir sesle inlemiş. Bazı söylentilere göre de insan, Salamuriyi Tanrıdan almış, bu yüzden de ilahi çalgı olarak tanınıyordu. Salamurinin çok eski bir enstrüman okluğunu edebi kaynaklar da kanıtlamaktadır. "Doğuş"a göre Salamuri'nin icadı ve geliştirilmesi Gürcü boyu olan Tobal'lara aittir. "Doğuş"un İbranice olan metninde şöyle yazıyor. "Tobal tüm Salamuri ve Barbiti çalanların babasıydı". Salamuri'nin Gürcüstan'da çok eskiden beri varokluğunu 1938 yılında yapılan kazılar da kanıtlamaktadır. Bu kazılarda bir çoban gencin mezarındabulunan Salamuri'nin İ.Ö. XI-XII. y.y.'a ait olduğu saptandı. İki' tülü Salamuri vardır. Dilli ve dilsiz. Bu iki tür, malzemesiyle, görünümüyle, ses sırasıyla ve seviyesiyle birbirinden ayrılır. Dilsiz Salamuri, günümüz Gürcüstan'ında, yaygınlığını yitirmiştir. Dilli Salamuri'nin 7 gözü (deliği) vardır. Salamuri 3 bölümeayrılır. Baş ya da boğaz bölümü, orta gövdesi ya da gözler bölümü ve sonu. Bugünkü Salamuri eskisinden farklıdır, yeni gözler eklenmiştir, ön tarafta 8 göz vardır ve üstten ilk ve ikinci parmaklara paralel olarak arka tarafta da bir göz daha vardır. Salamuriyle, Panduride olduğu gibi Gürcü melodileri ve de ünlü bir çok klasik eserlerçalınabilir.

ÇONGURİ/ORKESTRA ÇONGURİSİ

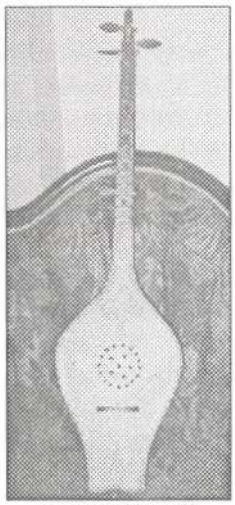

Çonguri (Perdeli Otantik)

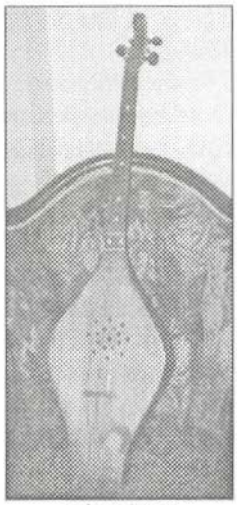

Orkestra Çonguri

Gürcüstan'da telli çalgılar içinde yaygın çalgılardan biridir. Akademisyen İvane Cavahişvili "Çonguri, Panduri'nin bir çeşidi olmalı" diyor. Çongurinin, üçteline ekolarak bir de "zili"denen sabit telivardır. 8 perdelidir ancak perdesiz Çonguri de yaygındır. Panduriden farklı olarak Çongurinin gövdesi daha yuvarlaktır ve aynı ağaçtan

* Pşa, Pşav, Hevsur, Gürcü halk kolları.
* Tuşeti: Tuş lerin yaşadığı bölge.

yapılmamıştır, bölüm özel eğri bir ağaçtan yapılmaktadır.

Çonguri genellikle Batı Gürcüstan enstrümanıydı. İmereti*, Guria ve Samegrelo'da çalınıyordu. Aphazeti'de çok popüler idi. Doğu Gürcüstan'da Çonguri çok ender bulunuyordu, doğudaki Panduri de batıda ender idi. Bugünkü Gürcüstan'da "Zil'iani"(Zili'li) Çongurinin yanı sıra Orkestra Çonguriside vardır. Orkestra Çongurisi'nin görünümü aynıdır, aradaki fark orkestra Çongurisi'nin 12 perdesinin olması ve akordunun farklı olmasıdır. Üsten itibaren, Re-Fa diyez-La. Tabi ki Orkestra Çongurisinde "zili" yoktur. "Zili"li Çonguri (başka bir söylenişle de, Halhuri Çonguri) genellikle üsten itibaren Fa-La-do-fa-(tiz) olmak üzere major düzeniyle akort edilir. Tiz Fa sesi "zili"ye aittir. Kimin şarkı söylediğine ve çaklığına bağlı olarak da akort edilir. Eğer şarkı söyleyeny'a daçalan kadın ise tiz (ince) akort edilir eğer erkek ise pes (kalın) akort edilir. Çalış tekniği şu şekildedir. Sağ elin işlevi tellere vurmaktır, istenen ritmler çalınır; sol el ise sap kısmında tellerle kontakt haldedir ve parmaklar tellerin üzerinde, değişik perdelerde)pozisyonlarda bulunur. Otururak çalındığı gibi ayakta da çalınabilir.

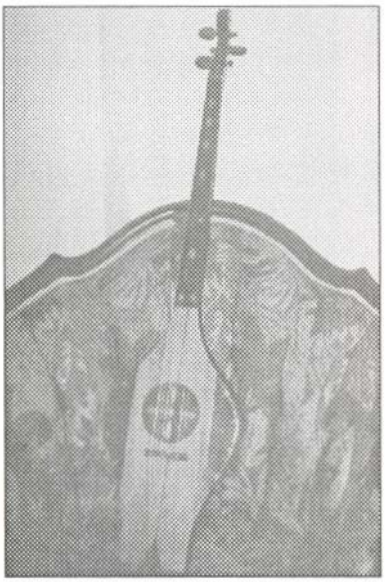

Çonguri (Otantik)

SOİNARİ/LARÇEMİ

Soinari, eski Gürcüce de boru anlamına gelen "Solinari" ile eşanlamlıdır. Soinariye Lazca "Ostvinon" denmektedir. 1930'lu yıllarda bile Soinari, Samegrelo*ve Guria'nın* bir çok köyünde yaygın idi. Çalmadan önce Soinari'nin ağzını suyla dokluruyorlardı. 1-2 saat bekletip suyu döküyorlardı. Bununla enstrümanın çatlamasını önlüyorlardı, aynı zamanda görünmeyen delikler doluyordu, sesi de daha iyi çıkıyordu. Bazen bikaç Soinariyi (2, 4), birleştiriderdi. 4-6 ağızlı Sdinariyle kurulan orkestrayı, sıkça düğünler ve eğlencelerde kullanırlardı. Bazen Larçemi, Daira* ve Svan Çunirisini* birlikte çalarlardı. Larçemi Samegrelo'da çolxanın çalgısıydı. Soinari'nin sesi 1-2 kilometreden duyulurdu. Gece yolculuk yapan kağnıcıların elinde mutlaka bir Soinari bulunurdu. Guria'da mısır çapalandıktan sonra, "Naduri" (imece şarkısı)den sonra Soinari çalınırdı. Maalesef bugünkü Gürcüstan'da Soinari hemen hemen hiç çalınmamaktadır.

ÇANGİ

Çangi, çok eski ve önemli Gürcü enstrümanlarından biridir. Özel görünüm üve tatlı hoşses tonuyla göze çarpar. Çangi hakkında bilgileri bize, "Vephistkaosani" (kaplan postlu kahraman) adlı ünlü Gürcü destanının yazarı. XII. yy.'ın Gürcü şairi Şota Rustaveli de ulaştırmıştır. "Avtandil* yalnız başına yatakta oturuyordu, yalnızca bir göklek vardı, şarkı söyleyip neşeleniyordu, önünde bir çangi duruyordu". Görüklüğü kadarıyla Çangi şarkılara eşlik eden bir çalgıymış.

Eskiden Çangi çalan kadınlar en çok aşk havaları çalarlarmış. Bilindiği kadarıyla XVII-XVIII. yy. heykelerinde, özellikle Avalişvili'nin "Vephistkaosani"esrindeçoktellialtıdan yirmisekizekadarÇangi çeşidi resimlenmiştir. Bunların benzeri Çangiler, Svaneti* ve BatıGürcüstan'ın bazı bölgelerinde son zamanlara kadar korunabilmiştir.

Çangının tipi bir kenarı açık eşkenar üçgen şeklindedir ve telleri açık kenarlardan başlayarak takılmaktadır. Eskiden 6 telli, 9telli, 11 telli

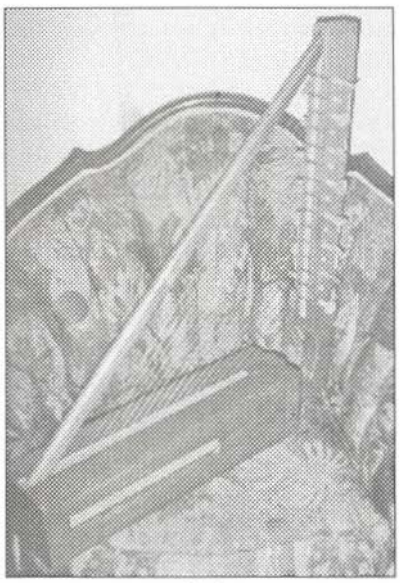

Çangi

ve 12 telli Çangiler vardı. Bugünkü Gürcüstan'da Çanginin görünümü eskisinebenziyor, tekfark tellerinin sayısınınartmasıdır.Çanginin telleri iki oktavı kapsayacak şekilde gerilmiştir ve farklı düzenlerde akort edilmektedir. Çalınış tekniği şöyledir. Sol kol Çanginin sol alt köşesini sarar ve önden telleri çeker, sağ el ise çalanile Çangiarasındaboşlukta kalır ve istenen telleri çalar. Çangi genellikle otururak çalınır.

ÇUNİRİ/ÇUNİRİ DABALİ BANİ

Çuniri, çok eski bir Gürcü Halk çalgısıdır. Onu ilk şekliyle yalnızca dağlı halk koruyabilmiştir. Bu çalgıyı kadınlar da Çangi topluluğunda çalıyorlardı. Çuniri'nin at kuyruğu kılından üçteli bulunmaktadır. 1. ve

* İmereti, Aphazeti: Gürcüstan'daki bölgeler

* Samegrelo, Guria: Batı Gürcüstan'daki bölgeler.
* Daira: Bir nir tef (Gürcü tefi).
* Svan: Dağlı bir Gürcü boyu.
* Çuniri: Bir Gürcü müzik aleti.
* Avtandil: Vephistkaosani'deki üç ana kahramandan biri.
* Svaneti: Gürcüstan'daki bir bölge.

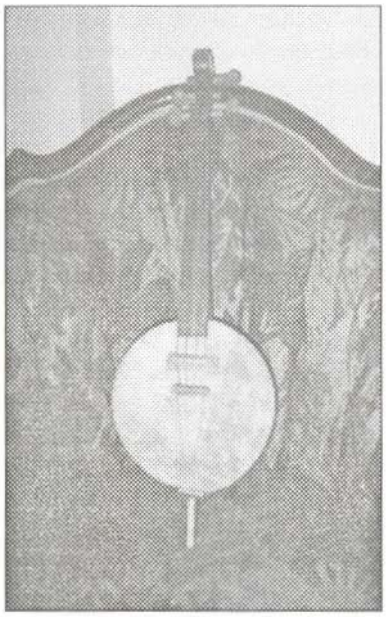

Çanun

III. teller arasına dörtlü, orta tel ile birinci arasında üçlü aralık vardır. Bu, Svaneti'de korunabilmiştir. Bazı bölgelerde Çuniri, Halburi Pandurideki gibi ve çalanın sesine göre akort edilirdi. Çunin'nın Panduri gibi yassı ve düz plakası (tellerin bağlandığı ve gerildiği plaka) vardı. Bu durum, müzisyene telleri aynı anda çalma olanağı sağlıyordu. Yayı kızılcık ağacından yapılırdı, eğri görünümdeydi ve at kuyruğu kılı gerilliydi. Çuniri, melodiyi çalan enstrümandır.

Bugünkü Çuniri, görünümüyle eskisine benzemektedir. Aradaki tek fark, plakasının/eşiğinin yuvarlak olmasıdır. Bu da müzisyene ayrı ayrı telleri çalma olanağını vermektedir. Bunun dışında üç tel yerine dört teli vardır. Tabii ki akordu da değişmiştir. Örneğin: Çunirinin beşli ailesi bireylerinden birinci Çunirinin akordu, yukarıdan balarsak, Mi-La-Re-Sol; ikinci Çunirinin, La-Re-Sol-Do; üçüncü Çunirinin (birinci Çunirinin bir oktav altıdır), Mi-La-Re-Sol; dördüncü Çunirinin (ikinci Çunirinin bir oktav altıdır), la-Re-Sol-Do, Çuniri Dabali Bani (bas eşlik Çunirisi) akort düzeni ise; Sol-Re-La-Mi'dir.

Çuniri genellikle otturarak çalınır. Eğer erkek çalıyorsa Çunirinin gövdesini ayakları arasına alır, sağ eliyle yayı sürer, sol elini tellere bastırır. Eğerkadın çalıyorsa, Çunirinin gövdesini dizlerine koymalıdır.

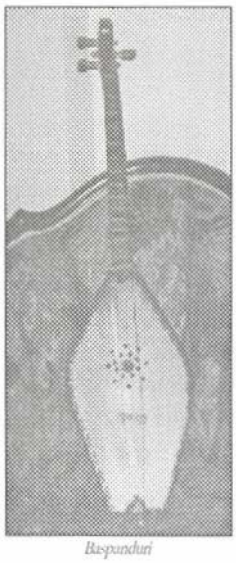

Baspanduri

BASPANDURİ (PANDURİ MESAME HMA)

"Penduri mesame hma" (Üçüncü ses Panduri) ya da Baspanduri, Gürcü Halk çalgıları gruplarına 1930'lu yıllarda girmiştir. Baspanduri, Orkestra Çonguris ve "Çonguri dabali bani" orta tonları arabulucusu olarak kullanılır. Bugünkü Gürcüstan'da 'Trio*' da sıkça kullanılmaktadır. Trio'ya örnek. Salamuri, Panduri ve Baspanduri. Bu durumda bas rolünü üstlenmektedir. Baspanduri Trio'da olduğu gibi Kvartet (dörtlü), Kentet (beşli) ve orkestrada kullanılır. Aynı zamanda onunla solo eserler çalmak da mümkündür. Akor sistemiyle sıkça çalınmaktadır. Baspanduri'nin yeryer solo çaldığı Gürcü Halk enstrümantal müzikleri vardır.

Baspanduri'nin üç teli vardır. Akort düzeni tizden/alttan başlayarak

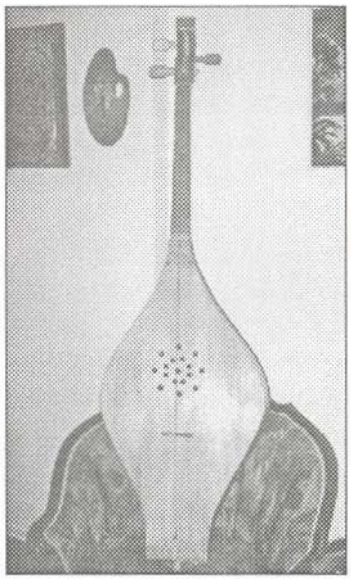

Çonguri Dabali Bani

şöyledir. La-Re-Sol. Bu akort hiçbir zaman değişmez. Çonguri gibi çalınmaktadır. Çonguriye Baspanduri'nin tutma pozisyonu da aynıdır. Sağ elin baş parmağı tellere değer, önce basa sonra diğer iki tele birdenbire vurmak dememiktedir. Sol el Baspanduri'nin sapında perdelerde oynar. Akordarda parmakların oynatılması Panduri ve Çonguriye göre farklıdır. Baspanduri otturarak da ayakta da çalınabilir.

ÇONGURİ DABALİ BANİ

"Çonguri dabali bani" (bas eşlik Çongurisi), yirminci yy.'da Gürcü halkenstrümanları arasına katıldı. Ölçüolarak hepsinden büyük ve bas tınılı bir enstrümandır. Esas olarak orkestrada kullanılır. Daha doğrusu kullanılırdı. Maalesef günümüzde Gürcüstan'da Çonguri dabali bani'ye gereken önem verilmemektedir. Bas seslerin sorumluluğunu Baspanduriye yüklediler. Çonguri dabali bani'yi günümüzde yalnızca televizyon topluluğu "Kelaptari" ve "Ormuli" beşlisinin çaldığını

* Trio: Üç çalgı ya da üç ses için yazılmış yapıt. Üç çalgıdan oluşan topluluk.

söyleyebiliriz. Yine maalesef "Kelaptari" topluluğu dışında kimse Çuniri ve Çangiyi kullanmamaktadır.

Çonguri dabali bani, üç telli bir enstrümandır ve bas müzikal sesleri çalmaktadı. Gürcü halk şarkıları bas ses dışında düşünülemez, aynı şekilde Gürcü halk enstrümanlarının icra ettiği enstrümantal eserler de Çonguri badali bani dışında düşünülmemelidir. Evet, bugünkü Gürcüstan'da kullanılmamaktadır ama aynı eserleri Çonguri dabali baniyle, sonrada onsuz dinlenildiği zaman aradaki fark çok açıktır

Çonguri dabali bani'nin akordu şöyledir: Yukarıdan başlayarak Sol-Re-La. Çalış tekniği diğer enstrümanlardan farklıdır. Dikeyolarak ayakta durdurulur, müzisyen arkasında durur, sağelinin işaret parmaklarını ise istenen perdelere basar. Çongur. dabali bani'nin görünümü Çonguri gibidir, aradaki tek fark kontrbas büyüklüğünde olmasıdır

Dipnot:

1. Oğuz Medetoğlu'nun Ege Üniversitesi Devlet Türk Müziği Konservatuvarı Türk Halk Oyunları Bölümü "Gürcülerin Kültürleri üzerine bir araştırma" başlıklı Lisans tezindenalınmıştır.

2. Kaynak Kişi:Hocaya Özkan (Melaşili)

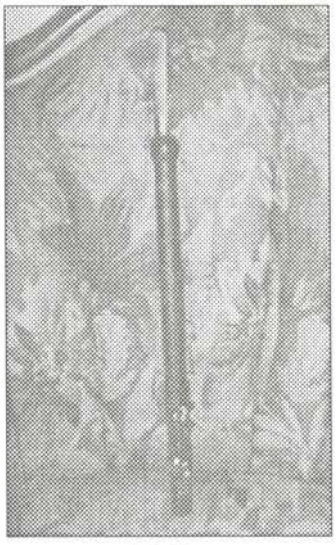

Başlıduki

Livane Bölgesindeki Gürcü Ad ve Soyadları

Roin MALAKMADZE

Kralın oğlu Vahuşti'ye göre, Livane Bölgesi Artvin ve Erge arasında Çoruh'un iki yakasındaki topraklan kapsıyordu(1). Tarihsel olaylar yüzünden Livane bölgesi ikiye bölünmüştür. Yukan Livane bölümü Türkiye sınırları içinde kalmıştır. (Murgul, Çilavri, Aşağı Kura, Çhaleti, Arhva, Bucuti, Trapeni, Heba, Borçka, Klaskuri, Yukan Maraditi, Gurbini, Zedubani vb.) Aşağı Livanebölümü ise şimdiki Gürcüstansınırları içinde kaldıve coğrafik sınırolarak Helvaçauri bölgesine giriyor (Aşağı Maradit, Pançveti, Breveti, Lomanaketi, Sasahleti, Kutureti, Zablaveti, Kirnati, Nakirnatevi, Şuşaneti, Kobaleti, Oğlauri, Grava, Mirveti, Maçahlis Piri). Livane bölgesi kültürel, politik, sosyal ve ekonomik olarakGüneybatı Gürcüstan'ın önde gelen bölgesi idi fakat Osmanlılar'ın bu bölgeyi ele geçirmeleri sonucu ordaki yaşam olumsuz etkilendi. Bu olumsuz etkilenmeden bölgedeki ad ve soyadları da nasibini aldı. Buna rağmen soyadlarının çoğunluğu eski şeklini hala korumaktadır.

Şimdibiz Ortaçağ Livane bölgesinde mevcud ad vesoyadları üzerinde duracağız

Bu konuda bizi bilgilendiren kaynak: XII. - XVII. yüzyıllara ait tarihi olayları yazan "Tbetis Sulta Matiane" adlı eserdir.(2) Livane bölgesinde popüler olan adların ve soyadlarınçoğunluğu;ant, et, ur, ul, ve dze ile bitmektedir. Bu bağlamda Matiane adlı eserde, XV. yüzyılda "Bediant' adlı soyadından bahsedilmektedir. Bu: "Tann, Bediant'ların, Nikoloz'un ve annesinin günahlarını bağışlasın" şeklinde ifade edilmektedir (sayfa 102). Matiane adlı bu tarih kitabının başka bir sayfasında bu soyad -dze ile bitmektedir: "Tann, Bedinasdze'nin ve eşi Mariam'ın günahlarını bağışlasın (sayfa) 76). Osmanlılar dönemininde "Bendeloğlu" olarak değişmiş olan bu soyadı, bugünkü Maradit'in Kutureti bölgesinde yaşayan ve Bedinadze soyadını taşıyanların atalarınıait olmalıdır.

Gürcü etnografik gerçekliğinde soyadların ekonomik ve coğrafik isimlere göre oluşumu da görülmektedir.Bunlara Livane bölgesindeki Şuşaneti'de yaşayan "Şuşanidze'ler "örnek olarak verilebilir(3). Şuşanidze Matiane'de Şuşanisdze formu ile XV. - XVI. yüzyıllara ait olarak rastlanmaktadır. "Tann Mikael Şuşanisdze'nin ve eşi Rusudan'ın günahlarını bağışlasın". "Tann Şuşanisdze Zviadi'nin ve eşi Borena'nın günahlarını bağışlasın."(4)

Bu nedenle Şuşanisdzesoyadının kötüüncoğrafik oluşu şüphesizdir ve bugünkü Şuşaneti'de Kirnatı yöresinde yaşayan insanlar Şuşanisdze'ler olmalıdırlar. Bu soyadı bir kadın adı olan "Şuşana'dan gelişmiştir. bilindiği gibi, tarihte kadın adlarından gelişmiş soyadlarına çok nıiktarda rastlanmaktadır. Örnek verirsek. tarihi kadın adları olan Tamara, Margarita ve Natela, bugün popüler olan Tamaraşvili, Margaritadze ve Natelaşvili vb. soyadlarına temel oluşturmaktadır. Şuşanidzeler Kirnati yöresi ile Nakernatevi ve Gvara yörelerinde bugün de yaşamaktadırlar. Bunların bir kısmı Osmanlılar tarafından Efendioğlu ve bir kısmı da 'Goraloğlu' olarak değiştirilmiştir

Matiani'de aynı soyadı değişik şekilde bitebilmektedir. Örneğin; Potelidze aynı zamanda Potelisdze ve Potelauri olarak da rastlanmaktadır. "Tann, Ovisiyet, Mariam'ın, Solomon'un ve onun eşi Potelauri'nin günahlarını bağışlasın". "Tann, Nikolosdze Giorgi'nin ve Eşi Mariam Potelauri'nin günahlarını bağışlasın"(5).

Bu soyadına Potelidze olarak XV - XVI yüzyıllarda rastlanmaktadır

Ayrıca, Giorgi, Maharebeli ve Kirasa isimlerine de rastlıyoruz.

"Tann Potelidze Giorgi'nin ve eşi Mariam'ın günahlarını bağışlasın." (6)

Potelidze soyadının bir kısmı Osmanlılar zamanında 'Feyzioğlu' olarak değiştirildi. Bunlardan üç aile halen Kimati yöresinde yaşıyor. Bunlardan bir kısmı ise "Ömeroğlu" olarak Osmanlılar tarafından değiştirilmiştir ve halen bu soyadından beş aile Şuşaneti'de ve üç aile de Nakimatevi'de yaşamaktadır. Bir aile ise Maradidi ve Zablaveti'de oturuyor. Potelidze soyadı başka yerde rastlanmadığına göre, bunların Kimati'den geldiği anlaşılmaktadır. Matiane'de rastlandığımız "Rastaganisdze" soyadı bugünkü Gvara'da bulunan Lastakanidze olmalıdır.

Matiane'de yazıyor:

"Tann. Rastaganisdze Ivane ve eşi Tina'nın günahlarını bağışlasın."

Gvara'da bugün de Lastakanidze'lerden altı aile yaşamaktadır. Kendilerini o yerlerin otokton halkı olarak adlandırmaktadırlar ve Osmanlılar tarafından bazen "Truksoğlu" bazen de "Paşaloğlu" olarak adlandırılıyorlardı. Matiane'de aynı özelliği taşıyan başka iki soyadı olarak "Lekuaşidze" ve "Lakaşidze" soyadlarına XIV. ve XV. yüzyıllarda rastlamaktayız.

"Tann. Lakuaşisdze Koziman'ın günahlarını bağışlasın."

"Tann, Lakaşidze, Kozimani'nin ve eşi Natela'nın günahlarını bağışlasın." (7)

Bu soyadı bugün Nakaşidze olarak kullanılmaktadır. 1945'e kadar bu soyadı taşıyanlar Kimati'de, Oğlauri'de oturuyorlardı. Sonra sınırın yanındaki Acara köylerinden Maho, Makhuauri ve Angisa köylerine nakledildiler. Konuşma dilinde ise Lakuşisdze soyadının Nakaşidze olarak değişmesi doğaldır.

Matiane'ye göre XII. ve XIII. yüzyıl Güneybatı Gürcüstan'da yaşayan yerli halkta "Kahaberisdze" soyadına rastlanmaktadır.

"Tann, Kahaberisdze Yovane'nin günahlarını bağışlasın"(8)

"Kahaberisdzeler şimdi Kimati, Kobaledi ve Maçahelis Piri'de yaşıyorlar. Matiane'de görülen Kahaberidze'de, tıpkı Potelisdze, Şuşanisdze ve Rastakanisdze gibi Livane bölgesinin yerli halkındandır.

Kahaberidze'lerin bugünkü Kimati'ye gelişlerinden bahsedilmekte fakat nerden ve nasıl geldikleri belirtilmemektedir. İlla da nerden geldiklerini cevaplamak zorunda kalırsak, onları Raça'daki Kahaberidze'lerle ilişkilendirebiliriz ama bunu ispatlayacak bilgiler hünez elimizde mevcut değildir.

Çanidze soyadının tarihsel geçmişi de ilgi çekicidir. Bu soyadı taşıyan bir aile Livane bölgesindeki Mirveti Köyü'nde oturmaktadır. Matiane'den rastladığımız Çanidze ise Coço köyünde oturmaktadır.

"Tann Coço'lu Çanidze'nin günahlarını bağışlasın". (9) Söylendiğine göre Mirveti'deki Çanidze bölgenin yerlisi olup, Coço'lu Çanidze'nin akrabasıdır. Ayrıca, bir soyağacının başka yere taşınmış parçasıdır. Çeşitli nedenlerden Mirveti'ye göçetmiş ve orada yaşamaya başlamıştır.

Matiane'de bulunan "Brevaet" soyadı dikkatimizi çekiyor. Bu soyadının 'et' ile bitmesi onu en eski soyadlardan biri yapıyor.

"Brevaet kali Mariam"

Bu soyadı, Maradidi'deki bir yörenin adı ile ilişkili olduğu şüphesizdir. çünkü o bölgenin ismi de Brevaet'tir.

Livane bölgesindeki eski soyadlardan bir tanesi de "Tatanasdze"dir.

"Tann, Kimate'li Tatanasdze Mikael'in ve eşi Mariam'ın günahlarını bağışlasın". (10)

Bu soyadın temsilcilerine ne Kimati'de ne de Livane'nin başka bir bölgesinde rastlanmaktadır. Aynı durum Kobaleti ve Cinçarauli için de geçerlidir. Buralarda da Kobaladze, Cinçarauli ve Cinçaraladze'ler yaşıyordu. Fakat bugün bu bölgelerde bunlara rastlamamaktayız.

Etnografik ve tarihsel bilgilerimizi değerlendirdikten sonra anlaşılıyor ki Livane bölgesine komşu bölgelerden şu soyadları gelmiştir: Mortuladze, Malakmadze, Basiladze, Kahidze, Zneladze, Putkaradze vb. Söylentilere göre bunların bir kısmı evlenerek bölgeye yerleşmiştir, diğerlerinin geliş sebepleri bilinmemektedir. Bu soyadlarına Matiane'de değişik sayfalarda nereli olduklarını belirtilmeksizin rastlanmaktayız.

Söylentiye ; bugünkü Kimati köyünde oturan Gorgoşadze'ler komşu köy olan Hinskana'dan yerleşmişlerdir. Hinskana, Çoruh bölgesindeki Oğlavuri köyünün yakınlarındadır.

Gorgoşadze'lerin bir kısmı, şimdi Gürcüstan sınırları dışında kalan Karta köyünde oturmaktadırlar ve soyadları "İmamoğlu"dur. "Gorgoşadze'ler de Livane bölgesi'nin yerli halkıdır ve XV. -XVI. yüzyıllarda Tann'ya dua edenler arasında rastlanmaktadır." (12)

Kimati köyünde Tziteladze'ler de oturuyor. Matiane'de olanlar XII. - XV. yüzyıllar arasında Tzitelaet olarak tanınıyor.

"Tann, Tzitelaet Giorgi'nin ve eşi Miroeli'nin günahlarını bağışlasın." (13)

Tzitelaet(Tziteladze)Tziteleti köyünün yerlisidir. Niko Marr'da Tziteleti köyünden ve Tziteladze soyadından bahsediliyor.(14) Tziteladze'nin Tziteleti'den Kimati'ye taşındıkları düşünülmekte olup bugün onlar dokuz aile Kimati'de bulunmaktadır.

Son olarak Tsulukidze soyadının üzerinde de durmak istiyorum. Bu soyadı taşıyan iki aile Maçahlis Piriköyünde oturmakta olup, köyün önde gelen ailelerinden arasında sayılmaktadırlar. Bunların geliş yerleri hakkında değişik söylentiler mevcuttur. Bazılarına göre bunlar Kral Solomonun Trabzon'a yerleştirilmesinde yanında onlarla olup onun vefatından sonra geri dönüp Maçahlis Piri köyünde yerleşmişlerdir. Çünkü İmereti'ye geri dönülmezdi onlar için. (15) Diğer varsayıma göre ise Tsulukidze'lerden birisi İmereti'de bir cinayet işlemiş ve bu köye sığınmıştır.

Aynı zamanda Davit Tzereteli 1878 tarihli 'Droeba' adlı gazetede "Sulibeg Kviritadze-Tsulukidze"den bahsediyor (O zamanki gazetelerde bu kişi aynı zamanda Sulubeg Maçahleli olarak da adlandırılıyor ve değiştik yerAcara'da Osmanlılar la savaşan Rus General Kamarov'a karşın saygınlığını muhafaza ediyordu). Sulibeg Kviritadze-Tsulukidze, 1878 Kasım ayında Tbilisi'deki Acara delegasyonuna da katılıyordu. (16) Şimdiki Sindireti köyünde oturan Kviritidze'leri eskiden Tsulukadze olarak adlandırıyorlardı. Buna rağmen Maçahlis Piri köyünde oturan Tsulukadze'lerin nerden geldiği tamolarak saptanamamıştır.

Böylece, Livane bölgesinde şimdi popüler olan soyadların bir kısmının çok eski zamanlardan beri orda oturanlarda rastlandığı, bir kısmının ise değişik nedenlerden komşu köylerden gelenlerde rastlandığı ve bir kısmının ise Livane bölgesinin tarihsel adlarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Kaynakça:

1- Vahuşti. Gürcüstan Krallığının Özeti, Tbilisi, 1941, sayfa 135.
2-"Tbetis Sulta Matiane". Yorumlayan: T.Enukidze, Tbilisi 1977.
3-Z. Cumburidze. "Ra Kviya Şen", Tbilisi, 1992. s. 59.
4- a.g.e., s. 122-123
5-a.g.e., s. 80
6- a.g.e., s. 78-87
7- a.g.e., s. 92
8- a.g.e., s. 124
9-a.g.e., s. 138
10- Ş. Putkaradze, Çveneburebis Kartuli, Batumi, 1998, s. 147.
11- 2. a.g.e., s. 134
12- a.g.e., s. 60
13-N. Marr, "Şavşeti ve Klarceti'de Seyahat" 1996 Batumi, s. 107
14-İ. Tsulukidze, Kimdi Sulibeg Maçaheli, "Ağordzineba", 1997
15-N. Kahidze. Maçahlis Heoba, Batumi, 1974, s.25-26

Gürcüceden Çeviren: Osman Nuri MERCAN

Türkiye'deki Gürcü Köyleri - 15

Artvin-Yusufeli'de Köy ve Yer Adları

İberya ÖZKAN

08 ARTVİN (geçen sayıdan devam)

Eski ve Yeni Adı	Bağlı olduğu Köy
Livasor mh. (Görgülü)	Kınalıçam
Lamoret mz.	Narlık

LÖK (MORKAYA)

Yusufeli'ne 42 km uzaklıktadır. Köyün tarihi kesin olarak bilinmiyor. 1973 yılında çıkan bir yangında Kuzey Mahalle tamamen yanmıştır. Halkı, yazın Vink adlı bağlık mevkide, kışın ise köyde yaşar. Köy 1960'larda 350 hane idi. Bugünbu sayı çokazalmıştır.

Lüküset Mz. (Dudacık)	Günyayla

LUSUNCUR (ÇAMLICA)

Yemyeşil tabiatın ortasında, etrafı ormanürünleri olançam,ladin,kök-nar, pelit ve karaağaçlarla çevrili tam birtatil köyüdür.

Macarmz.	Demirkent
Maçhetler mh.	Altıparmak
Mağara mh.	Çevreli
Mahatet mh. (Serintepe)	Küplüce
Mahatet mh. (İkiztepe)	Y.Oba
Mahik mz. (Akbük)	Çeltikdüzü
Mahmetrev mh. (Kuyucuk)	Çağlayan
Mahmutgil mh	Kirazalan
Mahmioğlumh.	Çamlıca
Makaret mh. (Çalışkanlar)	K.Alan
Mandagüt mh (Kavaklıdere)	Öğdem
Mantagara mh.	Esenyaka
Marabalarmh.	Avcılar
Maraş mh. (Kirazlı)	Çevreli
Masagaraya.	Kirazalan
Mataracı mh.	Çıralı
Mayet mh.	Yüncüler
Melikoğlu mh.	Kılıçkaya
Melkoşet mh.	Demirkent
Memişmh.	Avcılar
Memişgil mh.	Tekkale
Merekler mz.	İşhan
Meretet mh. (Olgunlar)	Yaylalar
Merkez mh.	Yokuşlu
Mevenk mz. (Kurudere)	Kınalıçam
Meydan mh.	Çevreli
Mezarlık ya.	Kirazalan
Mikalagala mz. (Düzce)	Demirkent
Mikilesmh. (Akçay)	Yaylalar
Minathev mh. (Erdemler)	Y.Merk
Kisiker ya	Kirazalan
Misingil mh. (Beykavak)	A.Pannak
Misurtmz	Demirkent
Mişevre mz	Çamlıca
Modutmz.	Yaylalar
Moğun mz.	Kirazalan
Mollagil mh.	Sebzeciler
Mollagil mh.	Tekkale
Morosetmz.	Demirkent
Muratgil mh.	Altıparmak
Murhaçgil mh.	Tekkale
Murhaçgil mz.	Tekkale
Musrutmz	Ahaltmh. (Evren)
Murzetmz. (Paşalar)	Irmakyanı
Musagil mh	Demirköy
Mustafagil mh.	Kömürlü
Muşabes mh. (Kürekli)	Yamaçüstü
Magarev ya.	Altıparmak
Nahnepmz	Esenyaka
Nakacmz.	Demirkent
Nakohar ya	Dereiçi
Nakor ya.	Balalan
Nametre mz.	Çağlayan
Nasapiser ya	Esendal
Nashet ya	Bostancı
Masulet mh. (Taşdelen)	Öğdem
Naşagara ya	Cevizlik
Natelt mz	Esenyaka
Navanev mh.	Altıparmak
Nazgaramz.	Altıparmak
Neknar ya	Yüksekoba
Nigazat mz. Aşağı mz.)	Demirköy
Nigazet mz. (Yukarı mz.)	Demirköy

NİGZİVAN/NİZGİVAN/NİZGEVAN (DEMİRKÖY)

Doğagüzelliği iletambiryazlık köyolan Nizgevan ilçeye 47km. uzaktadır

NİHAH (YOKUŞLU)

Köyde kale ve gözetleme kuleleri vardır. Yusufeli'ne 32 km uzaklıktadır. Çoruh nehri rafting parkuru bu köyden başlar. Pirinçüretimi vardır

Nomethev ya	Kirazalan
Noiset ya	Altıparmak
Nöbetket mh. (Bağıncılar)	Taşkıran
Nunoğla mh.	Öğdem
Nusurcur ya	Çamlıca
Ogeçe mh.	Esendal
Ogeçe mh.	Günyayla

OGDAR (GÜNYAYLA)

Yusufeli'ne 47km uzaklıktadır Rakımı 1950'dir. Köyün patatesi meşhurdur

OHUR (PAMUKÇULAR)

Yusufeli'ne 37 km'dir. Yusufeli'ninen fazlagöç veren köyüdür Köyde oltu taşı işletmeciliği vardır

Okurdağı ya.	Çevreli

OKGER/OKER (HAVUZLU)

Yusufeli'ne 22 km. uzaklıkta olup, köyde zeytin ağaçlan yetiştirmek için yapılan 25 adet havuz vardır ve ismini bu havuzlardan almıştır. Aşırı göç veren bir köy olup göç Eskişehir'e yapılmaktadır

Oluşunbağı mz.	Yokuşlu
Opomz.	Erenköy
Orçuvaliket ya.	Taşkıran
Orhangazin mz. (İnişli)	Günyayla
Orta mh.	Alanbaşı
Orta mh.	Balcılı
Ortamh.	Küplüce
Orta mh.	Morkaya
Orta mh.	Yüncüler
Orta mh.	Zeytincik
Ortaköy mh.	Demirköy
Ortihel ya.	Taşkıran

OSHA(ARPACIK)

Yusufeli'ne 25 km. uzaktadır. Her türlü sebze ve meyvayetişir

Ospor mz	Morkaya

Bir Gürcü Köyü: Bıçakçılar (Hevek; Livana)

Şevki TOPÇU

Artvin-Yusufeli ilçesine 30 km uzaklıkta bir vadi içinde kurulmuştur. Halkın % 100 Gürcüdür. 300 haneli ve nüfusu 2500'ü aşan, Sangöl'den başlayıp Fındıklı, Arhavi ve Pazar yaylalarına kadar uzanan vadi içerisinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Birbirinden hayli uzak altı mahalleden oluşmaktadır. Mahalleler; Devtisa, İlyashev, Konoban, Pişnarhev, Devsagara ve Yet gibi Gürcüce isimler ile adlandırılmaktadır. Ayrıca her mahallenin mezra ve yayla dediğiniz yerleşim alanları da vardır (Bocminda, Kupret, Çuçagara, İntgor, Dugur) Çoruh nehrinin doğduğu Kaçkar eteklerinde bulunan yaylalardan akan Çoruh'un buzgibi sulan çoğala çoğala köyünüzün ortasından geçmektedir. Köye hayat veren bu Hevek deresi daha sonra kışladı Barhal çayıyla birleşerek akıp gitmektedir.

Kaçkar dağlarının eteklerindeki İntkor ve Dugur yaylaları görülmeye değer. Bu yörede bulunan yüksek ağlayanlar (Giro) ve yurdumuzun en yüksek ve derin buzgibisulardan oluşan krater göllerine çok sayıda yerli ve yabancı turistin gitmesine vesile olmaktadır. En çok gidilen göller (Didigöl, Creli göl, Petraintgor gölleri, Kari göl Aknava göl...)

Kaçkar dağlarının sınır çizdiği o yüksek tepelerin öbür yüzünde Fındıklı, Arhavi, Ardaşen, Pazar, Çamlıhemşin gibi Rize'nin yaylaları mevcuttur. Yaz aylarında genellikle Laz ve Hemşin olan yöre halklarıyla bir bütünlük içinde yaya şenlikleri düzenlenmektedir. Dağlarda yaban keçisi derelerinde alabalık avlanmaktadır. Hele yöresel çalgınız olan "Tuhumşişirildimi" sabahlara varanlar horonlar ve halaylarla halk kendinden geçer.

Laz, Hemşin ve Gürcü kültürlerinin birbirleriyle ne derece yakın hatta aynı olduğunu öğrenmek isteyen yazın Ağustos ayının ilk haftasında düzenlenen Shalikvan Yayla Şenliklerini izlemelerini sağlık veririm.

Köy halkı çalışmayı yemeyi ve eğlenmeyi çok sever. Bu üç olgunun hiçbirini kaçınmaz. Yörenin hatta Türkiye'nin en çalışkan insanları bu köydendir desek mubala olmaz. Halkın tamamına yakın kısmı gurbetçidir. Yurdun kalkınmasında çok önemli katkıları vardır. Çalışmayı ibadet bilirler. Köy evleri genellikle bahçe çinde çardaklı iki veya üç katlıdır. Ayrıca mezralarda koğ, yaylada paska denilen küçük evlervardır.

Vadi içinde hertürlü ekinin ve dikimin yapılmaktadır. Ancak toprağın az olması yeni tarım alanları açmak için aylar süren çalışmalarla duvarlar örülür. O duvarın arkası topraklarla doldurularak evlek dediğiniz tarım alanları oluşturulur. Yöre halkı doğayla çok barışık olduğundan ormana ve yeşilliğe zarar vermez. Hiç olmayacak yerde evlek yapıp orayı yeşillendiren kişiye şapka çıkarılır. Çalışmasını ve eğlenmesini bilenin yeridir Hevey-i Livane

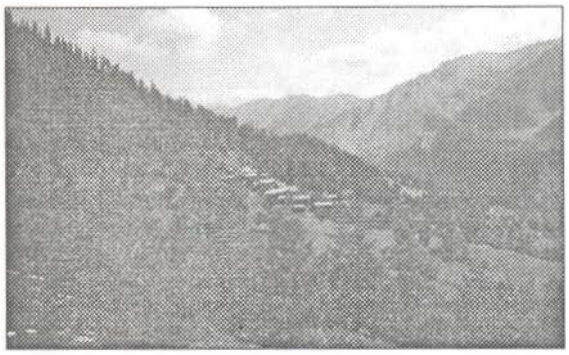

Bıçakçılar Köyü

Düğünler bilinen Gürcü gelenekleriyle yapılmaktadır. Yenen yemeklerden sonra sabaha kadar soğuk kış gecelerine aldırmadan tulum eşliğinde horonlar tepilir. Demokratik bir aile yapısı geleneğine sahiptir. Kadın-erkek ayrımı hiç olmaz. Yayla şenliklerinde ve düğünlerde kadın-erkek birlikte oynar, birlikte eğlenir. Aile içinde kararlar anne ve babayla birlikte alınır. Kadına saygı son safhadadır Kocasından şiddet uygulanan bir tek örneği görülmemiştir. Aile içinde çocukların büyük özgürlük içinde büyürler. Ancak okul çağındaki çocukların okul hayatlarında çok başarılı oldukları söylenemez. Çocuklar okul çağına kadar Gürcüce konuştukları için bu okul hayatlarına yansıyor. Yine de köyümüzden çok sayıda yüksek öğrenimi bitirenler var

Son yıllarda köyden göçen çok aile var. Şu anda Bursa'da 200 haneye varan aile yerleşmiş durumdadır. Biraz kadarda Adapazarı, İstanbul ve diğer şehirlerde

Bu nedenle merkezi Gürsu/BURSA olmak kaydıyla Bıçakçılar (HEVEY-İ LİVANE) Köylüleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği kurarak örf, adet, gelenek ve göreneklerimizi yaşatmak kararındayız.

Köy halkı dinine çok düşkün ve vatanseverdir. Ülke bütünlüğünden hiçbir taviz vermeyen bilinçli bir yapıya sahiptirler

Köyde söylenen çok sayıda Gürcüce mani vardır ama bu manileri bilenin sayısı çok az.

Gatavda ağarai
Çem dedesi kavurma
Horifilğuanma çeyğo
Çukalosi çevurma"

"Mağla mağlaram prinavs
Kaviyatu kartali
Me guşi ram gevgone
Tuiliyatu marlali"

Emekli Öğretmen
Şevki TOPÇU

Yusufeli'nin Gürcü Köyleri

Taner ARTVİNLİ

Artvin'e bağlı Yusufeli İlçesinin doğusunda Erzurum'un Oltu ve Olur İlçeleri, güneyinde Erzurum'un Uzundere İlçesi, güneybatısında Erzurum'un İspir ilçesi, kuzeybatısında Rize'nin Çamlıhemşin ilçesi, kuzeyinde Artvin'in merkez, Arhavi ve Murgul ilçeleri yer alır.

60 köye sahip olan Yusufeli'nin yalnızca üç köyü Gürcü olup, diğer köyler Türk veya Türkleşmiş köylerdir. Bu Gürcü köyleri: Balcılı (eski adı Barh/Parh), Bıçakçılar (eski adı Küçük Hevek/Hevek-I Livana) ve Yüksekoba (eski adı Kobak) adlı köylerdir.

Barh veya Parh (sert P ve gırtlaktan H ile "Parkh" şeklinde söylenir) adının köken ve anlamı tesbit edilememiştir. Hevek ("Khevek" şeklinde söylenir) adı Gürcüce olup, Kobak adı ise Kıpçak Türklerinde erkek adlarındandır.

Birbirlerine komşu olan bu köylerden Bıçakçılar ve Yüksekoba Yusufeli'nin kuzeyinde, Arhavi ve Murgul sınırında yeralmakta olup, Balcılı köyü ise bu iki köyün arasında bulunur. 1997 Genel Nüfus Sayımına göre Balcılı 176, Bıçakçılar 648, Yüksekoba 240 nüfusa sahiptir.

Bu köylerde konuşulan Gürcüce, Gürcüce'nin Acara lehçesi olup, üç köy de aynı lehçe ile konuşur. Yalnızca Bıçakçılar'ın İlyashev mahallesinde konuşulan Gürcüce, diğer köy ve mahallelerde konuşulandan çok az bir farklılık göstermekte olup, bu farklılık birkaç sözcüğün İlyashev'liler tarafından farklı kullanımından ibarettir. Ayrıca köylerarasında sözcükleri uzatarak söyleme gibi küçük bir aksan farklılığıda bulunmaktadır. Köylüler Batumi Gürcüleri ile rahat

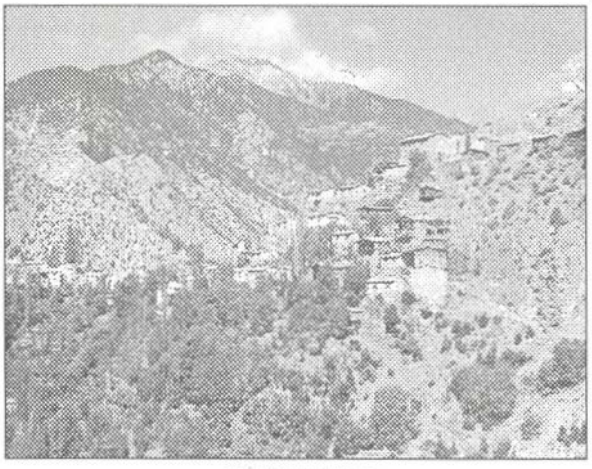

Balcılı (Barh/Parh) Köyü

Yüksekoba (Kobak/Köyü)

ve sorunsuz bir şekilde anlaşabildiklerini, Murgul, Şavşat-İmerhevi, Borçka-Maçaheli ve Ordu'nun Fatsa ile Ünye ilçelerindeki Gürcülerle de hemen hemen aynı şekilde konuştuklarını, fakat Tbilisi Gürcüleriyle pek de rahat konuşamadıklarını, bunların konuştuğu Gürcüce ile kendilerinin konuştuğu Gürcüce'de bazı sözcüklerin farklı olduğunu, bu nedenleanlaşmada sıkıntı çektiklerini ifadeederler. Bıçakçılar'ın İlyashev mahallesindekiler çocuklarına Gürcüce'yi öğretmedikleri içinçocuklarGürcüce konuşamazlar. Diğer yerlerdeki çocuklar Gürcüce'yi de konuşurlar.

Bu köylerin ne zaman Müslüman oldukları veyahut da eskiden Hıristiyan d'minde olup olmadıkları konusu da belirsizdir. Eskiden Hıristiyan olduklan konusunda atalarından -dedelerinden herhangi bir bilgi ulaşmamıştır. Bilebildikleri en eski dedelerininde Müslüman olduklarını ifade ederler. Bıçakçılar köyü İlyashev mahallesinden Ahmet Çorapçi'da saklı bulunan ve dedelerinden kalma XVII. yüzyıla ait bir berat (İlyashev mahallesinin eski camisinin beratı), buraların en az üç yüzyıldan beri bu köylerin müslüman olduklarını gösterir. Komşu köy Altıparmak (Barhal/P'arkhal) köyünde bugün cami olarak kullanılan X. yüzyıldan kalma görkemli bir Gürcü manastırının (P'arkhal Manastın) bulunmasına karşın, bu üç Gürcü köyünde bugüne kadar herhangi bir manastır, kilise, şapel veyahut da bunlara ait başka bir kalıntı, iz tesbitedilebilmiş değildir.

Köyler dağınık bir yerleşime sahiptir. Balcılı köyünün merkez mahallesi (Balh-ı bar / P'arkh-ı bar: Belkonak) dar bir sırt boyunca kurulu olup, diğer mahalleler buraya oldukça uzakta yer alır. Köyün Stlekar (Yağmurçay) mahallesi vadi içerisinde Yusufeli'nin coğraf-

şartlarına göre oldukça geniş, düz ve yemyeşil bir alanda yer alır. Bıçakçılar köyü vadi boyunca dağılmış birçok mahalle, mezra ve yaylalardan oluşur. Ormanlarla kaplı olan bu köy yeşil bir doğaya sahiptir. Yüksekoba köyünün merkezi dağın dibinde, hafif meyilli ve nispeten düz bir alanda kurulu olup, diğerleri kadar olmasa da yeşil bir görüntüye sahiptir. Köyün kışlağı ise çok daha aşağılarda, Barhal Çayı kıyısında Sırıgöl'e yakın bulunan ve Küplüce Vanishev) köylülerle birlikte oturdukları Cilat adlı mahalle olup, bazı aileler yukarıya göre daha sıcak olduğu için kışı burada geçirir, ilkbahar veya yaz mevsimi başlangıcında köy merkezine çıkarlar.

Köyler kültürlerine, gelenek ve göreneklerine sıkıca bağlıdırlar. Düğün ve eğlencelerle tulum eşliğinde yöresel oyunlarını ve Artvin halk oyunlarını oynarlar. Artvin halk oyunlarından Kolxak, Kobak (Yüksekoba) köyüne ait bir halk oyunu olup, adını da bu köyden almıştır.

Kobak köyündengeçtim
Soğuk suyundan içtim
Güzel güzel kızlara
Selamvermedengeçtim
...

şeklinde başlayıp, "Oy millimilli milli / Yaşasın hanım Gülli" nakaratı ile söylenen Kobak türküsü, bu oyunun türküsü olup, oyun bir ara durdurularak her mısrası tekrar edilmek şeklinde karşılıklı olarak bu türkü söylenir. Bayar Şahin, "Horona Çağrı" adlı ilk kasetinde bu türküyü özgün söylenişiyle okumuştur.

Sosyal etkinliklerden Kobak köyünün Salikvan yaylasında yapılan şenlikler 1993 yılında geleneksel hale getirildi. Yusufeli ile Arhavi ilçelerinin ortaklaşa tertipledikleri bu şenlikler Salikvan Yayla Şenlikleri adı ile her yıl Ağustos ayının ilk haftasında Salikvan yaylasında yapılmaya devam etmektedir.Balcılı köyünde de her yıl Mayıs ayının ikinci haftasında boğa güreşleri yapılır.

Balcılı köyünde X. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilen ve Savriyet Su Kanalı adıyla bilinen bir su kanalı vardır ki, görülmeye değer bir eserdir. Gürcü Kraliçesi Tamara tarafından yaptırıldığı rivayet edilen ve hakkında türlü türlü efsaneler anlatılan bu Savriyet Su Kanalı muhteşem bir eser olup, görüntüsü, ürperticiliği veilginçliği yazıyla anlatılabilecek türden değildir. Bizzat gidip görmek gerek. Ayrıca eski kral yolunun da bu köyden geçtiği rivayet edilmektedir.

Köylerin başlıca geçim kaynağı gurbetçiliktir. Gurbetçiliğin dışında halk tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlamaya çalışır. Geçinebilmek için il dışında çalışan ve dışarıda ikamet edenlerin sayısı oldukça fazladır. Köylerde genç nüfus hemen hemen yok gibidir.

Balcılı (Barlı/P'arkh) köyü:Balh-ı bar (Belkonak), Cami, Orta Mahalle, Poliker (Bayramören), Savriyet (Kavaklı), Stlekar (Yağmurçay) adlarında 6 mahalleden oluşur.

Bıçakçılar (Küçük Khevek) köyü: Goriyet, Konoban, Kodğigar, Artan, Cami, Deftisa (Dikmeler), İlyashev (Dolupınar), Kaledibi, Yet (Bozkuş) adlı 9 mahalle; Bozminde, Kupriyet, Velithev, Pişnarhev (Ilıcak) adlı mezralar ile Dugur, Datishara, Mannibev ve Çiçagara yaylalarından oluşur.

Yüksekoba (Kobak) köyü: Cilat (Yaylayolu), Güney mahalle, Kuzey mahalle, Mahatet (İkizkavak), Pikaltav (Cami) adlı mahalleler ile Ketket, Neknar, Salikvan ve Zolagara adlı yaylalardan oluşur.

Çhikvta Kortzili - 11

(Geçen Sayıdan Devam)

ქვიყვანი და ჩაქარაც

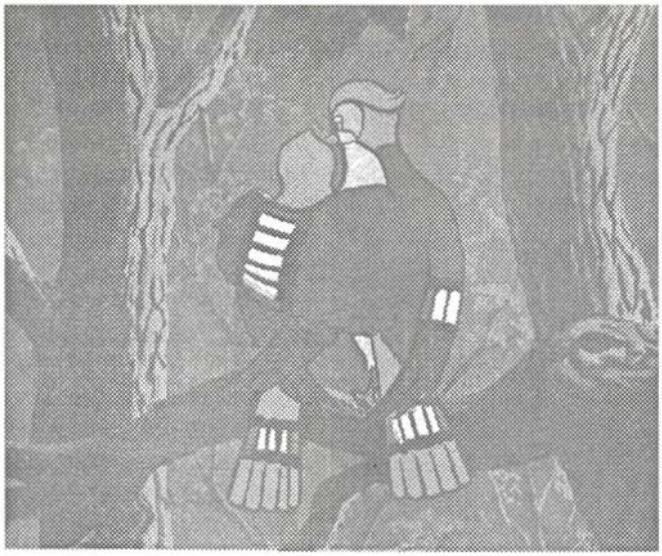

ძიებაში უცნაურ ტყეს ეროძმებიან ალეგრსა და კოლხა-ხვიჩიანს გაეცნობის ის დღე და ბედნიერად ერთად წყაულად ტოტზე ჯდებიან ბედნიერებისთვის.

(Geçen Sayıdan Devam)

Sözlük ლ ე ქ ს ი კ ო ნ ი

(LAZCA)	(MEGRELCE)	(GÜRCÜCE)	(TÜRKÇE)
ლაზური	მეგრული	ქართული	თურქული
კ			
კაბარდული	ყაბარდული	ყაბარდული	Kabardaca, Kaberda dili
კაი, კაი	ჯგირი	კარგი,კაი	iyi
კავკასია	კავკასია	კავკასიონი	Kafkasya
კაიხე'შა	ნამდვილო	ნამდვილად, კარგად	gerçekten, bakikaten
1 .კაკალი	ნეძი	კაკალი	ceviz ağacı
2 .კაკალი	კაკალი	კაკალი	ceviz
კალათი	კალათი	კალათი	sepet
კანკალამს, კანკალაღს	კანკალანს	კანკალებს	titreyor
კაობა	ჯგიროხუა	კარგობა,სიკეთე	iyilik
კაპეტი	მანგარი	მაგარი,ძლიერი	bork,kavi
კაპულა	ოჭიში	ზურგი	arka, sırt
კარდალა, ქუჭანი, ქუკლი. წუკალი	კარდალა, წუკალე	კარდალა,ქვაბი	kazan
კატუ	კატუ	კატა	kedi
კერა,კირა	კერია	კერა	ocak
კერკეტა	კერკეტა, კირკინტა	კერკეტა	cetin ceviz
კეტი	კენტი	კეტი	değnek

(LAZCA)	(MEGRELCE)	(GÜRCÜCE)	(TÜRKÇE)
ლაზური	მეგრული	ქართული	თურქული
კვათქმს, კვათქუს	კვათუნს	კვეთს,ჭრის	kesiyor
კვენური	კვინორი	კვერნა	ağaç sanatı, zerdava
კიბორი,კიბრი	კიბირი	კბილი	diş
კიდა	კიდალა,კიდა	კედელი	duvar
კიდი,მკუდი	კიდუ	კოდალა	ağaçkakan
კიტი	კიტი	ითით	parmak
კითხქმს,კითხომს კითხაძს,კითხუს	ოკითხუ(ნ)	ეკითხება, კითხავს	soruyor
კინჩი,კვინჩი	ჩიტი	ჩიტი	kuş
კუკი,კუკი	კოკი	ბუკი	başlıca mastirek-meğini pişirmek için büyükçe kilden veya taştan tava.
კოდქმს,კიდუს, ოგანს	ოგანს, კიდუნს	აშენებს აგებს	yapı yapıyor
კოლი,მკოლი, ნკოლი	კოლი	ცალი	çekirge
კოლხი	კოლხი	კოლხი	Kolh(Gürcü boyunun adı ve bu boydan olan kimse)
კოლხური	კოლხური	კოლხური	Kolh dili, Kolhça
კომა	კუმა	კვამლი	duman
კონარი	ნაელი	ოდენა,ხელა	kadar
კორელი	კირიღი	შეკრული	bağlanmış

(LAZCA)	(MEGRELCE)	(GÜRCÜCE)	(TÜRKÇE)
ლაზური	მეგრული	ქართული	თურქული
კორეცხუმს, კოროცხუფს	კორიცხუნს	თქვლა	kayıyor
კორობუმს, კოხობუფს	კორობუნს	კრეფს, აგროვებს	yığıyor,toplayor
კორუშს,კირუფს	კირუნს	კრავს	bağlayor
კორღონა,კოღონი	კოღონა	კოღო	sivri sinek
კოჩი	კოჩი	კაცი	adam
ქუდი	ორომუ	ორმო	kuyu, çukur
ქულე,მქულე	ძუნტა,ქულე	მოქლე	kısa
კულტურა	კულტურა	კულტურა	kültür,medeniyet
კურკა	წკა	კურკი	çekirdek
კუსაშს,ჯკუსაშს, კუსინს,კუსიფს	კუსიონს	კვნესის	inliyor
კუჩხე	კუჩხი	ფეხი	ayak

(Devam edecek)

Dergimizin abonelik işlemleri, ABONET tarafından gerçekleştirilmektedir. Her türlü abonelik işlemleri için:

ABONET

Perpa Ticaret Merkezi 11. kat, B. Blok, No: 1706 Okmeydanı-İstanbul
Tel: (0212) 222 83 32 - 222 72 06 Fax: 222 27 10
e - mail: abonet@abonet.net/web: www.abonet.net

HABERLER

A. VAKIF/DERNEK HABERLERİ

"Türk-Gürcü Eğitim ve Kültür Vakfı" Kurucular Kurulu Toplantısı Yapıldı

İstanbul'da Gürcü Eğitim Merkezi ve Türk Gürcü Üniversitesi kurmak amacıyla kurulan vakfın ilk Kurucular Kurulu toplantısı 02 Eylül 2000 tarihinde İstanbul-Beykoz'daki Acarkent'te bulunan

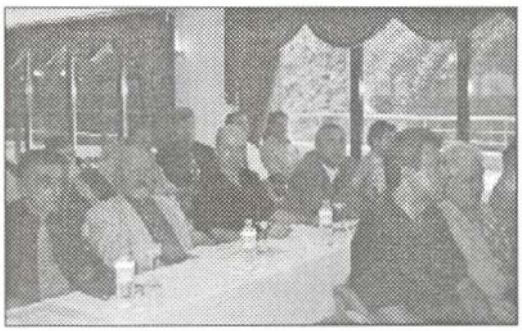

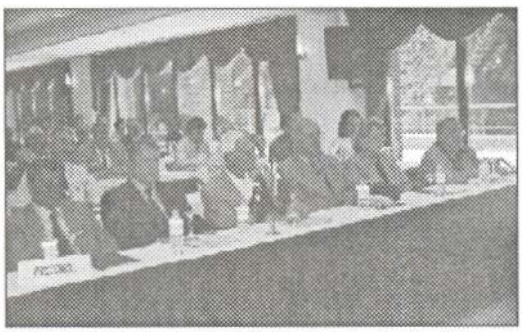

Collesium'da yapıldı.

Kalabalık bir kurucular kurulunun bulunduğu toplantıda vakfın organlarının seçimi yapılmış ve aşağıdaki isimler görev almışlardır:

Ali Nihat Gökyiğit, İsmet Acar, Fehmi Yılmaz, Simon Zazadze, Habil Küçük, Şinasi Kuş, Mevlüt Artvinli, İsmail H. Yılmaz ve İsmet Dindar.

Başkanlığa Ali Nihat Gökyiğit, Başkan vekilliğine ve İcra Kurulu Başkanlığına ise İsmet Acar seçilmişlerdir.

Denetim Kurulu üyeliklerine ise Mevlüt Mert (Başkan), Tayfun Süer ve Pol Zazadze seçilmişlerdir.

Disiplin kurulu üyeliklerine Adil Gündüz (Başkan), Ümit Tokcan ve Şeref Sosyal seçilmişlerdir

"Bıçakçılar (Hevek-i Livana) Köyleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği" Kuruldu

Artvin ili, Yusufeli İlçesi'ne bağlı bir Gürcü Köyü olan Bıçakçılar (Hevek-i Livana) köyünden Bursa'ya göç edenler tarafından 10/04/2000'de kurulan dernek ilk genel kurulunu 01/10/2000 tarihinde yapmıştır.

Dernek Adresi:
Zafer Mahallesi, Zafer Caddesi No: 3/12 Gürsu/BURSA
Tel: (0224) 371 2472

"İzmit Artvin İmerhevliler Kültür ve Dayanışma Derneği" Kuruldu

Artvin ili Şavşat ilçesi İmerhevi yöresinden İzmit'e göç eden Gürcüler tarafından kurulan "İzmit Anvin İmerhevliler Kültür ve Dayanışma Derneği" Eyüp Özer başkanlığında 7 kişilik bir yönetim kurulu ile faaliyetlerine başlamıştır.

Dernek Adresi:
Yenidoğan Mah. Üstün Sokak No: 8
İZMİT
Eyüp Özer / Tel:(0532) 2127508
(0262) 239 6367

Gürcüstan-Türkiye Bilimsel Kültürel İlişkiler Derneği'nce "Türk Silahlı Kuvvetleri" Adlı Kitap Gürcüce Yayınlandı

Gürcüstan-Tbilisi'de bulunan ve Türkiye ile Gürcüstan arasındaki bilimsel ve kültürel ilişki'lerin geliştirilmesi amacını taşıyan derneğin ilk yayını "Türk Silahlı Kuvvetleri" adlı kitap Tbilisi'de yayınlandı. Tbilisi'de bulunan Türkiye Askeri Ateşeliği'nin yardımı ile Zurab Batiaşvili tarafından hazırlanan kitap, Gürcüce'de türünün ilk kitabı olma özelliğini taşımaktadır.

B. YAYIN HABERLERİ

"Gürcüler'in Kültürleri Üzerine Bir Araştırma" Adlı Tez Kabul Edildi.

Oğuz Medetoğlu tarafından hazırlanan ve Ege Üniversitesi Türk Müziği Konservatuarı Türk Halk Oyunları Bölümü'nde lisans tezi olarak kabul edilen bu çalışmada;
Gürcüstan Gürcüleri,
Türkiye Gürcüleri,
Gürcü Halk Dansları,
Gürcü Giyim Kuşamı,
Gürcü Müziği ve Halk Çalgıları,
Türkiye Gürcülerinde Halk oyunları,
giyim kuşamı, oyun müzikleri ve ritimleri bölümleri bulunmaktadır. Çalışmaların tümü resim, çizgi resim, motif ve haritalarla süslenmiş olup konusunda Türkiye'de hazırlanan ilk bilimsel eser olma özelliğini taşımaktadır.

"Halk Eğitimi Açısından Hayriye Köyü Toplum Kalkınması Örneği" Adlı Yüksek Lisans Tezi Kabul Edildi.

Dergimiz okurlarından Ahmet Eroğlu'nun oğlu Ercan Eroğlu tarafından yazılan yüksek lisans tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanmıştır. Tezin konusu olarak Bursa-İnegöl'e bağlı bir Gürcü köyü olan Hayriye köyünün tarihi, sosyo-ekonomik yapısı ve köydeki kalkınma çalışmaları ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

Lazca-Türkçe/Türkçe-Lazca Sözlük Yayınlandı

Yrd. Doç. Dr. Metin Erten tarafından hazırlanan sözlük, Türkiye'de ilk kez konusunda iki sözlük bir arada basılmış ve 25700 sözcük içermektedir

İsteme adresi:
Tel: (0212) 518 54 52
Fax: (0212)638 11 12

"Özgür Üniversite Forumu" Dergisi Sayı 10'da Kafkaslar Ayrıntılı İncelemesi

Kafkasya'da yaşayan bütün halklarla ilgili olarak M.Hasgüler-M.B.Uludağ, İ. Walerstein, G.N Demirer-T.Demirer-Ö.Orhangazi-G.Özgür, Ç.Nohlams, M.Gammer, R. Wixmen ve S.S. Dağıstanlı tarafından kaleme alınan çeşitli yazılar yer almaktadır.

İsteme Adresi:
Tel: (0312) 4359238
Fax:(0312) 433 71 72

Sapanca Albümü Yayınlandı

Başta Gürcü-Laz olmak üzere Kafkas halklarının yoğun olarak yaşadığı Sakarya'nın Sapanca ilçesi albümü yayınlandı. Kitapta, Sapanca'nın tarihi, coğrafyası, ekonomisi ve turizmi açısından önemli yerlerle ilgili yazılar bulunmaktadır. Kitap kapağı ve yazıların çoğu renkli resimlerle süslenmiş olup, konusunda, Sapanca için ilk eser olma özelliği taşımaktadır

C. DİĞER HABERLER

Bayar Şahin Artvin Turnesinde

Gürcü müziği sanatçısı Bayar Şahin, konuk Gürcü müziği sanatçısı İbrahim Özbayrak ile Artvin turnesine çıktı.

16 Ekim'de Ardanuç, 17 Ekim'de Şavşat, 19 Ekim'de Artvin ve 20 Ekim'de Borçka'da konserler veren Bayar Şahin, beklenenden büyük ilgi ve alkış topladı

Çeçenistan Halk Oyunları Çocuk Ekibi İstanbul'da

7-13 yaş arası Çeçen çocuklarından oluşan Daymohk (Ata Yurdu) Çeçen halk oyunları ekibi 22-23 Ağustos 2000 tarihinde İstanbul Harbiye Açık Hava Tiyatrosu'nda iki gösteri sundu.

Gürcüstan'da "Mtshetoba" Festivali Yapıldı

Heryıl geleneksel olarak yapılan "Mtshetoba" festivali Gürcüstan'ın Mtsheta şehrinde 14 Ekim 2000 tarihinde başladı ve bir hafta sürdü. Daha önce Ünye Belediyesi ile kardeş şehir olan Mtsheta şehrine Ünye'den çok miktarda konuk geldi.

Gürcü Gazeteciler Türkiye'de

Gürcüstan'da basılan Sakartvelos Respublika, Rezonans, Ahali Taoba, 7 Dğe ve Hidi gazetesinden, ayrıca Kanal 7 tele-

vizyonundan oluşan bir grup gazeteci Konya, Ankara, İstanbul ve Trabzon'u ziyaret ettiler.

BASINDAN

Türkiye'yi Aydınlatacak Havza: Çoruh

Artvin ili Çoruh havzasına yapılacak barajlar ülkemizin kaderini değiştirecek, ekonomimize büyük katkılar sağlayacaktır. Deriner Barajı, Borçka Barajı, Artvin Barajı ve Yusufeli Barajı olmak üzere dört büyük barajın bitirilmesi ile toplam 2869 MW kurulu güç ile 9.882.000.000 kws elektrik enerjisi üretimi öngörülmektedir. Mayıs 2000, Sayı 4, Hopa Ticaret ve Sanayi Odası Dergisi.

Hopa'yı Gürcüstan'a Bağlayacak Raylı Sistem Kurulmalıdır

Türkiye ile BDT ülkeleri arasında artan iş hacmi nedeni ile ulaşım sorununu çözmek için Hopa-Sarp-Batumi demiryolu hattının veya benzer başka bir hattın kurulmasının aciliyet kazandığı herkesçe bilinmektedir. Ayrıca, 16.07.1998 tarihinde Türkiye ile Gürcüstan arasında imzalanan Ulaştırma Karma Protokolüne göre Batumi havalimanının Türkiye tarafından modernleştirilmesi ve ortak kullanıma açılması beklenmektedir

Haziran 2000 Sayı 5 Hopa Ticaret ve Sanayi Odası Dergisi

Gürcüler Düzce'de

Hendek Batum ve Havalisi Gürcü Kültür Derneği'nin daveti üzerine Hendek'e gelen Gürcü heyette, Gürcüstan Kültür İşleri Sorumlusu, milletvekili Lia Paptaşvili'de bulunuyordu.

Hendek dernek başkanı Burhan Pevlivan ile birlikte Düzce'ye gelen heyet Düzce Batum ve Havalisi Gürcü Kültür Derneği başkanı Refik Yüksel tarafından karşılanarak ağırlandı

Kültür işleri sorumlusu milletvekili Lia Papiaşvili. Düzce'nin geçirdiği iki büyük depremi ve yaşanan acıları yüreklerinde hissettiklerini belirterek şunları söyledi: "Sizlerden kilometrelerce uzakta olmamız, acılarınızı hissetmemize engel değil. Biz kardeşiz. Umarız yaralarınız biran önce sarılır. Bizler sorunlarınızın çözümünde elimizden geleni yapmak için hazırız. İnşallah bir daha böyle büyük acılar yaşamazsınız."

27/07/2000 Damla Gazetesi-Düzce

Laz Müziğinin Formu

Birol Topaloğlu, Karadeniz'in gerçek sesini duyurmaya, popüler icracılara rağmen kararlı. "Türkiye genelinde bir müzik çöplüğü olduğunu söyleyebilirim, aynı zamanda Lazlar'da bu çöplükten nasibini almışlar, kulaklar gerçekten kirlendi. Lazlar gerçekten kendi kültürlerini unutmuşlardı, unutulmuş bir halk olarak görüyorum ben Lazları. Kendi kültürüne yabancılaşmış insanlar karşılarına böyle bir ürün çıkınca biraz şok oldular. Şimdi şimdi alışmaya başladılar. O popüler müzik yapan insanlar orada gerçekten dinleniliyorlar. Onların etkinliğini kırmak gerekiyor."

23/07/2000 Radikal

Boru Hattının Güvenliği Bütün Bölgenin Sorunu

Gürcüstan Dışişleri Bakanı İrakli Menaganaşvili ile Türkiye Dışişleri Bakanı İsmail Cem Trabzon'da buluştular. İki bakan, Bakü-Tbilisi-Ceyhan Boru hattının güvenliğinin nasıl sağlanacağı konusunun katılımcı bütün ülkelerle birlikte ele alınması kararına vardılar. İsmail Cem, Gürcüstan'ın kilit ülke olduğunu bildirdi

26/07/2000 Cumhuriyet

'Artvin İş Adamları Derneği' Genel Kurulu Yapıldı

Hopa'da 01.04.1992 tarihinde kurulan Artvin İş Adamları Derneği Genel Kurulu Dernek lokalinde yapıldı

01.08.2000 Sarp Kafkas Haber Gazetesi

İçişleri Bakanı Tantan Baba Ocağında

İçişleri Bakanı Sadettin Tantan Artvin'in Borçka ilçesi Güreşen Köyünde bulunan baba ocağını ziyaret etti. Uzun yıllar öncesi (1877-1878 Osmanlı Rus savaşları sonrası) Borçka'dan Adapazarı'na göç etmek zorunda kaldıklarını belirtti.

15.09.2000 Sarp Kafkas Haber Gazetesi

Tantan Gürcüstan'da

Gürcüstan'da resmi temaslarda bulunmak üzere Tbilisi'ye gelen Gürcü kökenli İçişleri bakanı Sadettin Tantan, yetkililerle çeşitli konularda görüşmede bulundu.

23/09/2000 Cumhuriyet ve Radikal

Batumi, Balalayka ve Necati

Balalayka filminin çekimi nedeni ile Batumi Seyahati yapan Engin Kaban'ın Batumi, Acara ve Tbilisi üzerine bol resimli ve güzel bir seyahat yazısı

24/09/2000 Cumhuriyet dergi pazar eki

Çoruh Projesi Durdurulsun

Çoruh nehri üzerine kurulması planlanan Yusufeli Barajı İçin DYP'li Hasan Ekinci ile DSP'li Ergün Bayrak, Başbakan Ecevit ve Başbakan Yardımcısı Bahçeli başta olmak üzere tüm bakanlara mektup göndererek projenin durdurulmasını istedi. Millet vekilleri, bölgede alternatif iki üç baraj kurmak yerine Yusufeli barajının tercih edilmesinin akılcı olmadığını belirtti.

5 Eylül, 2000 Sarp Kafkas Haber Gazetesi

Gürcüstan'da Petrol Üretimi Artıyor

Gürcüstan genelinde bu yılın sonuna kadar toplam 120 bin ton petrol çıkarılacağı bildiriliyor. "SAKNAFTOBI" Petrol şirketinin yaptığı yazılı açıklamada son iki yılın içerisinde petrol arama ve çıkarma çalışmalarında, çıkarılan petrol hacminin 2 kat yükseldiği belirtiliyor. Aynı kaynaktan alınan bilgiye göre ise, 2001 yılındaki petrol çıkarma hacminin 3 katına yükseleceği ifade ediliyor. Gürcüstan'ın doğusundaki Kaheti ve güneydeki Ninotsminda bölgelerinde petrol arama ve çıkarma çalışmaları 1997'den itibaren, GBOC, IORİS VALLEY ve FRONTERA EASTERN GEORGİA konsorsiyumu tarafından gerçekleştiriliyor.

Avrasya Dosyası, Sayı 34, Eylül 2000

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

A radığınız,

B ulamadığınız,

O kuduğunuz,

N e kadar dergi varsa

E linize

T eslim.

ABONET; şu an elinizdeki yayın dahil, tüm periyodik yayınları (dergileri, katalogları vs.) en kolay takip edebileceğiniz Türkiye'nin ilk abonelik sistemidir.

- Form doldurmadan, bankaya gitmeden, **bir telefonla abonelik.**
- İster 1 aylık, ister 1 yıllık.
- Kredi kartıyla veya adreste nakit ödeme.
- Abone bedeli, derginin kapak fiyatı üzerinden.
- Yayının durması; yayınevinin kapanması vb. hallerde abonelik ücretinde garanti.
- Gecikmeden, aksamadan, "**Aktif Dağıtım**" güvencesiyle imza karşılığı teslim.

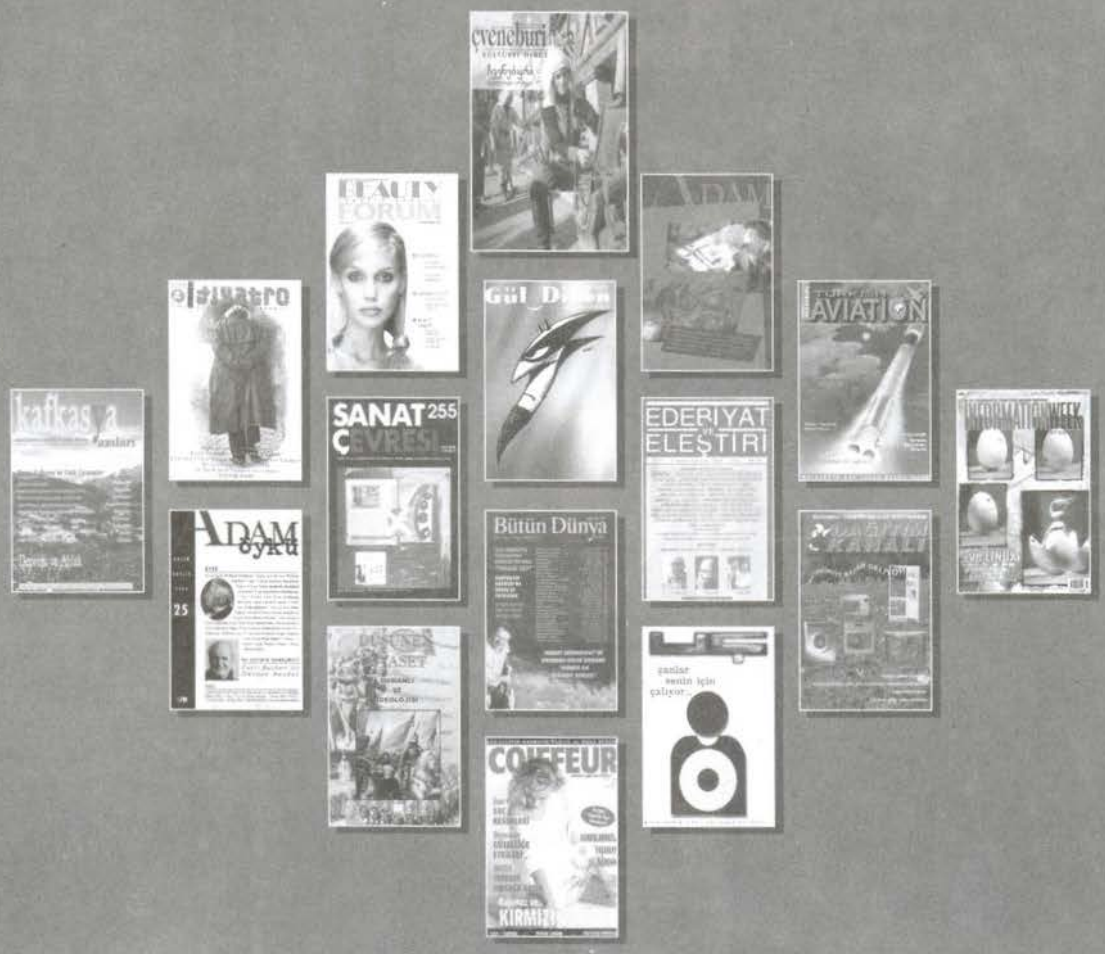

Abonet ile abone olabileceğiniz dergi ve katalogları öğrenmek için...

www.abonet.net Tel: **0212.210 0 110**

abonet

Perpa Ticaret Merkezi 11. kat B Blok No: 1752 Okmeydanı-İstanbul
Tel: 0212.222 7 206 Faks: 222 27 10 e-mail: abonet@abonet.net

DÜNYA KALİTE SİSTEMİ

NQA

ISO 9001

REGISTERED COMPANY

AVRUPA STANDARTLARI

ECE R67

Ministry of Trasport and Communications
UN/ECE Approval Authority
E8
Type approvals of wheeled vehicles equipment and parts
C
Czech Republic

TÜRK STANDARTLARI

TSE

TS12095

SAMÇELİK®

LPG OTOTANK

Türkiye'de iki cins LPG ototankı vardır:

1- SAMÇELİK **2- DİĞERLERİ**

LPG ototankı ihracatında ülkemizin gururu SAMÇELİK'in özellikleri:

ISO 9001 DÜNYA KALİTE SİSTEMİ BELGESİ
ECE R67 AVRUPA STANDARTLARI BELGESİ
TSE TS12095 TÜRK STANDARTLARI BELGESİ

DİĞERLERİ'nin özelliklerini siz araştırın. Bu üç madalyanın yalnız SAMÇELİK'te bulunduğunu göreceksiniz.

Hayatınız bizim için çok değerli

Otogaz sektörünün geleceği açısından, can ve mal güvenliğiniz için SAMÇELİK OTOTANK'ını seçin.

Genel Müdürlük:
Büyükdere Cad. Kral Apt. No:75 Kat: 2
Daire 5 80300 Mecidiyeköy İstanbul
Tel: 0212 211 92 45 / 213 74 87
Fax: 0212 211 23 80

E-Mail:samcelik@samcelik.com.tr
website:http//www.samcelik.com.tr

KDZ
KARADENİZ TÜPGAZ A.Ş.

SAMÇELİK BİR [redacted] A.Ş.

Samsun Dolum Tesisleri: Samsun Ankara Yolu Taybelen Köyü Mevkii Tel: 0 362 465 54 54 (3 Hat)

Ordu Dolum Tesisleri ve Samçelik Fabrikası: Org San Bölgesi PK 75/76 Tel: 0 452 233 66 43 (4 Hat)